

På livets vei

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Pilegrimsvandrere på vei over Dovre, på vei mot målet – Nidarosdomen i Trondheim

**En utredning for Kirke- og kulturdepartementet
av Per Kvistad Uddu 1. januar - 31. desember 2008**

*”Jeg vet intet liv som til de grader bringer
meg i kontakt med livets grunnleggende
forhold som nettopp pilegrimslivet.”*

(Biskop Finn Wagle 2008)

Et credo:

Den norske pilegrimsbevegelsen er en grasrotbevegelse. Mange er de frivillige ildsjeler som har båret fram pilegrimsarbeidet de siste årene gjennom vedlikehold, skjøtsel og drift av ledene, samt gjestfrihet og ivaretagelse av vandrerne. Når nå det offentlige går inn og støtter den norske pilegrimsbevegelsen er det helt avgjørende at man tar vare på det unike engasjementet hos ildsjelene i pilegrimslivet. Den norske pilegrimsmodellen må bygges nedenfra, fra grasrota. Da kan vi lykkes – sammen.

(Per Kvistad Uddu 31.12.08)

Innhold

	Side
1 Forord.....	7
2 Sammendrag.....	8
3 Oppdrag og rammer.....	9
4 Visjon.....	10
5 Mål.....	10
6 Arbeidsmåte.....	10
7 Pilegrimsfenomenet – en renessanse.....	11
8 Historisk forankring.....	13
8.1 Olavsarven.....	13
8.1.1 Litt historikk.....	13
8.1.2 Olavsfeiringen.....	14
8.1.3 Olavsarven i dag.....	16
8.1.4 St. Olavs Orden.....	17
8.1.5 Olavsminner.....	17
8.2 Pilegrimstradisjoner.....	19
8.2.1 Pilegrimsvandring.....	20
8.2.2 Pilegrimsvegene.....	21
8.2.3 Kystleia til Nidaros.....	22
8.2.4 De sju nøkkelordene.....	22
8.2.5 Votivgaver.....	25
8.3 Nidarosdomen.....	25
9 Beskrivelse av status for pilegrimsvirksomheten.....	29
9.1 Pilegrimsmerket.....	31
9.2 Godkjenningsprosedyrer.....	31
9.3 Godkjente pilegrimsleder.....	32
9.4 Andre pilegrimsleder.....	35
9.5 Pilegrimsprester.....	38
9.6 Pilegrimsgårder.....	30
9.7 Pilegrimspass og diplomer.....	46
9.8 Pilegrimsforeninger.....	50
9.9 Pilotprosjekt Pilegrimsleden.....	52
9.10 Særskilte opplegg for vandrere.....	53
10 Pilegrimsmotivet i Sør-Trøndelag.....	55
10.1 Romboleden.....	55
10.2 Oppdal.....	59
11 Pilegrimsmotivet i Nord-Trøndelag.....	62
11.1 Stiklestad nasjonale kultursenter.....	62
12 Pilegrimsmotivet i Oppland.....	65
12.1 Dovre.....	65
12.2 Dale-Gudbrands gard, Hundorp.....	68
12.3 Granavollen.....	73
13 Pilegrimsmotivet i Hedmark.....	82
13.1 Rendalen og Østerdalsleden.....	82
13.2 Hamar.....	86
14 Pilegrimsmotivet i Oslo og omegn.....	89
14.1 Oslo Bispegård.....	89

15	Pilegrimsmotivet i Rogaland.....	95
15.1	Stavanger.....	95
15.2	Utstein.....	97
16	Pilegrimsmotivet i Hordaland.....	101
16.1	Røldal.....	101
17	Pilegrimsmotivet i Sogn og Fjordane.....	106
17.1	Selja.....	106
17.2	Kinn.....	107
18	Pilegrimsmotivet i Nordland.....	109
19	Infrastruktur – eksempler.....	110
19.1	Overnatting.....	110
19.2	Merking.....	113
20	Reiseliv.....	114
20.1	Nasjonal reiselivsstrategi.....	114
20.2	Reiselivsstrategi i Trøndelag.....	116
20.3	Religiøs turisme.....	119
20.4	Utvikling.....	120
21	Kort beskrivelse av status i noen andre land.....	123
21.1	Sverige.....	123
21.2	Danmark.....	129
21.3	Spania.....	133
21.4	Andre land - Internasjonalt	145
22	Korte eksempler på noen nasjonale nettverk.....	150
22.1	Medlemsbaserte nettverk.....	150
22.2	Knutepunktsorienterte nettverk.....	151
23	Anbefalinger.....	152
23.1	Mål.....	152
23.2	Tiltak.....	152
23.2.1	Medlemsorganisasjon.....	152
23.2.2	Infrastruktur.....	153
	Overnatting	
	Mat	
	Rydding og drift av ledene	
	Merking av ledene	
	Avtaler med grunneiere	
	Nye pilegrimsleder	
	Pilegrimsbåter	
23.2.3	Pilegrimsprester.....	157
23.2.4	Nasjonalt pilegrimssenter.....	159
23.2.5	Regionale pilegrimssentre.....	160
	Stiklestad	
	Dovre	
	Dale-Gudbrands gard	
	Granavollen	
	Rendalen/Hamar	
	Oslo	
	Stavanger	
	Røldal	

23.2.6 Godkjenning/autorisasjon.....	165
Godkjenning av ledene	
Pilegrimsmerket	
Pilegrimspass	
Olavsbrevet	
Pilegrimsmanifestet	
23.2.7 Åpne kirker.....	166
23.2.8 Etablering av utvalg.....	167
Nasjonalt pilegrimsutvalg	
Kommunale pilegrimsutvalg	
23.2.9 Kultur og forskning.....	168
Konferanser	
Festivaler	
Det hellige år	
Pilegrimsmuseum	
Bibliotek	
Forskning	
23.2.10 Internasjonalt arbeid.....	170
23.2.11 Informasjon/markedsføring.....	172
Guidebøker	
Kart	
TV-dokumentar	
Film	
Informasjonstavler	
Nettsted	
23.2.12 Tilskuddsordninger.....	175
Kunststipender	
Priser	
Skattemessige fordeler	
23.2.13 Pilegrimsvandringer, særskilte opplegg.....	176
Skoleelever, konfirmanter	
Psykisk helsevern	
Innsatte	
23.2.14 Nidaros Pilegrimsgård.....	177
23.2.15 Pilotprosjekt pilegrimsleden.....	177
23.2.16 Samarbeid med reiselivet.....	177
23.2.17 Liturgisk senter.....	178
23.3 Budsjett og tidsplan.....	179
Litteraturliste.....	184
Vedlegg.....	187
Dialog- og samarbeidsmøter	
Pilegrimskonferanse 9.mai 2008	

1 Forord

Det har vært et privilegium å skrive denne utredningen, i en tid da pilegrimsfenomenet nærmest er en nasjonal og en internasjonal trend.

Selv om noen måneder er kort tid for å skape et helhetlig og uttømmende bilde av feltet, så har jeg i perioden fått lov å møte de entusiastiske ildsjelene i norsk pilegrimsliv på mine reiser rundt omkring i landet, og jeg har fått lov, sammen med dem, å foreslå en modell og et grunnlag for utvikling og fornying av våre pilegrimstradisjoner.

For vi har sterke pilegrimstradisjoner i Norge. Mange er de historier som er knyttet til hellig Olav og til Nidarosdomen som Nordens største og kanskje viktigste katedral, historisk sett. Mange var de pilegrimene som valfartet til Nidaros i middelalderen, og idag ser vi konturene av en ny pilegrimsrenessanse.

Jeg har fått lov til å bygge en plattform sammen med de viktige pilegrimsaktørene i miljøet rundt Nidarosdomen. Det har vært naturlig å foreslå en modell som er godt forankret i selve pilegrimsmålet, men som samtidig er nasjonal og nær de steder hvor pilegrimene er. Det har også vært naturlig å knytte bånd i lokalmiljøene, slik at utviklingen lokalt og regionalt vil skje i samarbeid med de prosesser som allerede er igang.

Viktigst av alt har det vært å bygge prosjektet nedenfra, dvs inkludere de frivillige ildsjelene som står for den daglige drift av ledene og som har omsorg for og kjærlighet til pilegrimene.

Vi får nå forhåpentligvis en norsk pilegrimsmodell med en nasjonal tenkning på feltet, en modell som kanskje også kan være til inspirasjon og nytte for andre land i deres arbeid.

Jeg skylder en stor takk til alle de dyktige personene rundt om i pilegrimsmiljøene som har opprettet komitéer, holdt konferanser og skrevet planer og innspill til oss. Dere har alle en stor aksje i denne utredningen.

Jeg vil rette en særskilt takk til min medarbeider Maria Nordström, som har bidratt i stor grad under hele prosessen, særlig mht reiselivsaspektet. Jeg skylder også Cathrine Ronca en stor takk, - hun har vært en god og inspirerende medspiller.

Jeg takker også styringsgruppa for prosjektet for gode bidrag, gruppa har bestått av Ida Munkeby, leder, Gerhard Dalen, Rune Kjenstad og Per Halstein Nielsen.

31. desember 2008

Per Kvistad Uddu

“Any dream will be made possible by taking the first step “

(Paolo Coelho)

2 Sammendrag

Denne utredningen foreslår en samordning, styrking og satsing på pilegrimsmotivet i Norge. Vi lagt stor vekt på den lokale forankringen, gjennom lokale dialogmøter rundt omkring i mange viktige pilegrimsmiljøer i landet. For å ivareta det lokale engasjementet er det foreslått gode tilskuddsordninger og en landsomfattende **medlemsforening** som sikrer ildsjelens fortsatte eierskap til utviklingen og satsingen.

Det synes naturlig og riktig å samle et helhetlig nasjonalt ansvar på feltet i et **nasjonalt pilegrimssenter**. Med den historie og de pilegrimstradisjoner som ligger i Trøndelag og Trondheim, og med Nidarosdomen som selve pilegrimsmålet, blir det riktig å legge dette sentret til Trondheim. I tillegg legges regionale senter til de sterkeste fagmiljøene og knyttet til ledene rundt omkring i landet, for å styrke den regionale forankringen av modellen.

Det blir viktig å samarbeide tett med **reiselivets** aktører, og for å styrke denne delen av satsingen foreslås opprettingen av et større pilegrimsfond. Avkastningen her skal gå til utviklingen av nye rimelige overnattingssteder langs ledene, til rimelige serveringssteder og til incentivmidler for nye produkter fra småskalaprodusentene langs ledene. I tillegg foreslås etablering av permanente utvalg og møteplasser for pilegrimsliv og reiseliv.

Kirkens rolle er styrket gjennom et antall nye **pilegrimsprester**, som får en viktig rolle i utviklingen av det åndelige/spirituelle innhold i vandringene. Dessuten forslår vi **åpne vegkirker** langs ledene i høysesongen for vandrene.

En omfattende **tiltaks pakke** lanseres i kapittel 23, og vi foreslår en gjennomføring over tre år, i 2010, 2011 og 2012. I det første gjennomføringsåret spiller Pilotprosjekt Pilegrimsleden en viktig rolle.

Et budsjett som medfører ansvar både nasjonalt, regionalt og lokalt er foreslått i samme kapittel. Etter at hele tiltakspakken er gjennomført vil pilegrimsnorge være samlet og fullt utbygd, og dette kan markeres søndag 29.juli i det foreslåtte **”Hellige år” 2012**.

*“Ikke gå foran meg, kanskje følger jeg deg ikke.
Ikke gå bak meg, for kanskje jeg ikke viser vei.
Gå ved siden av meg og bare vær min venn.”*

(Albert Camus)

3 Oppdrag og rammer

Statsråd Trond Giske tok i januar 2008 initiativ til å etablere et prosjekt for nasjonal pilegrimssatsing med utgangspunkt i Nidarosdomen som pilegrimsmål. Prosjektet var et samarbeid med Sør- Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune, og er slutført 31.12.2008.

Som en del av prosjektet ble det arrangert i nasjonal pilegrimskonferanse i Trondheim 9. mai 2008 med tittelen Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt (vedlegg).

Prosjektet er gjennomført i tiden 1. januar til 31. desember 2008.

Prosjekteier er Kultur- og kirkedepartementet, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune.

Prosjektet ble ledet av en prosjektleder og en styringsgruppe.

Som prosjektleder ble Per Kvistad Uddu tilsatt av departementet i et årsengasjement fra 1.januar 2008. Han hadde en selvstendig stilling og var ikke i faglige spørsmål underlagt departementet eller styringsgruppa.

Prosjektets styringsgruppe besto av

- Ida Munkeby, direktør for regional utvikling, Sør-Trøndelag fylkeskommune (leder).
- Gerhard Dalen, kommunaldirektør kultur/ Rune Kjenstad, rådgiver, Trondheim kommune
- Per Halstein Nielsen, prost, oppnevnt av KKD etter forslag fra Nidaros biskop.

Prosjektmedarbeidere har vært Maria Nordström og Cathrine Ronca.

Sør-Trøndelag fylkeskommune stilte kontorplass til rådighet for prosjektleder og bisto med nødvendig kontorteknisk/administrativ støtte.

Denne prosjektrapporten med forslag til strategisk plan ble overlevert til Kultur- og kirkedepartementet den 31.desember 2008.

4 Visjon

”Pilegrimsvandring vil i framtida få stor betydning for alle menneskers liv”

”Den nasjonale pilegrimssatsingen skal bidra til at Trondheim/Nidaros i 2030 skal fremstå som et av de viktigste pilegrimsmål i Europa”

5 Mål

Prosjektets mål var å utarbeide et forslag til en strategisk plattform for fornyelse og utvikling av pilegrimstradisjonene, med nasjonalt og internasjonalt fokus. Prosjektet skulle ta utgangspunkt i Nidarosdomen som pilegrimsmål og forankres i Olavsarven.

Fra mandatet siteres:

*”Planen skal inneholde målsettinger, tiltak og en videre handlingsplan.
Prosjektet skal danne grunnlaget for en nasjonal satsing på pilegrimsmotivet.
Prosjektet skal skape bred interesse og deltakelse i pilegrimssatsingen.”*

6 Arbeidsmåte

Planen skulle ifølge mandatet utvikles i samarbeid med relevante samarbeidspartnere, bl.a.

- offentlig sektor
- kirken
- pilegrimsmiljøer
- reiseliv
- internasjonale miljøer
- andre relevante samarbeidspartnere

Prosjektlederen har hatt mange dialogmøter med samarbeidspartnere i løpet av året, og mottatt mange innspill til utredningen. Det er et stort engasjement rundt pilegrimsmotivet både rundt målet Nidaros/Trondheim og i tilknytning til ledene rundt i landet. Dette har nærmest skapt en opplevelse av en pilegrimsrenessanse i vår tid, noe som også kan beskrives som en internasjonal trend. Prosjektlederen har i disse dialogmøtene gitt rom for innspill til utredningen fra de forskjellige miljøene, og disse innspillene har i stor grad formidlet en følelse av et sterkt ønske om utvikling og satsing på pilegrimsmotivet i lokalmiljøene.

Se forøvrig oversikt over dialogmøter som vedlegg.

7 Pilegrimsfenomenet - en renessanse

”- Vi hadde lenge hatt lyst til å gå pilegrimsferd. Motivasjonen var interesse for historie og mellomalderen.

- Ein pratar ikkje i eitt kjøer når ein går slik. Vi har hatt mykje tid til å tenkje. Stilla kjem av seg sjølv. Vi trur motivasjonen for å vere pilegrim er annleis for det moderne menneske enn det var for pilegrimane i mellomalderen som vandra mot eit mål for å bli helbreda og få bot for syndene.*
- Det å gå femti mil for å bli helbreda verkar absurd for det moderne menneske. Målet var ikkje så viktig for oss, det var heller vandringa og opplevinga.”*

(Kristine Lilleeng Walløe, 18, Mette Rygh Bendiksen, 17 og Martin Bore, 16, gikk fra Hamar til Trondheim i middelalderklær fra 2. juli til 28. juli 2004)

Pilegrimsbevegelsen i Norden og i Europa

Pilegrimsvandringene opplever i dag en form for renessanse, - antall vandrere øker for hvert år i alle land. Pilegrimsorganisasjonene i Norge, Sverige, Danmark og i de andre europeiske land vil kunne utvikle et pilegrimskonsept som gir sammenhengende vandring fra Spania og Italia i sør til Norge og Sverige i nord, en tradisjon som kan knyttes til de gamle pilegrimrutene gjennom Europa i beste Birgitta av Vadstenaånd. Denne bemerkelsesverdige kvinne skapte en vandringstradisjon og religiøs vekking som består den dag i dag

Den økonomiske veksten etter annen verdenskrig har ført til at våre basale behov er ivaretatt. Dette gjør at vi har mulighet å fokusere på opplevelser. Valg av reisemål er i dag viktig for mange mennesker i den vestlige verden, og det samme gjelder reiser med innhold. Det er av stor betydning for oss å leve det livet vi finner meningsfylt og dyrke våre interesser.

Individualisme og selvrealisering er to sentrale begreper – to store verdiskifte som preger mennesker i dag. Vi mennesker har gått veien fra en kollektiv tankegang til en individualisert ytringsform, og som en naturlig følge av individualisme kommer selvrealisering. Det blir viktig for oss å utvikle oss som mennesker. Motivet for reisen blir derfor kanskje ikke å se nye steder, men å oppdage og å utvikle seg selv som menneske.

1. Folk reiser oftere på ferie enn tidligere, og ikke bare om sommeren
2. Hver reise har i gjennomsnitt kortere varighet i tid (ovale helger etc.)
3. Kortferier vokser aller mest
4. Fly blir stadig viktigere – det er i voksende grad lavprisselskapene som bestemmer hvor folk reiser på ferie

Hvorfor velger man i det 20. århundre å pilegrimsvandre?

Vi lever i et rasende tempo der konsumpsjon, overfladiskhet og stress truer med å ødelegge våre liv. Pilegrimstanken har gjenoppstått gjennom at dagens rastløse mennesker har behov for stillhet og en indre ro, man trenger ikke å være religiøs eller åndelig søkende. Motivene for mennesker som gir seg ut på pilegrimsvandring er flere. Hos mange finnes det en lengsel etter å få ta en pause fra hverdagen: å få lov til å ”koble vekk hodet” og kun bruke kroppen sin, å

få lov til å føle en gjennomtrengt kropp og føtter som har fått arbeide. En del går seg ut av kriser, andre leter etter eventyret. En pilegrimsvandring kan samtidig være en måte å møte sin lengsel etter det åndelige på.

Mange mennesker opplever i dag en indre tomhet. Pilegrimsvandring er en måte å bruke den ytre reisen for å gjøre en indre reise hvor man søker etter seg selv og de gode verdiene i livet. Pilegrimsvandring er derfor økumenisk og åpen for alle som søker etter dybde og mening i livet sitt og kanskje også har lengsel etter åndelig felleskap ute i naturen. En pilegrim kan gå til fots, sykle eller ri for å bli betraktet som en ekte pilegrim i dag.

Under en pilegrimsvandring skjer det noe med oss. Man blir kjent med seg selv og får ofte perspektiver på den egne tilværelsen og som kan gi livskraft og energi - noe som også kan deles med andre mennesker. Hans-Erik Lindström har oppsummert pilegrimsvandringens innhold med sju nøkkelord. Og nøkkelordene kan kanskje forklare hvorfor mennesker i dag har lyst å gi seg ut på en pilegrimsvandring i dag.

Religiøs turisme

Religion er historisk sett nært knyttet til turismen. Noen av våre mest populære turistmål er egentlig gamle hellige mål. Pilegrimer på vei til for eksempel templet Jerusalem, var egentlig verdens første turister. Faktum er at pilegrimsherbergene i Europa var forgiengerne til dagens moderne hoteller. Religiøs turisme er sunn turisme, og det er en bevisst turisme – her har reisen et mål og en mening.

8 Historisk forankring

8.1 Olavsarven

”Nordmennesenes viktigste by er Trondheim. Den er nå prydet med kirker og besøkes av mange mennesker. Der ligger den høysalige konge og martyr Olavs legeme. Ved hans grav virker Herren den dag i dag de største helbredelsesundere. Og folk som tror at de kan hjelpes gjennom den hellige manns fortjenstfulle gjerninger, strømmer dit langveisfra.”

(Historikeren Adam av Bremens omtale av pilegrimsferdene til Nidaros i sin beskrivelse av Hamburg erkebispedømme fra ca. år 1075)

”...Men det tør dog bestemt siges, at faa Helgener have bevaret sin Nimbus gjennom hele catholicismens Tidsrum bedre end netop Olaf.”

(Daae 1879)

”I Olavsarven fant jeg en spiritualitet som jeg mener har bærekraft for det liv vi i dag som kirke er kalt til å leve”

(Biskop Finn Wagle i sin siste tale som biskop, 09.05.08)

8.1.1 Litt historikk

Det er ikke lett å dokumentere sikker viten om personen og kongen Olav Haraldsson, men det er allment akseptert at han møtte en hær av bønder, hovedsakelig fra Inntrøndelag. Med støtte fra høvdingene fra kystområdene tok de livet av ham i et slag på Stiklestad i slutten av juli 1030. Etter slaget skapte mytene og legendene ny virkelighet som påvirket de historiske prosessene i ettertid, der fortellinger om undergjerninger og pilegrimsreiser ser ut til å være eldst. Senere kom Nidarosdomen, Olavsfigurene og alt det andre som faller inn under begrepet Olavsarven (Raaen og Skevik 2007).

”Etter Olav Haraldssones død skjedde det avgjørende skiftet i folkets holdning til kristendommen. Det var først da at den nye religionen slo igjennom i sinnene.”

(kirkehistoriker, dr-philos Reidar Astås)

St.Olave's church i York i England fra ca. 1050 er den første kjente kirken som ble viet til Olav. Erkebiskop Adam von Bremen beskrev pilegrimsveien til Nidaros allerede omkring 1070, over 300 kirker og klostre som ble viet til Olav i middelalderen. Det er gjort tusenvis av mynter og pilegrimsmerker med framstillinger av Olav som helgen. På samme måte ble han framstilt i malerier på alterskap og alterfrontaler i kirker over store deler av Nord-Europa. Den kanskje mest eksotiske framstillingen er et maleri av Olav på en søyle i Fødselskirken Betlehem, tidfestet til ca. 1160. Dette viser Olavstradisjonenes store utbredelse (Raaen og Skevik 2007)

Maleri av Hellig Olav i Fødselskirken, Betlehem.

(Fra boken "Olav den hellige", av Lars Roar Langslet, Gyldendal Norsk Forlag A/S 1995, side 82)

engang reformasjonen maktet å fjerne olsok, verken fra primstaven eller fra folks bevissthet. Stat og kirke hadde et sterkt gjensidig utbytte av å bruke legender og mirakelberetninger i helgenkongens spor i arbeidet for å styrke statens og kirkens makt. Middelalderkongene startet praksisen med å ta landet i len av kong Olav, Norges evige konge, allerede på midten av 1100-tallet. Olavsarven ble på denne måten et avgjørende element i den norske nasjonsbyggingen i middelalderen. (Raaen og Skevik 2007).

8.1.2 Olavsfeiringen

"Olavsarven har blitt en fellesnevner for de verdier vi ønsker skal prege oss mennesker her nord"

(Biskop Tor Singsaas, ved bispeviglingen i Nidarosdomen 14.12.08)

Under Magnus den gode (1035 – 1047) ble det organisert en fast offisiell Olavsdyrking i Nidaros. Magnus lot bygge et skrin for St.Olavs legeme, et skrin som var verdig helgenkongen. Han ordnet også en messedag for St.Olav. Det er litt usikkert om det

Skaldevers av Torarin Loftunga ca. 1030 – 1040):

*"Der kjem krjupande
kryplingflokker,
der som den heilage
herren kviler.
Blinde i mengd
og mållause
hit dei søkjer,
og gjeng heile ifrå."*

(Seierstad 1930)

De fleste av framstillingene av Olav har øksa som attributt. Denne øksa kom inn i det norske riksvåpenet på 1200-tallet og er fortsatt det sentrale element i dette nasjonal symbolet. Mange av figurene, maleriene og de øvrige framstillingene av Olav ble ødelagt som følge av reformasjonen, men både fortellingene om dem og kjennskapet til dem er en del av Olavsarven, og dermed også en del av norsk og nord-europeisk kulturarv.

Olavs dødsdag, olsokdagen, ble et viktig merke på primstaven, og ikke

umiddelbart lyktes å få med hele folket på messe og helligdag, men det synes klart at den etter hvert slo igjennom som høgtid og stor fest. Gulatingslova slo fast at Olavsdagen skulle feires som høgtid og helligdag, med messe i kirkene og faste ritualer. (Seierstad 1930).

I England fant man et officium for St.Olav i håndskrift allerede omkring 1050, og i Tyskland skriver kanniken Adam von Bremen om Olavsdyrkinga rundt 1075. Disse vitnemålene fra forskjellige land rundt om i Nord-Europa viser at Olavsdyrkinga hadde spredt seg på kort tid og at Olavs helligdom raskt ble viden kjent. Adam vom Bremen sier at Olavs lidingsfest den 29.juli ble holdt for ”alle folk i Nordhavet, nordmenn, sviar, gautar, danar og slavar.” (Seierstad)

Peder Claussøn Friis gir en skildring av Olavsfesten slik den var i slutten av middelalderen:

”Og når erkebispem gik i proces og lod bære St.Olafs Skrin omkring, da havde han en Chorkaabe på af gyldne Stykker og paa Ryggen et Billede av Guld, eftersom man måler den hellige trefoldighets lignelse. St.Olafs Skrin var indlukket i tvende Trækister, den ene udenover den anden, den yterste overtrækt med Guld og Sølv, hvilken keiste 60 mand skulde bære i processen...”

Olavsfesten varte i 8 dager fra 29.juli. På enkelte dager var det messe, og den viktigste av de senere høgtidsdagene var 3.august, Olafsmessa sidari eller Olavsmessa æfri, som den ble kalt. Den var til minne om Olavs translasjon, dvs høgtida da han vart tatt opp av jorda og satt over alteret i kirka. Den siste messedagen var åttende dagen (oktovan) etter 29.juli. Men også søndagen mellom olsok og åttende dagen var messedag og festdag. På Olavsmessen 3.august ble legendene om Olavs mange undergjørende verk fremførte. I utlandet hadde man bare en Olavsdag, - Olsokdagen. Derfor er det bare på norske primstaver man ser Olsokhøgtida avmerket med to Olavsøkser, - en for 29.juli og en for 3.august.

Da Nidaros ble valgt til bispesete på Olav Kyrres tid var det nok mest fordi Olavsdyrkinga hadde gjort stedet til det store sentrum nordenfjells, og fordi stedet hadde så verdifulle relikvier som St.Olavs ben i Olavsskrinet. Fra midten av 1100-tallet trer Olavsdyrkinga klarere fram, og i 1152 blir Nidaros ikke bare bispesete, men erkebispesete for den veldige, selvstendige norrøne kirkeprovins. Nå landet fikk den ære å bli en selvstendig kirkeprovins før Sverige kom så langt, var det nok på grunn av Olavsdyrkinga, og av samme grunn ble sentrum i det nye erkebispesetet lagt til Nidaros. Olavskatedralen, som fikk disse rike gavene, ble bygd om til provinskatedral, først i romansk, senere gotisk stil. Den er det mektigste monument over Olavsdyrkinga. (Seierstad 1930)

Kvadet *Geisli* fra ca. 1153, et kvad på 68 vers diktet og framsagt ved Olavs skrin av islendingen Einar Skuleson, er et hyldningskvad til den undergjørende helgenkongen. Liturgien til de store kirkelige Olavsfestene finnes i Missale Nidrosiense og Brevarium Nidrosiense, begge trykket i 1519.

”Etter Heilag-Olavs pinsle og død vart likamen hans straks teken og flutt til eit hus. Hirdmennene hans vaska han godt og tok vare på han. Då kom der gåande ein stakkars mann som var heilt blind. Han snåva utanfor døra og datt der vatnet vart slege ned som Olavs sår og lekam var vaska i. Handa hans vart våt av dette vatnet. Han reiste seg upp og gnika seg i augo, og straks let Gud honom få det fagre ljuset som han so lenge hadde sakna. Heilt

underleg tyktest for han sjølv og dei mange menn som var attmed, den store miskunn som Gud let han få for skuld Heilag-Olavs fortene og ære; og alle takka Gud og den heilage kong Olav som verdig var.”

”Dei største Olavs-under var dei lækjingsunder som gjekk fyre seg ved Olavs bære. Serleg er nemnd blinde som vart sjåande, mållause som fekk taleevnen og kryplingar som vart føre til å gå.” (Seierstad 1930)

Olavsfestdagene i Trondheim er Norges største kirke- og kulturfestival organisert som en stiftelse. Festivalen ble arrangert for første gang under navnet Olavsdagene i 1963. Festivalens formål som knutepunktsinstitusjon er å løfte fram Trondheim som et nasjonalt kirkelig og kulturellt kraftsentrum med internasjonal betydning. Arrangementsperioden er knyttet til feiringen av Olsok, og Nidarosdomen og Erkebisppegården er hovedarenaer for festivalen.

Olsokdagene på Stiklestad er en ukes festival som kulminerer med Spelet om Heilag Olav, på ordens største utendørscene (se kapittel 11). Olsokdagene blir arrangert uken før Olsokdagen, har en stor bredde og dybde i arrangementene, med en tematikk knyttet til Olavsarven.

Olavsfeiringen i Trondheim og på Stiklestad ble i 2003 kåret til en av Europas 50 beste festivaler av en nederlandsk organisasjon.

8.1.3 Olavsarven i dag

”Olavsarven handler om sammenhengen mellom fortid, nåtid og fremtid. I Olavsarven finnes en spiritualitet som har bærekraft den dag i dag. Olavsarven er et resultat av en skapende prosess gjennom hele middelalderen. På sitt vis føres denne prosessen videre i vår egen tid, knyttet til gjenreisningen av den unge norske nasjon fra 1800-tallet, før den får sin kirkelige videreføring fra Olavsjubiléet i 1930 og fram til vår egen tid” (Wagle 2008)

Biskop Finn Wagle peker samtidig på at Olavsarven ikke handler bare om overleverte tradisjoner, men den er levende i dag, i spenningen mellom tradisjon og fornyelse, og det er en arv som skal tolkes, levendegjøres, fornyes og aktualiseres i et identitetsbyggende arbeid.

Olavsarven virker også som en sammenbindende kraft og et av fyrtårnene i handlingsplan for Trøndelag 2009-2012, vedtatt av Trøndelagsrådet.

Wagle fremhever at Olavsarven er en **økumenisk** arv, intet kirkesamfunn har enerett på denne arven. Den forener kirkesamfunnene fordi den er en arv fra en tid da kirken var én, altså før 1054. På denne måten er den en arv med et stort økumenisk potensiale, og pilegrimene strømmer jo til Nidarosdomen fra alle verdenshjørner.

Olavsarvens **diakonale** kraft er jo åpenbar når man ser på motivasjonen hos pilegrimsvandrerne i middelalderen, og bevisstheten om denne kraften har fått et nytt uttrykk i våre dager: Regionsykehuset i Trondheim skiftet 1.januar 2002 navn til St. Olavs Hospital.

Olavsarven hadde stor betydning for **gjenoppbyggingen av Norge** som nasjon fra tidlig 1800-tall. I grunnloven av 1814 får Nidarosdomen tilbake sin gamle funksjon som

kroningskirke, i 1847 kom St. Olavs Orden og i 1869 kom arbeidet med gjenreisningen av Nidaros domkirke i gang.

Olsokfeiringen i forbindelse med Trondheims 900-årsjubiléum i 1897 ble et viktig element i nasjonsbyggingen, ikke minst med Bjørnstjerne Bjørnsons tale på Ilevollen som et høydepunkt. På denne måten kan vi si at ”Den moderne Olsokfeiring startet altså ikke som kirkebygging, men som nasjonsbygging!” (Wagle 2008). Det store Olavsjubiléet i 1930 fikk imidlertid stor betydning i utviklingen av Olavsarven som en kirkebyggende arv.

Wagle understreker i flere sammenhenger at Olavsarven er en **folkelig arv**: ”Den handler om hvordan kirke og folk er vevet sammen og hvordan dette fellesskap kommer til uttrykk i det alminnelige, levde liv.” (Wagle 2008). Han hevder at fornyelsen av Olsokfeiringen i landet vårt er en vidtfavnende, folkelig feiring, forankret i helgenkongens liv og virke.

Olavsarvens folkelige karakter ble sterkt understreket med prosjektet ”Biskopen og Brøndbo” under Olavsfestdagene i 2007. Her ble det bygget bro mellom det religiøse og det folkelige, bl.a. med biskopen på trekkspill og Bjarne Brøndbos refleksjoner over livet.

Ifølge Wagle kan Olavs ferd den siste sommeren fra Novgorod gjennom Sveariket over Kjølen mot Stiklestad forstås som en pilegrimsferd. Han spør: ”Er ikke Olavs vei hjemover en pilegrimsvei? Er det **pilegrimen Olav** vi møter når Snorre beskriver hvordan kongen sitter i dype tanker og har sitt syn, ”hellig, stort og merkelig?”.

”Det går en pilegrimssti gjennom hvert et menneskesinn”

(Erik Bye)

8.1.4 St. Olavs Orden

Den Kongelige Norske **St. Olavs Orden** er en fortjenstorden innstiftet av kong Oscar I. den 21. august 1847. Den er oppkalt etter Norges helgenkonge, Olav den hellige, og tildeles som ”belønning for utmerkede fortjenester av fedrelandet og menneskeheten.” Ordenen er inndelt i tre grader, der to av disse er delt i klasser, til sammen fem trinn:

- Storkors
- Kommandør med stjerne
 - Kommandør
- Ridder av 1.klasse
 - Ridder

Ordenstegnet skal bæres på festantrekk, og er et malteserkors i hvitemaljert gull.

8.1.5 Olavsminner

Trondheim var i middelalderen et kirkelig hovedsete, både for landet og for det nordlige Europa. Og på verdensbasis finner vi 3-400 byer med tilknytning til Olav den Hellige gjennom Olavskirker, levende Olavstradisjoner, skoler med mer. Minnet om Hellig Olav har vært ivaretatt på forskjellig vis, - gjennom Olavskirker, Olavsklostre, Olavskapell, Olavsaltere, Olavskunst og Olavsikonografi, Olavsgilder, Olavskilder, planter oppkalt etter St. Olav,

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

jettegryter som på folkemunne har blitt Sanctolsgryter, Olavsskatten til Nidaros, kirkeklokker og døpefonter forsynt med Olavs navn, pilegrimsferder til Nidaros. (Kvam 1996)

Vi har ikke sikre opplysninger om antall Olavskirker i Norge, for vi kjenner for få av dedikasjonene vest- og nordenfjells. Men det synes rimelig å anta at ca. 1/6 av kirkene var Olavskirker, og da antar man eksistensen av ca. 200 Olavskirker i Norge. (Kvam 1996)

Olavskilden ved Vigdesjø

Krukker

En ”Relikviekrukke” fra Brunkeberg i Telemark ble funnet i Olavsbrønnen i Nidaros domkirke (Seierstad 1930)

St. Olavs Pilegrimskrukke

Fra brosjyren om St. Olavs Pilegrimskrukke siteres:

"Vår tids pilegrimsvandringar til katedralen i Trondheim er en tradisjon som viderefører middelalderens valfarter til St. Olavs skrin i Nidarosdomen.

Arkeologiske funn antyder at pilegrimer i tidligere tider fylte små leirkrukker med vann (helligvann) fra Olavsbrønnen og tok med tilbake til sine hjemsteder.

St. Olavs Pilegrimskrukke er en håndlaget kopi av en leirkrukke som ble funnet i Olavsbrønnen i Nidarosdomen i 1885. Originalkrukken ble ødelagt under brannen i Erkebisppegården i 1983. Kopien er laget etter en frihåndstegning av originalkrukken, den er i steingodsleire og har etterligning av saltglasur.

Pilegrimskrukken kan fylles med vann fra Olavskilden ved Nidarosdomen."

St.Olavs Pilegrimskrukke, produsert av Nidaros Pilegrimskrukker i samarbeid med keramikker Brit Uni Kjosnes, Selbu og Nidaros domkirkes restaureringsarbeider. (foto: Randi Winsjansen)

8.2 Pilegrimstradisjoner

"Pilgrimage may lead to ... a rediscovery of the meaning of life"

(Wlodzimierz Redzioch)

8.2.1 Pilegrimsvandring

Pilegrimsvandring som en religiøs reise der man søker etter å finne en mening, en retning i livet er en universell handling som man finner i mange kulturer, tradisjoner og religioner. Den kristnes pilegrimsreise vokste ut av ønsket om å besøke hellige steder der Vårherre levde, virket og døde. Senere ble virksomheten utvidet til også å omfatte apostlene og deres relikvier, deretter martyrene og senere helgener.

Pilegrimsvandringer med religiøse motiver er senere utvidet og styrket med motiver av historisk, artistisk, kulturell og naturmessig art, i tillegg til ønsker om å dele gode øyeblikk og fysisk krevende vandringer.

Pilegrimsvandringer har vært populære blant kristne helt siden Konstantin den store fikk ”Church of the Holy Sepulchre” bygd over Kristus’ grav i Jerusalem i AD 326. De som reiste til dette skrinet ble kalt *palmeros* (*Romeros* dro til Roma, til St.Peters grav, det andre viktige målet for kristen pilegrimsvandring i Middelalderen.

Ordet pilegrim kommer av det latinske substantivet *peregrinus*, som betyr fremmed, utenlandsk. Opprinnelig ble det brukt om en fremmed utlending, særlig om de undertrykte folkene i Romerriket uten borgerrett. I middelalderen fikk det også betydningen av en person som vandrer fra sted til sted. En mer vanlig definisjon i dag er en person som med religiøst motiv foretar en reise mot et hellig mål.

Alle verdensreligionene har viktige pilegrimsmål. Jerusalem og Roma var de viktigste tidlige pilegrimsmålene, i middelalderen var Nidaros det viktigste pilegrimsmål i Norden, de fleste gjorde botsreiser til Hellig Olavs skrin.

Pilegrimsvandring – vandring mot et hellig mål

Alle veger i Nord-Europa førte til Nidaros i middelalderen. Allerede 45 år etter Olavs fall hører vi gjennom Adam von Bremen om pilegrimer som kommer fra utlandet til Olavs grav.

8.2.2 Pilegrimsvegene

Opp igjennom middelalderen utviklet det seg faste vegruter som pilegrimene helst fulgte. Det kom flere pilegrimer fra Sverige enn fra noe annet land, bl.a over Eidskogen, et par veger over Trysil, og fra Dalarne over Idre og Särna (som da var norske bygder) til sørenden av Femunden. En gammel pilegrimsveg gikk gjennom Härjedalen til Nidaros, fra Romboland (det gamle navnet på Uppland og Västmanland) og over til Tydal. Over Jämtland førte to større veger over til Trøndelag: den ene gikk over Storlien og gjennom Meråker, den andre, som var mest brukt, gikk den vegen St.Olav selv hadde fulgt på sin siste reise, fra Gardarike via Selånger og til Stiklestad.

Den viktigste ferdavegen fra det Sønnenfjeldske til det Nordenfjeldske gikk over Dovre. Av viktige kvilestader her nevnes Rolstad og Gryting, samt Fjellstovene på Dovre.

Den Hellige Birgitta sies å ha vært Nidarospilegrim rundt 1340. Hun var ridderfrue og dro med stort følge, og ferden skal ha gått over Jämtland. Selv om hun hadde hester med, skal hun ha gått mest på sine føtter, selv på de mest slitsomme fjellvegene. Kong Magnus Eriksson gjorde en pilegrimsferd til Nidaros i året 1350. Dette kan ha vært en bots- og bedeferd som hang sammen med Svartedauden som da raste.

”Trondheim var på 11-1200-tallet Nordens Jerusalem, et bevisst forsøk på å skape et tyngdepunkt for kristendommen i det nordlige Europa, på linje med Santiago i vest, Roma

i sør og Jerusalem i øst, og vegen nord til St.Olav var en viktig og integrert del av Olavskulten”.

(Ekroll 2007)

Andreas Seierstad sier:

”Står vi ikkje her framfor ei mektig andsrørsle av europeiske dimensjonar og spela ikkje vårt vesle folk noko av ei verds historiske rolle? Var Nidaros for Nord-Europa som eit Mekka, eit Jerusalem? Samla ikkje St.Olav dei spreidde lengslone i ein stor straum av medviten religiøs trong og kalla til handling, brorskap og kultursamfund i det store? Og var det ikkje slik at den nord-europeiske Olavsdyrking heller auka enn minka mot slutten av mellomalderen ? Vi høyrer kor dei i seinmellomalderen skipar broderskap og altar for Olav, kor dei lagar Olavsbilete i mengd, kor dei tiggjar om Olavsrelikviar. Vi høyrer og at det like før reformasjonen er samla so mange pilegrimmar ved Nidarosdomen, at pönitentiarius på ein dag får inn 4-5000 mark sylv når han ropar ut avlat. Det var ein veldig pengesum og syner stor hunger etter avlat og hjelp.”

(Seierstad 1930)

8.2.3 Kystleia til Nidaros

Pilegrimene i middelalderen benyttet de vanlige ferdselsveiene for sine valfarter, og for en kystnasjon som Norge betydde dette i stor grad kystleia. Den var landets viktigste ferdselsåre, og den gav navn til hele landet (Nordveg). Den var også vår viktigste pilegrimsveg, med Nidaroskatedralen som det viktigste valfartsmålet.

Historikeren Adam av Bremen omtaler i sitt verk ”De hamburgske Erkebispers historie” fra ca. år 1075 pilegrimsferdene til Nidaros og rutene de fulgte. Han gir følgende beskrivelse:

”Nordmennesenes viktigste by er Trondheim. Den er nå prydet med kirker og besøkes av mange mennesker. Der ligger den høysalige konge og martyr Olavs legeme. Ved hans grav virker Herren den dag i dag de største helbredelsesundere. Og folk som tror at de kan hjelpes gjennom den hellige manns fortjenstfulle gjerninger, strømmer dit langveisfra. Hvis man seiler fra Ålborg eller Vendsyssel i Danmark, kommer man i løpet av en dag over til Viken, som er en by i Norge. Derfra holder man til venstre og seiler langs Norges kyst, og på den femte dagen når man fram til byen Trondheim. Man kan også ta en annen vei, som fører fra danskenes Skåne over land til Trondheim. Men denne veien over fjellene tar lengre tid, og ettersom den er farefull, unngås den av reisende.”

8.2.4 De sju nøkkelordene

”Et rikt liv med enkle midler”

(Arne Næss)

De sju nøkkelordene ble implementert av prest og leder for Vadstena Pilgrimscentrum, Hans-Erik Lindström. Han beskriver nøkkelordene slik:

”Pilgrimstanken har återfötts ur dagens rastlösa människas behov av stillhet och inre ro och de sju nyckelorden kan ge svar på varför människor i vår tid lockas till att pilgrimsvandra. I en pilgrimsvandring får vi möjlighet att uppleva alla sju nycklar.

Långsamhet

I vandringens stilla tempo får vi ta del av långsamheten som ger oss möjlighet att sakta ner och få syn på oss själva.

Frihet

Att få vandra utan våra almanackor och måsten med bara det allra nödvändigaste i packningen ger en känsla av yttre och inre frihet från stress och krav.

Enkelhet

Under en pilgrimsvandring skalar man av allt som är onödigt. Man bär med sig endast det allra nödvändigaste. Husrum för natten är oftast en enkel bädd på golvet i något församlingshem eller skola. Måltiderna lagas tillsammans och delas i all enkelhet.

Bekymmerslöshet

Att ta dagen som den kommer och inte bekymra sig om morgondagen. Varje dag innehåller bara en sak och det är att vandra ett steg i taget och komma fram till rastplatserna. Den som vandrar kan vara bekymmerslös för under en pilgrimsvandring är det en som går först och leder och en som går sist och ser till att alla är med.

Tystnaden

I vandringen får vi ta del av stillhet, lugn och tystnad. Varje dag innehåller några etapper där alla går i tystnad. Det är som att befinna sig i en stunds retreat. Samtidigt när man vandrar i tystnad kan man känna den ordlösa gemenskapen som trampet av allas steg ger.

Delande

Under vandringen så delar alla med sig av det yttre så som tex. plåster, dryck och russin. Genom samtal och möten med andra under vandringen så blir det även ett inre delande. Pilgrimsvandringar som leds av en pilgrimspräst innehåller mässa med nattvard där man får dela bröd och vin.

Andlighet

Pilgrimsvandringens innehåll och rytm öppnar upp för andlighet. Samtal, möten, mässa, tystnaden, delandet och att finnas i naturens sakrala kyrkorum. Pilgrimen får även ta del av kyrkorummets andlighet genom att kyrkor och kapell fungerar som välbehövlige rastplatser för pilgrimen att besöka och vila i ”

Prosjektlederen på Camino Francés august 2008.

"Vi har alt, men det er også alt vi har" sa presten i sin søndagspreken. Og der har vi nettopp svaret, tenker jeg, og mener svaret på hvorfor mennesker i vårt moderne velstandssamfunn fortsatt fenges av pilegrimstanken og fortsatt tar i vei. Midt i vår travelhet og overflod kjenner vi tomheten, uroen og lengselen etter noe større og dypere. Det enkle og nesten asketiske livet som pilegrim står i sterk kontrast til vår hektiske og kompliserte hverdag og gir oss derfor mulighet til et totalt avbrykk.

En pilegrimsvandring er en reise på flere plan. Rent fysisk utfordrer du deg selv til å tåle og å holde ut. Ruten går gjennom et varierende landskap med en infrastruktur bygd opp gjennom århundrer. Store og små byer med praktfulle byggverk, landsbyer med herberger, kirker og spisesteder, kort sagt, de historiske severdighetene og kulturopplevelsene ligger strødd langs ruten. Den til tider endeløse vandringen er i tillegg en unik mulighet til å la tankene vandre og reflektere over verdier og valg i eget liv"

(Aslaug Røsseland, etter pilegrimsvandring til Santiago de Compostela i august/september 2008)

8.2.5 Votivgaver

Votivgaver er offergaver som folk lover å gi en gud eller helgen dersom han vil hjelpe til i en vanskelig situasjon. Av og til gis votivgaven på forhånd for å fremskynde hjelpen, eller den gis i ettertid, som takk for at bønnen ble hørt. Det ble ofret en mengde votivgaver til St.Olav, enten til nærmeste Olavskilde, Olavskirka, Olavsalteret eller til hvilestedet hans i Nidaros. Noen av offergavene ble så årvisse at de ble regnet som en skatt, og denne Olavsskatten fikk paveleg stadfesting i 1336. (Seierstad 1930)

I Oslo har Terje Storli gjennomført et stort arbeid for å samle votivgaver i mange år, og han planlegger nå en utstilling ved Domkirkeodden, Hamar i august 2009, samt i Erkebispesgården, Trondheim i desember 2009.

Votivgaver fra Røldal stavkyrkje (foto: Liv Eirill Evensen)

Olavskirker

I Norge kjenner vi 60 kirker som er viet til St.a.Maria, 49 til St.Olav, 30 til St.Peter, 28 til St.Mikael og 24 St.Laurentius. På Island finner man ifølge Fredrik B.Wallem 183 kirker til St.a.Maria, 78 til St. Peter og 65 til St. Olav. I Danmark er det ifølge Ellen Jørgensen 136 kirker viet til St.a. Maria, 54 til St.Peter og 24 til St.Olav. Flere Olavskirker har nok kommet til etter denne statistikken. I Finland kjenner vi til 17 Olavskirker. I Sverige sies det at det i enkelte landsdeler var hver andre eller tredje kirke som var St.Olavskirker

8.3 Nidarosdomen

”Kristin sto på Feginsbrekka og så kaupangen ligge under sig i gylden kveldssol. Bortom elvens brede, blanke slyng lå brune gårder med grønne gresstak, mørke løvkupler i hagene, lyse stenhuser med takkede gavler, kirker som satte opp svarte spånkledder rygger, og kirker med mattskinnende blytekning. Men over det grønne land, over den herlige stad, reiste seg Kristkirken så kjempeveldig og strålende lys så det var som allting lå den for fote.”

(Sigrid Undset i ”Husfrue”)

Nidarosdomen er den nordligste av Europas katedraler, den største middelalderkirken i Norden og Norges viktigste kirke. Byggingen av katedralen pågikk mer eller mindre sammenhengende i 250 år, fra ca. år 1050 til 1300. Først var det et lite trekapell over St.Olavs grav, og kirken var ferdig utbygget ca år 1300. Den er en luthersk domkirke og menighetskirke og betraktes som norsk og nordisk nasjonalhelligdom. Den var senter for den veldige norrøne kirkeprovins fra 1152/53, da kardinal Nicolaus Brekespear kom nordover fra Roma og grunnla erkebisepesetet. Kirken brant i år 1328, 1432 og 1531, da skipet ble liggende som ruin. Restaureringen av Domkirken begynte i 1869, og i løpet av hundre år ble kirken gjenoppbygget til sin opprinnelige form slik vi ser den i dag.

I den norske Grunnloven av 1814 ble det slått fast at Kongeriket Norges regent skal krones i Nidarosdomen i Trondheim, og Nidarosdomen var kroningskirke i

1860 (Karl XII), 1873 (Oscar II) og 1906 (Haakon VII). Etter at Stortinget avskaffet kroningsseremonien i 1908 har kirken vært brukt som signingskirke i 1958 (Olav V) og 1991 (Harald V).

I Middelalderen hadde kirken også det høystemte tilnavnet «*Cor Norvegiae*» (Norges hjerte) siden den var Olav den helliges gravkirke. Et vanligere navn var *Kristkirken i Nidaros*. Selv om den var sterkt knyttet til Hellig Olav, var den ikke viet til ham, men til den hellige Treenighet.

Nidarosdomen er bygget over det antatt første midlertidige gravstedet for Olav Haraldsson, som ble drept i Slaget på Stiklestad i år 1030. Han ble først lagt i en sandmæl ved Nidelven litt ovenfor Trondheimskaupangen, angivelig der koret i Nidarosdomen er i dag. Dette er imidlertid diskutert; en mulig alternativ plassering er ved Olavskilden ved Hadrians plass ved Nidelven. Snorre beretter inngående om de jærtegn som hadde funnet sted med kongens hellige levninger: ”En herlig duft strømmet fra hans legeme. Han var rød i kinnene som om han nettopp hadde sovnet.” Han ble etter noen måneder flyttet, men fire år etter helligkåringen 3.august 1031 ble han flyttet tilbake til et kapell som etter hvert vokste og ble Nidarosdomen.

Omkring 1070 lot kong Olav III Kyrre bygge en større Kristkirke. Den var av stein og stod ferdig om lag i 1090. Olavsskrinet med Hellig-Olavs legeme stod på høyalteret i Kristkirken.

Det var Olavs helgenstatus som gjorde at pilegrimer vandret til Nidaros. Helgenkongens grav ble en viktig vekstfaktor for byen og gjorde den til det selvfølgelige sete for en biskop nordenfjells. I 1152/53 ble bispesetet i Nidaros opphøyd til erkebispesete og metropolitansete for den nyopprettede norrøne kirkeprovins. De to første erkebiskopene, Jon og Øystein, satte i gang et stort byggeprosjekt for å gjøre Kristkirken større. De nye delene ble bygd i anglo-normannisk-romansk stil.

I 1183 kom erkebiskop Øystein hjem fra England, og byggestilen ble lagt om til unggotikk. Kirken sto antakelig ferdig omkring år 1300.

Ved reformasjonen i 1537 forsvant både den norske katolske kirke og dens erkebiskop.

Kirken har en lang bygningshistorie fra den ble påbegynt og helt opp til våre dager. Den har bygningsdeler som er mellom 850 og 30 år gamle. Den er blitt utsatt for en rekke store branner og restaureringer. Det største arbeidet må være gjenoppbyggingen av skipet, som hadde stått som en takløs ruin i nesten fire hundre år etter brannen i 1531.

Kirken er bygget etappevis over en lang periode. Slik den står nå, er den en restaurert og i store stykker rekonstruert utgave av den tredje kirken som ble reist på stedet.

En stor restaurering av katedralen begynte i 1869. Oppdraget ble gitt til arkitekten H.E.Schirmer. I perioden 1869–1871 ledet han restaureringen av kapittelhuset. Det

ble reist kritikk mot Schirmer fordi han tok seg for store kunstneriske friheter i restaureringsarbeidet og hans kontrakt ble ikke fornyet. I 1872 overtok arkitekt Christian Christie arbeidet. Han arbeidet svært omhyggelig med det arkeologiske materialet for å avdekke alle sider ved kirkens historie før han begynte arbeidet med koret, tårnet og tverrskipet.

Det ble seinere vedtatt å gjenreise skipet og vestfronten. Fra 1909 ble arbeidet ledet av arkitekt Olaf Nordhagen. På det meste arbeidet 90 mann ved restaureringsarbeidene, derav

Fra Vestfrontveggen, Nidarosdomen: St.a. Sunniva, St. Olav og en av de tre himmelske dyder.

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

50 steinhoggere. Skipet sto ferdig i 1930, og etter å ha fått sitt forslag til utforming av vestfronten godkjent, tok arkitekt Helge Thiis over arbeidet samme år. Vestfronten med de to vesttårnene var ferdig i 1968, og siste statue på vestfronten ble satt opp i 1983. Først i 2001 ble restaureringsarbeidene offisielt «avsluttet». Men restaurering av restaureringen er i gang: utskifting av dårlig stein og forsterkning av svake punkter pågår fortsatt, etter en restaureringsplan – utarbeidet i 1998 ved Øivind Lunde og Per Storemyr – for perioden 1999–2019. (Kilde: Wikipedia)

9 Beskrivelse av status for pilegrimsvirksomheten

Etter en av sine mange vandringer Oslo – Trondheim skrev Eivind Luthen, leder for Pilegrimsfellesskapet St. Jakob, følgende:

”Pilegrimsveien

*I Tønsberg er pilegrimen støpt i evig bronse
Herfra løper vandreveien
fra middelalderkirke til middelalderkirke,
fra Mikaelshjellet til Det hellige korset i Borre.
Forbi vingård til Olavskilden ved Lovøy kapell.
I øst glimter fjorden, blå og frisk.
Skoger kirke byr på pilegrimsgeografi.
I Drammen hilser St Jakob fra byens helligdom.
I Lier passerer stien bugnende eplehager.
På Husaby aner vi St.Hallvards jærtegn.
Mot Røyken trår vi tusenårsveien,
Gallisnavnet bringer oss til Santiago.
Fra Asker ser vi ut over fjerne blåner
mens ruten kranses av grønne alléer.
I Tanum troner himmeldronningen.
På Jar bærer gatene navn etter de førkristne guder,
hedendom ble underlagt kristendom.
Domkirken byr på 700 år gamle glassmalerier,
det ene viser St.Jakob.
I Gamlebyen sover de gamle ruiner
sic transit gloria mundi.
På Alnabru bor de mørke englene
vegg i vegg med sikhtemplet.
Over Gjelleråsen følger vi urgamle stier.
På Skedsmo venter Tjodveien og Olavskirken.
I Ullern ligger en hemmelig tommerbro,
rådyrene tripper i skogfaret.
Raknehaugen på Romerike vekker age.
Eidsvoll byr på innlandshav og
Wergeland, en rastløs diktersjel.
Langs Lyssjøen ligger folketomme stier,
Her er storfugl, blåbær og kantareller
I Stange duver kornhavet
Og folket har reist et vakker tempel.
I Hamar har fugl Fønix reist seg
En glasskatedral over slitne buer,
Urtehagen er et pilegrimsminne*

gjenskaapt av Cecilie.
På Rudshøgda går vi Præstvegen
og minnes Prøysen.
Gamle Ringsaker kirke står åpen
og alterskapet byr på pilegrimshistorie.
Lyset er tent foran St.Jakob.
På Brøttum er kilden forfriskende,
nesten overgrodd av villblomster.
På Lillehammer ærer vi Sigrid Undset,
den udødelige middelalderdikter.
Øyer byr på panoramautsikt over riket.
Tromsa bro er et eventyr i tjæret tre.
Vokt deg for trollet under hvis du bader.
I Sør-Fron venter herberget, det lukter godt
av tømmerbrunt elde,
her har pilegrimer overnattet i 700 år.
Den frodige dalen er en have,
stier opp og stier ned.
På Ringebru risset en pilegrim i kirkeveggen,
her var han og herfra fór han ut.
Kristin venter oss i Sel
snart passeres ville Rosten.
Budsjord under Dovre byr på føde,
du sover godt i stallen.
Fjellet er mest himmel og jord.
Er du heldig ser du moskus og rein
men naturen kan fort bli din fiende.
Bratte Vårstigen er bot for synder,
Men Ryphusan gir vern for uvær.
Snart venter Oppdal, her sover gamle makter
Ta en rast ved Slørkesteinen,
smykket av taterfolkets runer.
Mot Rennebu ligger sælehus tett i tett,
her bor gode vertsfolk.
Drikk gjerne av Olavskilden på Melhus.
I Skaun er alteret en from palett av Mariabilder.
På Sundet venter rormann og trøndersodd.
Den siste kneiken er hard, men duskregnet avkjøler,
det er kyss fra himmelen.
Snart står du på Feginsbrekka
Det er så godt i Olavskirken å hvile.”

(Eivind Luthen 2008)

9.1 Pilegrimsmerket

Pilegrimsmerket er tegnet av designer Johanna Figur Waddington, og kombinerer severdighetsmerket – valknuten – med Olavskorset.

9.2 Godkjenningsprosedyrer

Etter at den første Pilegrimsleden Oslo – Trondheim ble merket og åpnet i 1997 har Riksantikvaren godkjent Pilegrimsleder gjennom Østerdalen, Romboleden fra Sverige gjennom Selbu og Tydal og leden fra Grong via Stiklestad til Trondheim. Fra og med mai 2005 er godkjenning av nye leder overlatt til fylkeskommunene, og det er satt som er forutsetning for leder som kan godkjennes at de går til Trondheim.

9.3 Godkjente pilegrimsleder

”Bare den som vandrer, finner nye veier”

(Norsk ordtak)

Pilegrimsledene i Norge er turveier basert på tradisjonen fra middelalderen om å dra på pilegrimsvandring. Etter et initiativ fra Miljøverndepartementet høsten 1992 startet arbeidet med kartfesting, rydding og merking av pilegrimsledene i Norge med ”Prosjekt Pilegrimsleden”, under ledelse av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren. Her ble det gjort et grunnleggende og viktig arbeid, og den første leden, fra Oslo til Trondheim og Stiklestad, var ferdig og ble åpnet i 1997 av HKH Kronprins Haakon. Siden har mange leder blitt ryddet og merket.

Det er enda ikke utviklet standiserte kart over de enkelte ledene, men her er noen eksempler:

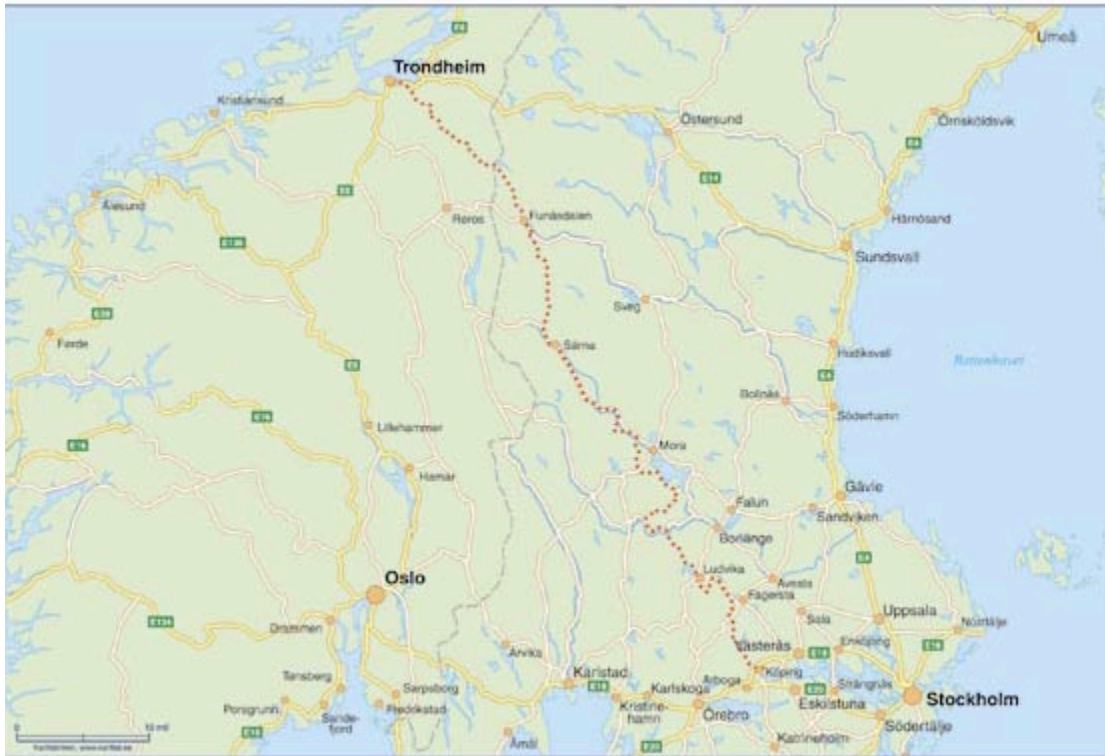

- Gudbrandsdalsleden Oslo – Trondheim (begge sider av Mjøsa)

- **Østerdalsleden** (fra Trysil, svenskegrensa)

Pilegrimsleden gjennom Trysil og Nord-Østerdalen og videre i Sør-Trøndelag til Trondheim går igjennom til sammen 8 kommuner : Trysil, Rendalen, Tynset, Tolga og Os i Hedmark, samt Midtre Gauldal, Melhus og Trondheim i Sør-Trøndelag. Hver av kommunene har lagt ned et solid arbeid med i registrere gamle veifar og etablere dagens trasé.

- **Romboleden** (fra Skardøra, Tydal, svenskegrensa)

Romboleden

Slettelandskapet nord for Mälaren gikk i eldre tider under navnet Romboland ("det rommelige bondeland"). Herfra gikk noen av ferdselsvegene som ble brukt av pilegrimene på vei til Trondheim. Pilegrimsleden fra Köping til Trondheim har derfor fått navnet Romboleden, og går gjennom Hedströmsdalen via Skinnskatteberg mot Dalarna og videre via Skardøra ved svenskegrensa til Trondheim.

- **St. Olavsleden** (fra svenskegrensa, via Stiklestad til Trondheim)

- **Nordvegen** (fra Gløshaugen, Grong til Stiklestad)

Nordvegen ble åpnet 6.juli 2003 i forbindelse med 850-årsjubiléet for Nidaros erkebispede. Den er foreløpig den nordligste av ledene i Norge, og kanskje den nordligste i verden.

Totalt utgjør disse ledene 2000 km gjennom 45 kommuner

9.4 Andre pilegrimsleder

Her er noen eksempler på andre pilegrimsleder:

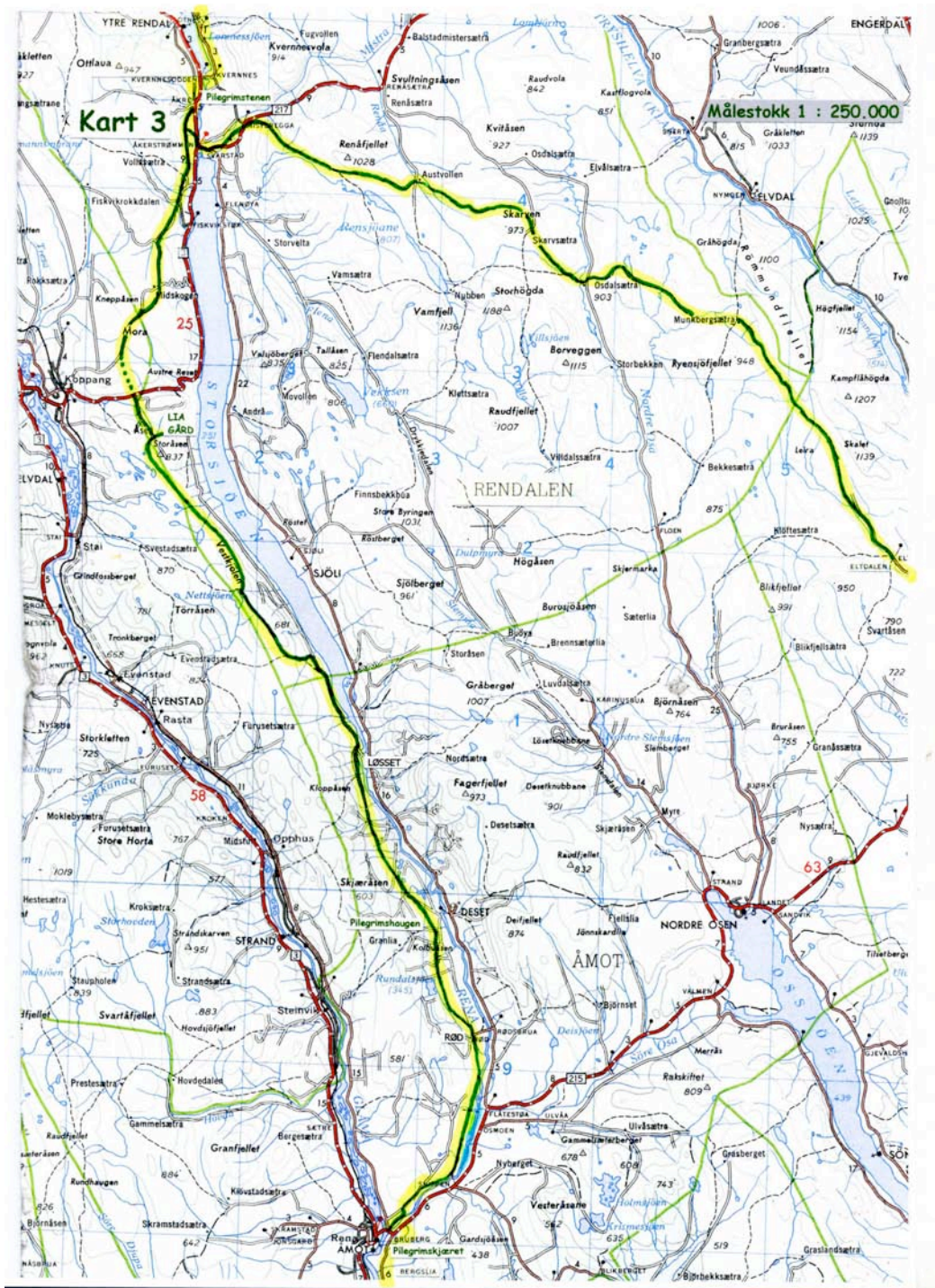
Vestfoldleden – fra Tønsberg til Oslo

Østfoldleden – fra Svinesund til Oslo

Valdresvegen – fra Hedalen stavkyrkje til St. Thomaskirken på Fillefjell, åpnet i 2006

Pilegrimsleden gjennom Åmot til Rendalen

Pilegrimstradisjonene gjennom Åmot er godt dokumentert. Her er det mange navn som knyttes til pilegrimstradisjonene: Pilegrimsskjæret, Pilegrimskleiva, Pilegrimshaugen, Kanniken, Pilegrimsbakken og Pilegrimshemmet for å nevne noen. I Åmot satser man på et nært samarbeid med skoler og lokale reiselivsaktører for å utnytte potensialet i den oppblomstrende pilegrimsinteressen. Det er også naturlig med et nært samarbeid med Rendalen kommune, som ligger langs leden fra Klaraälven via Trysil og fører til Nidaros. (Østerdalsleden).

Pilegrimsleia fra Seljord til Røldal

Sidegreina Kviteseid – Brunkeberg

Sidegreina Dalen - Hyllandfoss

Pilegrimsleden langs den gamle Kongevegen på Jærkysten

Pilegrimsleden langs den gamle Kongevegen på Jærkysten er merket av Hå kommune, i utgangspunktet som kultursti. Dette er også den middelalderse pilegrimsleden, som dels var en del av leden til Nidaros, og dels hovedleden til St.Svithunkatedralen i Stavanger.

Ruta som benyttes går mellom den gamle kirkegården på Varhaug, steinkorset på Njærheim og Stefanuskirken på Nærland. Steinkorset (Kristkrossen) på Nærheim har blitt et symbol for veien, der det nå årlig gjennomføres fire organiserte vandringer: 2.påskedag, Jonsok, Olsok og en kveldsvandring sommerstid. Ruta har også vært brukt i forbindelse med konfirmantarbeid.

Pilegrimsvandring i Suldal.

Det arrangeres lokale pilegrimsvandring på Klungtveit/Mokleiv i Suldal.

Pilegrimsturer med båt

I årene 1993 – 2000 har det vært arrangert pilegrimsturer med båt mellom middelalderkirkene på øyene nær Stavanger.

9.5 Pilegrimsprester

Følgende pilegrimsprester er tilknyttet Den norske kirke:

Nidaros bispedømme

I Nidaros bispedømme er Berit Schelde Christensen tilsatt som pilegrimsprest, med tiltredelse 1.januar 2009. Stillingen vil bli lagt til Nidaros Pilegrimsgård. I beskrivelsen av stillingen heter det at arbeidet som pilegrimsprest i Nidaros skal ha fokus på pilegrimsarbeid i og utenfor Nidaros bispedømme – herunder tilrettelegging og gjennomføring av pilegrimsvandringer og mottak av pilegrimer til Nidaros. Pilegrimspresten skal være en ressurs i virksomheten rundt Nidaros Pilegrimsgård. Det fremheves at de øvrige pilegrimsprestene i landet er viktige samarbeidspartnere, i likhet med andre miljøer i Norge som er opptatt av pilegrimstradisjonene, bl.a. arbeidet med å etablere et nasjonalt pilegrimsutvalg. Ellers fremheves samarbeidet med Nordiske og Europeiske instanser som viktig.

Nidaros Domkirke står i en særstilling som internasjonalt pilegrimsmål. Pilegrimspresten i Nidaros skal være med på å prege Nidaros Domkirke som pilegrimsmål gjennom teologisk og liturgisk arbeid. Det vil bli inngått en egen samarbeidsavtale mellom Nidaros Pilegrimsgård og menigheten, og pilegrimspresten skal ha noen gudstjenester i domkirken.

Det legges også vekt på at arbeidet som pilegrimsprest er en utfordring i forhold til natur, kultur, historie og spiritualitet.

Tidligere pilegrimsprester i Nidaros bispedømme har vært Arne Bakken (1992-98), Kjell Skartseterhagen (1998 – 2003) og Rolf Synnes (2003 – 2008). Blant oppgavene til pilegrimsprestene i Nidaros har vært:

- ta imot pilegrimene
- arrangere vandringer ved Olsok
- informere om vandringerne
- utstede Olavsbrevet
- ha medansvar for Olavsvaka
- arrangere pilegrimsgudstjenester og messer ad hoc

Hamar bispedømme

På slutten av 1990-tallet fikk Hamar bispedømme tildelt den andre pilegrimspreststillingen i Norge. Stillingen ble plassert i Dovre for å utvikle Eysteinkyrkja som et knutepunkt på pilegrimsleden til Trondheim, samtidig som stillingen skulle inspirere til økt bruk av pilegrimsleder og pilegrimsmotivene ellers i landet. Soknepresten i Dovre, Hans-Jacob Dahl, ble i 1999 tilsatt som pilegrimsprest, og brukte 50 % arbeidstid i Dovre og 50 % av tiden til arbeid i resten av landet.

I 2002 besluttet Hamar bispedømmeråd å flytte stillingen til bispekontoret på Hamar. Arne Bakken ble da tilsatt som pilegrimsprest fra 1.januar 2003. Han var også den første pilegrimspresten i Nidaros, tilsatt i 1992. Blant arbeidsoppgavene for pilegrimspresten i Hamar nevnes:

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

- pilegrimsvandringer
- gudstjenestearbeid/fornyelse
- kirke/skole
- samarbeid med foreninger og lag, kulturinstitusjoner og andre

Dovre

Sokneprest Hans-Jacob Dahl ivaretar pilegrimsoppgavene i Dovre. Her inngår arbeidet med ”Pilegrimsdager på Dovrefjell” (se kapittel 12.1) og vandringerne dit.

Røldal

I Røldal og Skare sokn har sokneprest Arne Nataas 20 % av sin stilling til pilegrimsarbeid. Blant hans arbeidsoppgaver er planlegging og arrangering av pilegrimsstevnet, omvisninger og besøk, vandringer gjennom Den kulturelle skolesekken, samarbeid med prosjektgrupper for vandringsledene, organisering av det frivillige arbeidet, og koordinering av arbeid med informasjonshefte.

9.6 Pilegrimsgårder

Nidaros Pilegrimsgård

Nidaros Pilegrimsgård ble stiftet 28.januar 2008 på et stiftelsesmøte i Erkebispegården, Trondheim. Formålet med stiftelsen er slik det fremgår av vedtektene:

- å ha ansvar for mottaket av pilegrimer ved pilegrimsmålet i Nidaros
- å drive et ressurs-, kompetanse- og retreatsenter forankret i Olavsarven som en økumenisk åndelig arv

Nidaros Pilegrimsgård er etablert for å videreutvikle Nidaros som et levende helligsted med forgreninger til det europeiske pilegrimsnettverk og den verdensvide kirke. Stiftere er:

- Nidaros bispedømmeråd
- Nidaros domkirke og Vår frue menighetsråd
- Trondheim kirkelige fellesråd
- Trondheim kommune
- Sør-Trøndelag fylkeskommune
- Stiftelsen Areopagos
- Nidaros domkirkes restaureringsarbeider
- Olavsfestdagene i Trondheim
- Stiklestad Nasjonale Kultursenter
- Trondheim kirkelige Fellesråd

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Nidaros Pilegrimsgård er lokalisert til Prins Carl Bastion, den tidligere offisersmessen ved Nidelven i Nidaros domkirkes nærområde, en bygning som både lokale og regionale politiske aktører og kirkens regionale og sentrale aktører har ønsket skulle stilles til disposisjon for kirkelig virksomhet.

11.april 2005 forelå innstillingen ”Nidaros Pilegrimsgård – et levende kirkesenter ved Nasjonalhelligdommen”. Senere ble de formelle og økonomiske rammer for etableringen av gården utviklet, og etter et møte med kirke- og kulturministeren 18.april 2007 ble det sikret bevilgninger som gjør at planene kan realiseres.

Pilegrimsgården skal drives som et ressurs-, kompetanse-, aktivitets- og retreatsenter i Den norske kirke, forankret i Olavsarven, knyttet til pilegrimstradisjonen og til historien i området. Som en av flere instanser skal Pilegrimsgården bidra til de samlede aktiviteter i området. Blant de aktiviteter som nevnes er:

- Pilegrimsvirksomheten
- Pilegrimsherberge og pilegrimsmottak
- Samfunnsengasjement og samfunnsutvikling
- Pilegrimsgårdens kommunitet
- Medarbeiderretreat og annen retreatvirksomhet
- Samtalesenter
- Kultur- og religionsdialog

Berit Lånke er tilsatt som daglig leder, og man ser for seg følgende stab som fast helårsbemanning:

- Daglig leder, hel stilling
- Husassistent for stell av rom, rengjøring mv, hel stilling
- Kokk, hel eller deltids stilling
- Kjøkkenassistent/vert, hel eller deltids stilling
- Vaktmester, 1/10 årsverk (samarbeid med Statsbygg)

I to sommermåned er det i tillegg behov for:

- Husassistent heltid
- Kjøkkenassistent/vert i 1,5 stilling

Flere av disse stillingene kan bemannes med frivillige slik det i dag er tilfelle ved pilegrimsmottaket ved Nidaros Domkirke og ved andre pilegrimssentre utenlands.

Sommeren 2008 har pilegrimsgården vært i full drift og tatt imot pilegrimer og andre besøkende. Mange har gitt uttrykk for stor glede over stedet, og det er samlet verdifulle erfaringer for den videre utviklingen av stedet. I etableringsfasen vil stedet være i bruk etter kapasitet og behov. Statsbygg forvalter eiendommen, og vil stille den til disposisjon for Pilegrimsgården i ferdig rehabilitert stand, innredet og klargjort i tråd med Pilegrimsgårdens behov. Det er estimert en årlig leiepris på ca. 1,5 mill. En antar at disse arbeidene er fullført våren 2010.

Utstein Pilegrimsgard

Utstein Pilegrimsgard

Stiftelsen Utstein Pilegrimsgard ble opprettet i 2001. Da ble Utstein Klosters gamle skole kjøpt fra Rennesøy kommune. Stedet ligger bare 1 km fra Utstein Kloster, Norges best bevarte kloster fra middelalderen. Stiftelsen er nært knyttet til Stavanger Bispedømme, men ønsker å arbeide i et økumenisk fellesskap. Representantskapet møtes en gang i året. Stavanger biskop, alle prostene og to frivillige fra hvert prosti er blant medlemmene. Styret er sammensatt av fire representanter fra ulike prosti i Stavanger Bispedømme, en representant fra Rennesøy prestegjeld og to representanter fra aktuelle samarbeidspartnere. Retreat i Rogaland og Areopagos har vært samarbeidspartnere fra starten.

Utstein Pilegrimsgard ligger på Klosterøy i Rennesøy kommune midt i Rogaland fylke, og ble åpnet 19.juni 2008. Bygningen er et gammelt skolebygg, der kjelleren er ombygget til 6 hensiktsmessige overnattingsrom. I 2.etasje er det et ”Stille rom” og et kjøkken.

Visjonen er at Utstein Pilegrimsgard skal være et stillhetens sted som viser vei til Kristus. Det åndelige ståsted er Den norske kirkes bekjennelse med vilje til samarbeid med andre kirkesamfunn. Utstein Pilegrimsgard er et sted å komme til for de som har lengsel etter langsomhet, stillhet, ettertanke og dybde i livet. Gården er opprettet for å romme ulike typer retreat, stille dager, pilegrimsvandringer og bønnesamlinger. Tilbudet er initiert av Stavanger bispedømmeråd, men tilbudet er åpent og tverrkirkelig innrettet.

Pilegrimsgarden har gjennom retreat, temadager og kveldsbønner mv valgt å fokusere på keltisk spiritualitet og keltisk komtemplative tradisjoner, som har fått betydelig aktualitet de senere år.

Utstein ligger ved den gamle kystleia. Den var i tidligere tider en av landets viktigste ferdselsårer, og så viktig at den ga navn til hele landet (Nordveg). Og ettersom pilegrimsferdene i middelalderen fulgte de vanlige ferdselsårene har nok kystleia vært regionenes viktigste pilegrimsvei. Den førte til Norges viktigste valfartsmål – Olavskatedralen i Nidaros, men også til andre mindre valfartsmål langs kysten

Når pilegrimstradisjonene nå opplever en renessanse også i vårt land er det naturlig å ta med den historisk sett viktigste pilegrimsveien, nemlig kystleia, i et framtidig norsk pilegrimsnettverk. Og med sin beliggenhet ved kystleia har Utstein Pilegrimsgard gode forutsetninger og muligheter i et kystbasert pilegrimsnettverk. Nærheten til Utstein Kloster, en attraksjon og et valfartsmål i seg selv, representerer også et betydelig potensiale.

Harald Olsen sier i et foredrag 11.09.08:

”Med beliggenheten ved kystleia, nærheten til klosteret med dets ulike bygningsmasse og stedskvaliteter, det spesielle kulturlandskapet og fordypningen i noen av historiens viktigste og mest vitale åndstradisjoner har Utstein Pilegrimsgard muligheter til å bli et pilegrimssted og et ånds- og kultursenter av både regional og nasjonal betydning.”

Daglig leder ved Utstein Pilegrimsgard, Reidun Kyllingstad beskriver de sju nøkkelordene og deres innhold og betydning på denne måten:

”Langsomhet.

Pilegrimen går det meste av veien til fots. Han rekker ikke mange mil på en dag, han må lære seg å lytte til kroppens signaler og utholde at det vil ta tid å nå målet. Etter hvert oppdager han at det er mye å se underveis, og at naturopplevelsen blir rik og mangfoldig når han gir seg tid til å åpne sinn og sanser for den.

Dette korresponderer med noe viktig i den åndelige veiledningstradisjonen som handler om å dvele ved et tema eller en følelse som kommer til overflaten og ikke haste videre.

Medvandrerens har en viktig funksjon i nettopp å holde søkers oppmerksomhet fokusert på relasjonen til Gud i det som melder seg, og bidra til refleksjon rundt dette.

Frihet.

Den som vandrer, vil etter hvert oppdage at han er fri fra dagliglivets mas og jag. Han har gått fra jobben og sine vanlige omgivelser, han kan velge å ikke være tilgjengelig på telefon. Ingen behøver å få vite hvem han er ut fra tittel og posisjon, han er fri til å være seg selv. Kanskje fører en slik opplevelse til refleksjon over hva som binder ham i hverdagen og til beslutninger om å endre på noe av dette.

I åndelig veiledning er det grunnleggende at søker får kjenne seg fri. Hun er fri til å være den hun er og ha de følelser hun har. Hun er også fri til å ha sin spesielle gudsopplevelse. Det må kunne kreves av medvandrerens at hun respekterer søker på alle måter. Hennes oppgave er å spørre etter lengselen mot Gud og hvilke erfaringer som ligger til grunn for gudsopplevelsen og gudslengselen.

Enkelhet.

Pilegrimen må som regel selv bære sin bagasje i en sekk på ryggen. Da kan den ikke være for tung. Det er en kunst å bære med seg lite, men tilstrekkelig. Underveis blir valgene oftest enkle og man befri seg fra å fokusere mye på det ytre. De andre pilegrimene han møter, har også valgt enkelheten, og man møtes på et mye friere grunnlag enn i de daglige omgivelsene.

I åndelig veiledning gjenspeiler enkelheten seg i valg av tema og metode. Tema skal være det søker ønsker å bringe fram, og metoden er at dette først og fremst skal sies til Gud i ærlig dialog med ham. Medvandrerer er bare en som oppmuntrer til denne samtalen.

Bekymringsløshet.

Enkelhet og bekymringsløshet hører sammen. Når pilegrimen har valgt det enkle livet på vandring, vil han som regel også erfare at bekymringene reduseres. Den mentale bagasjen kan være tung ved starten på en vandring, men perspektivet vil ofte forandre seg i møte med nye horisonter og nye utsyn. Den langsomme vandringen gir hjelp til å være til stede i øyeblikket. Bekymringer dreier seg om noe som skjedde i fortida eller om noe som kanskje kommer i framtida. Ved å være til stede der han er, over pilegrimen seg i å møte ethvert øyeblikk og gi det sin fulle oppmerksomhet i stedet for å være urolig for noe annet.

I den åndelige veiledningen etter Ignatius er det en grunnforutsetning at søker er elsket av Gud og at Gud svarer de som vender seg til ham. Medvandrerer vet dette og legger vinn på å møte søker på en inkluderende måte. Søker har kanskje opplevd noe i livet som tydet på det motsatte. Ikke minst kan den følelsmessige bagasjen inneholde vonde opplevelser og smertefulle sår som tilskrives Gud. - Her må det sies at åndelig veiledning ikke er terapi, og at der kan være situasjoner der medvandrerer vil anbefale å søke faglig hjelp for noe av det som kommer fram i samtalen om livet. På den annen side kan åndelig veiledning fungere terapeutisk ved at søker får en direkte erfaring av Guds kjærlighet og omsorg som igjen kan virke positivt på andre prosesser. - Medvandrerens oppgave er igjen og igjen å anbefale søker å uttrykke overfor Gud hvordan hun har det, og være åpen for hans tilbakemelding som kan komme på mange forskjellige måter.

Stillhet.

Å begi seg ut på pilegrimsvandring uten musikk på øret er å forlate et samfunn med mye bakgrunnsstøy for å lytte til sitt eget hjerteslag og naturens egne lyder. Stillheten er resonansbunn for egne følelser og tanker og helt nødvendig for at pilegrimen skal bli bedre kjent med seg selv. Stillheten kan også føre til at pilegrimen kjenner Guds nærvær på en ny og sterk måte. Gjennom havets brus, fuglenes sang og trærnes susing kan han kjenne et fellesskap med alt det skapte og med menneskene som er mye sterkere enn det ordrike fellesskapet.

Stillheten er en helt nødvendig forutsetning for den åndelige veiledningen. Både søker og medvandrerer må våge stillheten og stadig øve seg i å lytte til Gud og sitt eget hjerte. Det er vanlig å be den som ønsker åndelig veiledning om å sette av tid til stillhet hver dag. På denne måten utvikler dialogen med Gud seg og gir materiale til veiledningssamtalene. Perioder av stillhet kan også være en naturlig del av selve samtalen. For medvandrerer kan den være en nødvendig påminning om at hun er bare en hjelper, den egentlige medvandrerer er Gud selv.

Fellesskap.

Pilegrimen bærer ofte noen ytre kjennetegn som gjør det mulig å identifisere ham. Hatten, staven, sekken, et pilegrimsmerke er slik synlige kjennetegn. Det er naturlig at det oppstår et spesielt fellesskap blant dem som bærer disse kjennetegna. Og samtalen mellom dem som søker stillheten, blir ofte en samtale på et dypere plan enn den hverdagslige og overfladiske. Dersom en kirke er målet, kan pilegrimen få oppleve nattverdens dype fellesskap med sine søsken og med Kristus som ga seg selv for alle verdens pilegrimer.

I den åndelige veiledningen er fellesskap med Gud selve det rommet veiledningen orienterer seg i. Søker ønsker å komme nærmere ham og vet at dette er et ønske etter Guds hjerte. Ved å gå på en vei som fører nærmere Skaperen, vil søker også kunne åpne seg mer for andre og møte dem med den umiddelbare tryggheten og gleden som kommer av å vite seg elsket og favnet.

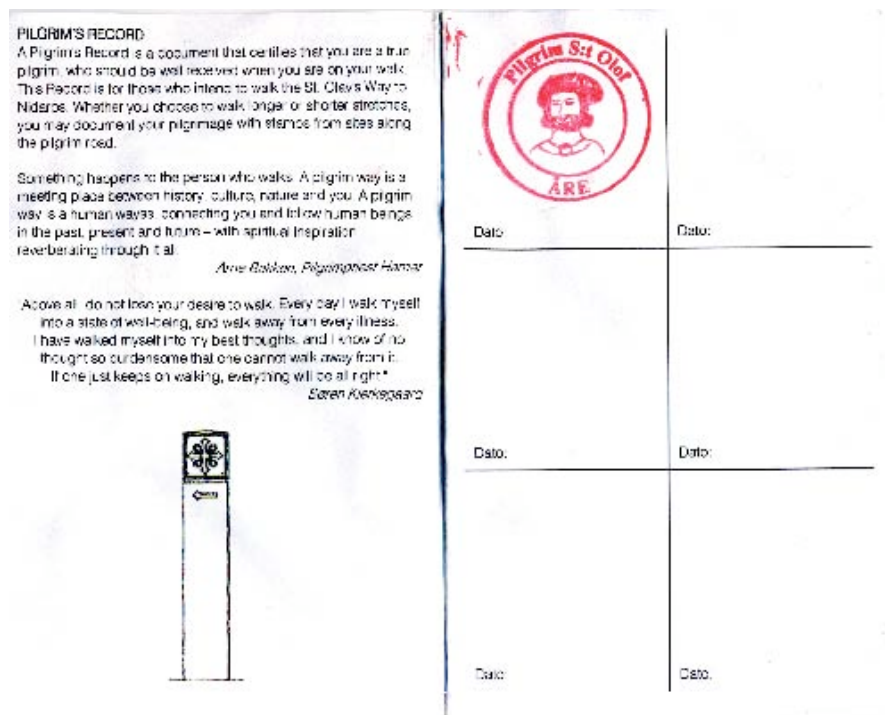
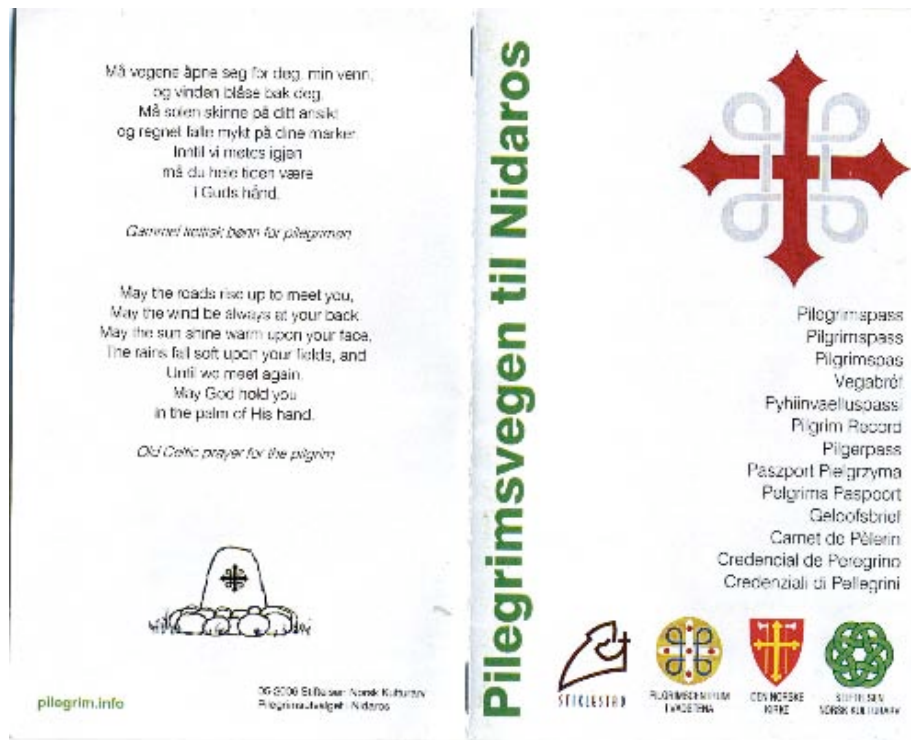
Åndelighet.

Det må være et tegn på åndelig lengsel at folk igjen har begynt å gå pilegrim i Europa selv om motivene ikke er entydige. Veiene går som regel innom kirker, huler, kilder eller andre steder som forbindes med hellige menn og kvinner. Jeg tror at åndelighet kan både knyttes til disse spesielle stedene, til naturopplevelsene og til erfaringen av å komme nær både sin kropp, sjel og ånd.

Selve begrepet sier at åndelig veiledning må handle om åndelighet. Min erfaring er at slik veiledning hjelper meg til å bli et mer sant og ekte menneske. Møtet med meg selv gjennom stille bønn og samtalene om det som løfter meg og det som trykker meg ned, hjelper meg til å finne mitt eget sentrum og bli mer forsonet med meg selv. Det har vært en god opplevelse å oppdage en åndelighet som er solid forankret i det sant menneskelige og i Guds nåde på en og samme tid.”

9.7 Pilegrimspass og diplomer

Flere typer pilegrimspass og diplomer er i bruk idag, her er noen eksempler:

Pilegrimspass, Nidaros

Olavsbrevet

Pilegrimspass Dovre

Diplom, Røldal

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

DIN VEG

Ingen har varda den vegen du skal gå ut i det ukjende, ut i det blå.

Dette er din veg. Berre du kan gå han. Og det er uråd å smu.

Og ikkje vardar du vegen, du hell. Og vinden stryk ut ditt far i aude fjell.

Olafr H. Haugre

OVERSIKTSKART

pilegrimsvegane til røldal

PILEGRIMSPASS
Vest-Telemark- Røldal

Pilegrimsvegen frå Vest-Telemark til Røldal har tre alternative startpunkt:

Seljord kirke: Lengde 164 km, 9 dagsetapper
Kviteseid brygge: 158 km, 9 dagsetapper
Eidsborg stavkirke: 124 km, 7 dagsetapper

starta pilegrimsvandringa i _____ den _____ 2007

sign. _____

	Seljord	Kviteseid	Dalen/Eidsborg	
	Morgedal	Øyfjell	Åmot	Mjøney
Dato	____/____/2007	____/____/2007	____/____/2007	____/____/2007
	Edland	Vågsli	Ulevå	Svandalsflona
Dato	____/____/2007	____/____/2007	____/____/2007	____/____/2007

~ og kom fram til Røldal den ____/____/2007

_____ pilegrimsprest i Røldal

Pilegrimspass, Røldal

Consideraciones importantes:

Atención:

Camino Portugués

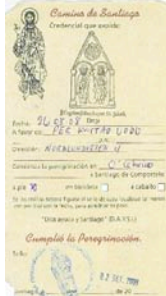
Camino Francés

Camino de Europa

Credencial del Peregrino

Credencial de Santiago

Passports

Stamps

Stamps

Stamps

Pilegrimspass, Santiago de Compostela

9.8 Pilegrimsforeninger

Pilegrimsfellesskapet St. Jakob, Norge

Pilegrimsfellesskapet St. Jakob har vært en viktig drivkraft i pilegrimsarbeidet i Norge. Lederen Eivind Luthen leder pilegrimskontoret i Oslo og har gitt ut mange bøker om pilegrimsferder, bl.a. ”I Pilegrimenes fotspor” (1992).

Fra foreningens egne styringsdokumenter siteres:

”Pilegrimsfellesskapet St. Jakob, Norge

- er en ideell forening som ble grunnlagt i 1996 for å samle mennesker med interesse for pilegrimsvandringer og alle sider knyttet til dette
- er landsomfattende og åpen for alle
- skal invitere til internasjonalt samkvem og samarbeid på et felleskirkelig så vel som historisk, kulturelt og økologisk grunnlag
- utgir et flerspråklig medlemsblad som gjenspeiler aktivitetene i inn- og utland
- arbeider for å fornye pilegrimstradisjonen i dagens samfunn og viser at *historien lever*, den må bare avdekkes. Det viktigste arbeidet vi gjør er å revitalisere pilegrimsveiene i Norge og opplysningsarbeide om "pilegrimstanken"
- skal tydeliggjøre de gamle internasjonale forbindelsene
- skal arbeide for en holdning preget av en dialog med – og ærefrykt for naturen – en sporrøs ferdsel
- skal dokumentere og fokusere på norske kulturminner knyttet til apostelen Jakob, Olav den Hellige og andre skikkelser tilknyttet pilegrimstradisjonen
- skal informere om pilegrimsveier, herunder pilegrimsveiene til Santiago de Compostela, Nidaros og andre valfartsmål”

Pilegrimsfellesskapet utgir medlemsbladet ”Pilegrimen”, som kommer ut en gang i kvartalet.

Pilegrimsfellesskapet St. Olav, Nidaros

Pilegrimsfellesskapet St.Olav, Nidaros ble stiftet 28.01.06, og er et frittstående lokallag av Pilegrimsfellesskapet St.Jacob, Norge.

Ifølge egne dokumenter vil Pilegrimsfellesskapet St. Olav, Nidaros arbeide for

- å bygge opp Trondheim som nordisk pilegrimssenter
- bedre merking og vedlikehold av veiene mot Nidaros
- økt vandring langs pilegrimsveiene til Nidaros
- et bedret overnattingstilbud
- samarbeid med personer, institusjoner, bedrifter og organisasjoner som vil bidra til pilegrimsarbeidet og til vandringer mot Nidaros og andre pilegrimsmål
- vandringer som utvikler vennskap og forståelse over landegrensene og kontakt mellom ulike trossamfunn

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

- et godt samarbeid med Nidaros Domkirke og pilegrimspresten i Nidaros

Ildsjel Ola Storhaugen i gang med skjøtsel av leden

9.9 Pilotprosjekt Pilegrimsleden

Pilegrimsleden er valgt ut som et av Riksantikvarens pilotprosjekter i verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet 2007 - 2010. Oppdragsgiver er Miljøverndepartementet og programeier er Riksantikvaren.

I styringsdokumentene finner vi følgende informasjon:

Overordnet mål:

Verdiskapingsprogrammet skal medvirke til at kulturarven brukes som ressurs i samfunnsutviklingen, ved

- Verdiskaping: Kulturelt, sosialt, miljømessig, økonomisk
Bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og region
- Kulturarven: Ta bedre vare på kulturarven
- Kunnskap: Utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs

Samarbeidspartnere:

Nord-Trøndelag fylkeskommune
Sør-Trøndelag Fylkeskommune
Oppland Fylkeskommune
Direktoratet for Naturforvaltning
NHO-reiseliv
Den norske kirke v/ Nidaros Bispedømmeråd
F.o.m. 01.01.2009: Hedmark fylkeskommune

Prosjektets overordnede målsettinger

- Sikre kvalitet
- Øke kunnskap og interesse, nasjonalt og internasjonalt
- Økt interesse og bruk
- Verdiskaping; kulturelt, sosialt, miljømessig, økonomisk
- Videreformidle kompetanse og erfaringer, bl.a. til driften av leden etter prosjektperioden. Etablere en varig driftsorganisasjon

9.10 Særskilte opplegg for vandrere

Bastøygutta på pilegrimsvandring, august/september 2008

Vandring for innsatte

I tre år har Pilegrimsfellesskapet St. Jakob gjennomført pilegrimsvandring med innsatte fra Bastøy fengsel. De fleste turene har startet i Oslo og endt i Trondheim.

Dette er et pionérprosjekt i kriminalomsorgen, og kan sees som et element i temaet soning med innhold.

Bastøy er et såkalt humanøkologisk fengsel, og fra deres eget nettsted siteres:

"Ved å bo i et miljø som gir enkeltindividet ansvar, utfordringer og krav og som samtidig er preget av gode rollemodeller og tydelige verdier, kan innsatte bli motiverte til endre atferd. Denne tenkningen er svært godt egnet til å lære innsatte å ta ansvar for handlingene sine, for livene sine og for fremtiden sin. Det satses på utdanning, arbeidstrening og ansvarsutvikling. Fengselet har lagt om til økologisk jordbruk, det produseres økologisk mat, avfall

sorteres og blir gjenbrukt. redusert. Oljefyrer er bl.a. byttet ut med vedkjeler, og solceller er blitt tatt i bruk som oppvarming av beboelseshus".

Pilegrimsvandringen med innsatte er inspirert av en hollandsk organisasjon, "Oikonen", som i mange år har tatt med seg ungdommer med særskilte på vandring til Santiago de Compostela. Denne type vandring har vist seg å ha stor rehabiliteringseffekt for de involverte. Vandringen Oslo - Trondheim har tatt 30 dager i gjennomsnitt.

Pilegrimsvandring i Den kulturelle skolesekken

Eksempel fra Røldal

Det har i mange år vært arrangert pilegrimsvandring til Røldal stavkyrkje for 5.trinnet ved skolene i Odda kommune. Dette tilbudet ble gitt gjennom Den kulturelle skolesekken, og startpunkt for de to siste årenes vandring var foten av Austmannlia. Odda vidaregåande skule

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

har hatt årlige turer til Stavkyrkja i Røldal for avgangsklassene, men dette har nok i større grad vært vandring med et turperspektiv med en kortfattet historisk informasjon enn en tyngre eksponering av pilegrimsmotivet. Den videregående skolen i Etne i Hordaland har gjort tilsvarende turer med mindre grupper.

Psykisk helsevern og pilegrimsvandring

I Røldal er det gjennomført pilegrimsvandring for personer med psykiske lidelser. Disse vandringene har gitt gode erfaringer for pasientene.

Flyktninger og innvandrere

Det er gjennomført pilegrimsvandring over Dovre for flyktninger og innvandrere. Disse vandrerne fremhever at vandringene har gjort integreringen i det norske samfunnet lettere for dem.

10 Pilegrimsmotivet i Sør-Trøndelag

”Trondheim var på 11-1200-talet Nordens Jerusalem, eit bevisst forsøk på å skape eit tyngdepunkt for kristendomen i det nordlege Europa, på linje med Santiago i vest, Roma i sør og Jerusalem i aust, og vegen nord til St. Olav var ein viktig og integrert del av Olavskulten”(sic)

(Ekroll 2007)

Biskopene ved Olavskilden i Nidaros - fra biskopenes pilegrimsvandring til Nidarosdomen primo mai 2008. (Foto: Randi Winsjansen)

Vedr. Pilegrimsmotivet i Sør-Trøndelag: se også kapitlene om Olavsarven, Nidarosdomen, Nidaros Pilegrimsgård, Pilegrimsprester og Pilotprosjekt Pilegrimsleden.

10.1 Romboleden

Romboleden er Skandinavias lengste pilegrimsled og strekker seg mellom Østersjøen og Nordatlanteren. Gjennom årene har pilegrimer fra mange land vandret på Romboleden, fra Italia i sør til Hammerfest i nord til Sverige, De baltiske Stater, Polen, Russland og Finland i øst. Pilegrimene er en meget uensartet vandrerguppe med varierte behov og motiver, derfor er det viktig å utarbeide behovsanalyser og forslag til forbedringer av tilbudet langs pilegrimsleden. Gjennom økt samarbeid med bl.a. turistnæringen som allerede har utviklet

sine systemer og analyser kan man utnytte de ressurser som finnes i leden på en mer effektiv måte.

Historikk

Romboleden har gjennom mange år vært en viktig vandringled for pilegrimer fra mange land. Til Trondheims byjubiléum i 1997 ble det gjennomført en storslått gjenreisning av flere gamle pilegrimsleder mot Nidaros, og siden da har organiserte grupper og enkeltpersoner gått mot Nidaros i en vandring som er blitt en årvisst tradisjon. Trondheim og Nidarosdomen er vandringens mål, men stoppestedene fra Mälarenområdet i Midt-Sverige til Trondheim bidrar til å gi pilegrimene sterke kirkelige, kulturelle og historiske inntrykk og opplevelser.

Olav den Helliges liv var også sterkt knyttet til Romboledens landskaper. Han giftet seg med en kongedatter fra de Midt-svenske landskaper, Astrid. Da Olav måtte rømme landet etter nederlaget i slaget mot dansk kongen, fikk han opphold ved Mälaren sammen med sin hustru og sine barn. Også hans livs siste tog mot Stiklestad førte gjennom de landskaper som krysses av Romboleden. Olav den Hellige var også skytshelgen for Mälarens fiskere og båtfolk. Derfor er Romboleden en naturlig og populær forbindelseslinje til dem som vil reflektere over Olav den Helliges livsfaser og utvikling. Også det nåværende kongehus med sine navnetradisjoner har satt et verdig minnesmerke over et viktig aspekt i Nordens historie.

Prest Jørg Kunzendorf ved milestein og stempelkasse i Skardøra. (Foto: Ola Reitan)

En arbeidsgruppe satt sammen etter møte med Pilegrimsmotivet 22.09.08 leverte 12.12.08 en grunnlagsdokument for perioden 2009-2012, og skisserer følgende mål (noe forkortet):

”Målsetting

Pilegrimene skal gjennom sin vandring Romboleden få påfyll på det mentale, fysiske og åndelige plan.

Romboleden er en av de mest populære og opplevelsesrike pilegrimsrutene i Norden målt i antall besøkende og skal fortsette å være det. Merking og rydding av leden tur-retur skal være så god at pilegrimene kan vandre trygt. Fra Skardøra/Svenskegrensen til Trondheim er det 155 km, en strekning med store landskapsmessige variasjoner. En ideell dagsetappe bør ligge på 15-20 km.

Mottaksapparatet skal være godt forberedt og organisert og sørge for gode og rimelige overnattingsmuligheter. Planlegging og samarbeide mellom pilegrimsbevegelsene i Norden og lokale aktører skal være så godt at pilegrimene kan gjennomføre vandringene med rimelige dagsetapper og med minimale skader og slitasje. Informasjonen langs leden og på nett skal være så grundig at pilegrimene har mulighet til å planlegge sine vandringer på en betryggende måte, på forhånd og underveis. Pilegrimene skal føle seg velkomne og få med seg gode opplevelser under vandringen.

Pilegrimsgruppene viser stor variasjon i antall deltakere, fysisk form, behov, krav og forventninger. Det er også stor forskjell mellom større organiserte vandringer og mindre vandringer som ikke er forhåndsvarslet. Målsettingen for en vellykket pilegrimsvandring må være noe ulik mellom de to gruppene.

Hovedmålet må være å opprettholde og styrke mottaksapparatet.

De større pilegrimsgruppene er forhåndsvarslet og mottaksapparatet har mulighet til å forberede spisemuligheter og reservere overnattingssteder. Ved de større vandringene har det også vært fast tradisjon med lokalkjente medvandrere, en tradisjon som kan styrkes og forbedres. Her finnes det allerede et godt mottaksapparat som kan styrkes og forbedres gjennom utvidet samarbeide med frivillige organisasjoner og det lokale næringsliv.

Vandring gjennom Skardøra. (Foto: Hilde R. Kirkvold)

Et av målene for pilegrimstrafikken må også være å nå ut til det brede publikum i Europa og i Norden. Det vil gi større økonomisk handlingsfrihet for dem som arbeider med pilegrimsledene på kommunalt plan, på frivillig basis og innenfor næringslivet langs leden. Økt pilegrimstrafikk vil også være en god støtte for Olavsfestdagene og for Nidaros/Trondheim som er det store målet for de årvisse vandringene.

De mindre pilegrimsgruppene er som regel ikke forhåndsvarslet og krever større evne til improvisasjon hos mottaksapparatet. Det er svært viktig at informasjonstavlene underveis kan gi tilstrekkelige opplysninger om viktige telefonnumre og overnattingsmuligheter.

Overnattingsstedene skal være enkle og rimelige og imøtekomme basale behov for mat, hvile og søvn. Bygging av gapahuker i skogsterrenget i Tydal og Selbu er en god suppleringsløsning som hvilesteder for pilegrimene om sommeren.

De lokale kirkene og deres rolle er viktig. Det åndelige aspektet under vandringene har stor betydning for mange pilegrimer og de må ikke møte stengte kirkedører på store deler av sin vandring. Derfor bør det en være kirkelig beredskap gjennom hele sesongen som er beskrevet på informasjonstavlene. Under de større planlagte vandringene er det allerede opparbeidet en god beredskap, det er viktig å få økt denne beredskapen når det kommer mindre uvarslede pilegrimsgrupper.

Informasjonstavler: Målet må være å lage så gode informasjonstavler at de sikrer vandringens kvalitative innhold og pilegrimenes trygghet. Tavlene må være slitesterke og settes opp på aktuelle hvilesteder og dagsetapper. Tavlenes tekst må gi oppdaterte praktiske opplysninger og knyttes opp mot opplevelser i naturen og gi mulighet til åndelig påfyll gjennom tekster / dikt til ettertanke og refleksjon.

Informasjon om kulturelle/religiøse opplevelser: Enkle treskilt kan gi supplerende informasjon på mindre stoppesteder. Kommunene kan samarbeide med Kirken, historielag eller frivillige organisasjoner om oppsett av denne type informasjonstavler.”

Utviklingsmuligheter og utfordringer

Arbeidsgruppen for Romboleden skisserer følgende utfordringer:

”Alle tre kommuner langs Romboleden har felles behov for:

- gode overnattingssteder, spesielt med tanke på enkeltvandrere
- remerking av hele leden
- årlig rydding, merking og tilsyn med klopper og bruer
- standardisert merking og info-tavler
- transport, matinnkjøp, låsing
- skysstransportberedskap

For å sikre pilegrimene en trygg vandringssti med spisemuligheter og overnattingsmuligheter i nøktern utforming og i en rimelig prisklasse, må samarbeidet mellom de involverte kommunene, kirken, frivillige organisasjoner og private aktører styrkes. Det er viktig å se mulighetene som ligger i denne særpregede vandringsform som involverer så mange elementer: Natur, kultur, historie og religion. Dette stiller en del krav til mottaksapparatet som må løses gjennom et samarbeide mellom de berørte kommunene, statlige instanser, frivillige aktører og næringslivet. Bare gjennom et slikt samarbeide vil vi kunne nå målet om en opplevelsesrik og trygg vandring for pilegrimene som besøker den nordligste pilegrimsmålet i Europa.”

Det er forøvrig planlagt en remerking av Romboleden i samarbeid med Pilotprosjekt Pilegrimsleden våren 2009. Arbeidet er anslått til ca. 1 månedsverk for hver av de tre kommunene Malvik, Selbu og Tydal.

Når det gjelder enkel overnatting er det bl.a. planlagt bygging av 6 gapahuker langs leden.

10.2 Oppdal

Pilegrimsleden gjennom Oppdal strekker seg fra Dovrefjell i sør til Rennebugrensa i nord, og utgjør en 70 km lang sti for vandring - en vandring over fjell og gjennom daler og kulturlandskap - gjennom hjertet av Oppdal. Oppdal kommune gjennomfører årlig vedlikehold av pilegrimsleden, og hver forsommer blir går man gjennom hele leden, merker og stolper blir kontrollerte og justerte, og vegetasjon blir ryddet der det er behov for det. Kommunen har avtale med et par frivillige som har gjort denne jobben "i alle de år".

Oppdal har et eget pilegrimsutvalg som samarbeider med Pilegrimsutvalget i Dovre, bl.a. om Pilegrimsdager på Dovrefjell.

Når det gjelder merking, er det et klart ønske fra Oppdal kommune om fortsatt å bruke naturmaterialer som skifer og trematerialer til merking og skilting, og holde på den opprinnelige standarden som ble satt for leden.

Varaordfører i Oppdal, Bjørg Marit Sæteren ønsker varaordfører i Dovre, Else Hole Ulekleiv velkommen til Oppdal med pilegrimsfølget (Foto: Eli Grete Nisja)

Det er et klart behov for en oppgradering av **overnattingsstilbudet** langs leden gjennom Oppdal, det er viktig å få økt antall sengeplasser og steder med enkel standard. Lengden på dagsetapper vil kunne variere fra vandrer til vandrer, og slik det er nå er det liten valgfrihet.

Gjennom skoleverket i Oppdal ble undervisningsheftet "**På pilegrimvandring**" utarbeidet i 2008. Dette heftet skal være inspirasjon for skolene til å bruke pilegrimsleden i undervisningen, og alle grunnskolene i Oppdal har fått klassesett av dette undervisningsheftet.

Pilegrimsdager på Dovrefjell 2008 ble det første arrangementet hvor Pilegrimsutvalget i Oppdal deltok aktivt, og hvor arrangementer ble strekt videre nordover fra fjellet og ned til bygda. Hele arrangementet varte fra 13. - 20. juli med et variert og innholdsrikt program med ulike konserter, kunstutstilling og gudstjenester. Dagene var sammenfallende med fellesvandringen som startet i Oslo og endte ved oppstart av Olavsfestdagene i Trondheim. For Oppdal kan det sies at dette ble et vellykket arrangement, og noe man ønsker å arbeide videre med i en eller annen form og organisering.

Utviklingsmuligheter og utfordringer

Oppdal kommune spiller inn følgende tanker om videre utvikling i sitt notat 18.12.08 (innspillet er noe forkortet her):

”Videre utvikling av aktiviteter og tilrettelegginger knyttet til pilegrimsleia lokalt må skje i samarbeid med private aktører, næringsliv, frivillige lag og foreninger, og med en klar støtte fra regionalt og nasjonalt nivå.

Formidling vil måtte være et satsingsområde - formidling av kulturhistorie knyttet til pilegrimsleia, kulturmiljøet og naturen i Oppdal. Formidling kan skje på ulike former fra informasjonstavler langs leia, via internettsider, til utstillinger og arrangementer med egne fortellere. Her må man ha strategier på hva som er mest hensiktsmessig for pilegrimsleia lokalt og nasjonalt.

Selve bruken av pilegrimsleden lokalt kan også utvikles til å bli mer allsidig hvor både rideturer og vinterbruk av pilegrimsleia kan være ideer for videreutvikling. En annen ide som har kommet fram er å la pilegrimleden inngå som ett av tilbudene i et opplegg knyttet til et rehabiliteringssenter som er under planlegging/etablering i Oppdal.

Vang gravfelt og Fjellviking som er et stort og helt spesielt utviklingsprosjekt i Oppdal. Her er det opprett en prosjektgruppe og det foreligger det en egen forretningsplan for prosjektet. Skal dette kunne realiseres må det være en satsning fra både regionalt og nasjonalt nivå. Pilegrimleden går gjennom Vang gravfelt og vil være en opplevelse for vandrerne.

Det er nå gått over 10 år siden leden ble etablert, og det er behov for å få en stabil og god skjøtsel og drift av hele pilegrimsleden. Det som skjer med pilegrimsleia lokalt mener vi fortsatt best løses gjennom det kommunale forvaltningsnivået, og det er behov for en tydeliggjøring av ansvar - hvem gjør hva - på alle forvaltningsnivå innen alle etater som har pilegrimsleden som arbeids- og interesseområde.

For å få en attraktiv pilegrimsled gjennom Oppdal er man avhengig av at både trasé og overnatting harmonerer med hverandre - at det etableres **en god infrastruktur**.

Det bør utvikles en ordning der det betales samme beløp for overnattingene for hele leden. Dette vil kunne gjøre overnattingsmulighetene mer forutsigbare for vandrerne, samtidig en mer forutsigbarhet for de som tilrettelegger overnattingsplasser. Det bør også kunne vurderes å knytte en tilskuddsordning til overnattingsstedene slik at en sikre en tilfredsstillende drift.

Sokneprest i Dovre, Hans-Jacob Dahl og pilegrimsprest i Hamar bispedømme Arne Bakken gir pilegrimsfølget historier knyttet til Oppdalsporten (foto: Eli Grete Nisja)

Oppdal kommune har store og viktige natur- og kulturmiljøer, og berøres ofte så snart det er nasjonal satsinger innen disse feltene. Her kan nevnes de store nasjonale naturverneområdene (verneområdene på Dovrefjell har gitt Oppdal status som nasjonalparkkommune), og satsingen gjennom verdiskapningsprogrammet "Naturarven som verdiskaper" som starter i 2009. Oppdal kommune ser positivt på de nasjonale satsingene, og håper og forventer at dette kan gi lokalbefolkningen muligheter, inspirasjon og optimisme til å utvikle lokal natur- og kulturarv som viktige bærebjelker i utviklingen av oppdalssamfunnet i årene framover.

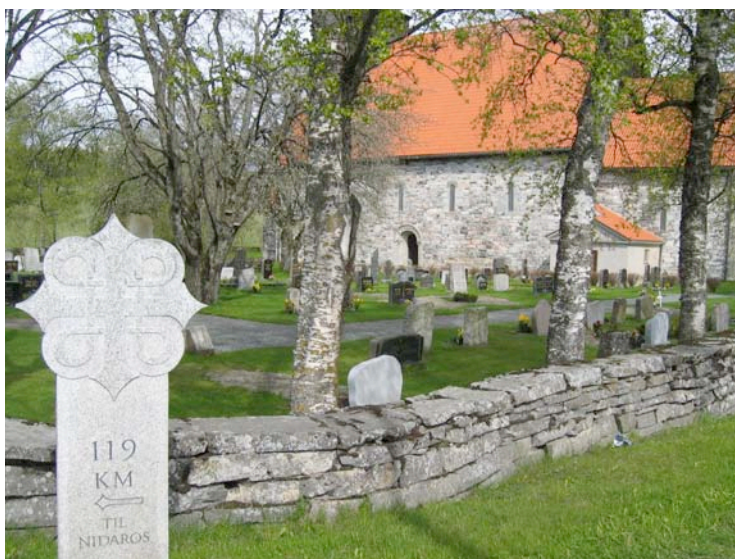
11 Pilegrimsmotivet i Nord-Trøndelag

”Soleis var det ein mållaus og dauv gut som høyrde til bus-standet at cisterciensarmunkane som bur ikkje langt frå bispebyen; på fødedagen at martyren kom han, i lag med mange andre, til den kyrkja som ligg der den heilage Olav gav livet sitt. Anten han no var trøytt etter ferdi, eller rettare: avdi Gud vilde det so, - han sovna nett då presten preika at lyden, og han hadde eit syn: han tykte det braga upp eit ljøs med slik ovunders glans, midt mellom dei; og etter kom det ein mann, - det stråla hjart både av åsyni og heile skapnaden. Han kom burtåt den dauve guten, og han skunda seg å helsa. ”Dersom du vil lækjast.” sa mannen, ”sjå, so er du alt læket av Gud.” Armingen spurde : ”Kven er du, herre?” Mannen svara: ”Eg er han du kalla på.” So vakna han, og den nåden han hadde fenge ved Guds kraft og hjelpi at den heilage Olav, den fortalde han no med greidt mål til alt folket, so kvar og ein kunde høyra at han ikkje var mållaus lenger.”

(Utdrag fra Passio Olavi, en av legendene som oppsto i kjølvannet av Olavs død på Stiklestad)

11.1 Stiklestad Nasjonale Kultursenter

Stiklestad Nasjonale Kultursenter (SNK) ble etablert som nasjonal knutepunktsinstitusjon ved Stortingsvedtak i 1995, og fikk gjennom dette vedtaket et nasjonalt ansvar for å formidle kunnskap omkring Olav den Hellige og den delen av Norgeshistorien som er knyttet til Stiklestad. I kultursentret inngår middelalderformidling, folkemuseum, Spelet om Heilag Olav, skoletjeneste og kulturhusvirksomhet. SNK er organisert som et aksjeselskap der Verdal kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune eier 50 % av aksjene hver. SNK har også ansvar for drift av konsolidert museum, der Egge museum, Stjørdal museum og Levanger museum inngår. I mai 2007 åpnet Stiklestad hotell, der driftsselskapet er et heleid datterselskap av SNK as.

Stiklestad kirke, med milestein i forgrunnen.
(Foto Per Steinar Raaen, SNK)

Kong Oscar II, den siste unionskongen, var bevisst på Olavs posisjon i norsk historie da han startet sin kroningsreise i 1873 på Stiklestad, og avsluttet den tre uker senere med kroning i Trondheim. Bjørnstjerne Bjørnson valgte Stiklestad som arena for sin berømte tale om ”sælvstendighetens æresfølelse” i 1882. Olavsarven ble også brukt for det den var verdt fram mot 1905. Under krigen prøvde NS å misbruke Olavsarven til å erobre nasjonalsymbolet Stiklestad. (Raaen og Skevik 2007).

Spelet om Heilag Olav

Rundt 1950 arbeidet lensmann Jon Suul med et slektsstevne på gården Sul på svenskegrensen. Dette var gården hvor Hellig Olav overnattet før slaget. Jon Suul engasjerte forfatteren Olav Gullvåg til å skrive teksten til et skuespill for et kommende slektsstevne på gården Suul, og dette utviklet seg til å bli et musikkdrama med musikk av Paul Okkenhaug, og som for første gang ble framført i 1954.

Teaterforestillingen har utviklet seg i disse årene fra å hete "Natterast på Sul", "Føre slaget" og "Olavsbilete" til nå "Spelet om Heilag Olav", som spilles på Nord-Europas største friluftscene på Stiklestad. Musikkdramaet er i nasjonalromantisk stil. Det kan leses og forstås på flere måter, og det forandrer seg fra år til år. Det handler om et slektsproblem på gården Suul, mellom hedendom og kristendom. Et vanskapt barn er etter hedensk skikk satt ut i skogen for å dø, og barnets eldre søster, Gudrun, mister forstanden på grunn av dette. Inn i denne situasjonen kommer kong Olav for å holde natterast på Suul før slaget på Stiklestad, i en kamp for kongemakt og kristendom. Han som helgen løser problemet på gården Suul.

Men dette musikkdramaet er noe mer. Det er kanskje noe shakespearsk med sine klasseforskjeller, folkelig humor med sjalusi, erotikk, fyll, slagsmål og komikk. Det er et politisk drama, et musikkteater, mysteriespill og pasjonsspill, med teatralske masseopptredener som en opera av Verdi eller Wagner. Dette er en kamp mellom hedendom og kristendom, som kong Olav vinner med sin martyrdød for Kristus på Stiklestad.

Fra Spelet om heilag Olav, Stiklestad

Samarbeid mellom SNK og lokale aktører

Det har i de senere år fremkommet en økt bevissthet om at Stiklestad oppleves som et pilegrimsmål for mennesker med ulik kultur- og trosbakgrunn. Den lokale kirken og SNK har utviklet et godt samarbeid for å møte disse utfordringene. En felles pilegrimskomiteé er nedsatt for å ivareta samhandlingen, og SNK og Stiklestad menighet har avtalt retning og arbeidsfordeling i det videre arbeid. SNK bidrar med markedsføring, overnatting, omvisning og historiefortelling, mens menigheten har opprettet en frivillig vertskapsrolle for å ta imot pilegrimene på en god måte når de kommer.

Kirka ser det som sin oppgave å gi pilegrimen møtet med det hellige, bl.a. ved å arrangere faste tidebønner i kirka i høysesongen, samt å gi tilbud om samtaler gjennom en tilkallingsordning i samarbeid med SNK og menighetens vertskapstjeneste.

Nye pilegrimsleder/traséer

Det kan være naturlig å se på mulighetene for å inkludere de historiske stedene Alstadhaug kirke, Falstad, Tautra og Steinvikholm i ledene i Nord-Trøndelag.

Stiklestad prestegård (Foto: Eskil Følstad, SNK)

12 Pilegrimsmotivet i Oppland

”Enig og tro til Dovre faller”

12.1 Dovre

”Enig og tro til Dovre faller”, sa fedrene på Eidsvoll i 1814. Det var for å hedre landet som er delt i det nordenfjeldske og det søndenfjeldske av Dovre. Forestillingene om fjellet midt i Norge strekker seg fra urgamle sagn og høvdingmyter til Peer Gynts opphold i Dovregubbens hall, skildret av Ibsen og Grieg. Dovrefjell inntar en plass i vår kulturhistorie som nasjonalt samlingsmerke og identitetsmerke. Dovre er sentral i den eldste myten om landet Norge og nordmennesens opprinnelse, i mytene om konge- og jarleslektens opphav og i mytene om heltens innvielse. (Steinsland 2005).

Dovre var også sentral i middelalderens pilegrimsvandringer mot Nidaros, det var et knutepunkt for pilegrimenes slitsomme vandring over det farlige fjellet. Fjellets utfordringer kunne overstige hva den enkelte vandrør hadde av krefter, og veien måtte trygges. Gamle historieverk tillegger kong Øystein Magnusson (1103-23) æren for å sikre de veifarende med fjellstuer over Dovre. Omsorgen for de fjellfarende har vært så viktig at detaljerte regler for opphold i fjellstuene er nedfelt i Gulatingsloven. På 1300-tallet kom det også gudshus til på Dovre. Middelalderens første kirke i fjellet ble reist på Hjerkin en gang på 1300-tallet. Pilegrimstrafikken over Dovre til Nidaros har nok vært betydelig gjennom middelalderen. (Steinsland 2005).

Etter reformasjonen ble det slutt på pilegrimsvandringene over fjellet.

Det e ’ godt å kvile på Dovrefjell

(Tekst: Olav Gjærevoll)

*På gamle Vårstig er godt å rusle
og kjenne freden fra topp og tind
Når verda ellers er kald og stusle
gir fjellet varme i sjel og sinn.
Når e ’ vil bort ifra styr og stell –
det e ’ godt å kvile på Dovrefjell*

*Det lyser gullgult av mjelt og myrklegg
og himmelblått av veronika.
Her klager heilo, her skarrer ryp ’ stegg
her kvitrer snøspurven likegla ’.
Når natta fylles av fuggelspell –
det e ’ godt å kvile på Dovrefjell*

*Blant visne grasstrå i dverghjørkeheia
står lubben mogop og varsler vår.
Og oppå Snøhetta issoleia*

*mot himlen bøger` enn andre når.
Når vidda farges av blomsterveld –
det e` godt å kvile på Dovrefjell*

*I bjørkelia vekst turt og lushatt
så frodig bage du aldri så.
I hamrer høge med veggen stupbratt
sitt ` bergabrura med sløret på.
Når sola daler en sommerkveld –
det e` godt å kvile på Dovrefjell*

*Der Nystyboa mot himlen bildre `
står viddemyrra en snøulldrakt.
Som barneauer er stjernesildre,
Sjå reinrosheia i snøkvit prakt!
E ` legg me ` mjukt i nedpå måssåfell –
det e` godt å kvile på Dovrefjell”*

Olav Gjærevoll skrev teksten til ”Det e’ godt å kvile på Dovrefjell” ca. 1980, han ble verdens første miljøvernminister i 1972.

Hjerkinn er veiskillet mellom Sør-Trøndelag, Hedmark og Oppland. I denne regionen ligger Snøhetta (2286 moh), det høyeste punktet på E6 mellom Roma og Kirkenes, Norges fjerde høyeste fjell. Her er også en moskusstamme, en villreinstamme, et botanisk mangfold og en Nasjonalpark. Hjerkinn er et knutepunkt for bil, buss, tog og pilegrimer på vandring, og her ligger Hjerkinn Fjellstue, Norges eldste fjellstue. Det foreligger planer for utbygging av nye ”Snøheim”, ved foten av Snøhetta, og Hjerkinn ligger nært inntil store turistdestinasjoner som Oppdal og Dombås.

Eysteinkyrkja

Da Eysteinkyrkja på Hjerkinn i 1969 ble bygd i nærheten av tuftene til den gamle kirken som sto her i middelalderen, var det på bakgrunn av den historisk viktige ferdselsåren som gikk over Dovrefjell, særlig med henblikk på pilegrimstrafikken. Eysteinkyrkja er i dag et viktig stoppested for pilegrimer på vandring eller kjørende over Dovrefjell. Hvert år er det opp mot 1000 pilegrimer av ulike slag innom kirka. Da

Eysteinkyrkja i 1994 feiret sitt 25-årsjubiléum var pilegrimstradisjoner og pilegrimsvandring tema. Dette temaet viste seg å være så viktig at man fortsatte jubiléet med et årlig arrangement: Pilegrimsdager på Dovrefjell, som har vært arrangert hvert år siden 1994.

Dette er et av de største enkeltarrangement i landet som har pilegrimen som hovedtema. Fra 2008 arrangeres Pilegrimsdager på Dovrefjell som et samarbeid mellom pilegrimskomiteene i Dovre og Oppdal, og arrangementene strekker seg over en hel uke. Her inngår tidebønner og gudstjenester, konserter og foredrag, teater og utstillinger. Pilegrimsdagene er lagt slik at langvandrerne kan gå videre til Trondheim og komme fram til Olavsvaka og Olavsfestdagene.

"Dansk pilegrim har nådd Hjerkinns på veg til Nidaros:

*Eg fekk ikkje sjå Feginsbrekka
og Hellig Olavs grav.
Eg må nok døy her på Dovrefjell
under min krykkestav.
Gud frelse ein stakkars pilegrim
som kom over Danmarks hav.*

*Men eg fekk sjå sælehuset
og årestugu med eld!
Eg slapp å frose i hel der ute,
så eg fann nåde lell.
Gud frelse så mang ein pilegrim
frå storm her på Dovrefjell."*

Vegard Vigerust

Stiftelsen Norsk Villreinsenter

Stiftelsen Norsk Villreinsenter ble opprettet i september 2006 og har som hovedformål å fremme bevaring og bærekraftig forvaltning av villreinbestandene og villrein fjellene i Norge. Stiftelsen har to driftsenheter. Norsk Villreinsenter Sør på Skinnarbu i Tinn kommune, og Norsk Villreinsenter Nord på Hjerkinns i Dovre kommune. Hvert av sentrene har sin definerte villreinregion som geografisk ansvarsområde (hhv sør for og nord for Sognefjorden).

Det kan være naturlig å vurdere et samarbeid mellom dette villreinsenteret og et mulig pilegrimssenter på Hjerkinns.

Hjerkinnhus, med Norsk Villreinsenter til venstre i bildet.

Idéer om pilegrimssenter på Hjerkin

I 1995 ble det lansert en idé om et pilegrimssenter på Hjerkin. Et spleiselag bestående av Dovre kommune, Oppland fylkeskommune og Den norske kirke finansierte oppstart til et forprosjekt og prosjektet ble i 1999 overtatt av pilegrimspresten i Hamar bispedømme. I 2002 ble det lagt fram en ferdig skisse/plan for etablering, innhold og drift av et pilegrimssenter, men det lyktes ikke å skaffe nødvendig finansiering.

12.2 Dale-Gudbrands gard, Hundorp

”Det er enkelt og lettfattelig som den avgjørende scene i et middelaldersk mysteriedrama i sin symbolske rikdom. Tinget på Hundorp kommer da til å stå for vår bevissthet som det avgjørende opptrinn i vår kristnings saga”.

(Sigrid Undset 1921)

”Det finnes ikke i kongesagaene en mer iøynefallende fortelling om folkets overgang til kristendommen end den som har Gudbrandsdalen til ramme. Klart staar de stridende magter mot hverandre: den gamle gud, som er stok og sten og lever paa en bærebør i mørket hav, den nye Gud, set under billedet av solens lys, solen som seierrik”.

(Prof. Fredrik Paasche 1921)

Innledning

Hundorp har en viktig plass i den nasjonale historia gjennom kristningsverket til kong Olav Haraldsson. Stedet har og spilt en viktig rolle som maktsenter i den regionale og lokale historia i Gudbrandsdalen og Fron. Dale-Gudbrands gard (DGG) i Hundorp er et viktig stoppe- og overnattingssted på pilegrimsvegen mellom Oslo og Nidaros. Hundorp er 70 km fra Lillehammer og 87 km fra Dombås, de fleste besøkende kommer med bil, i 2005 passerte 385 436 kjøretøyer DGG.

DGG ble i 1999 valgt til Oppland fylkes tusenårssted, og drives i dag som hotell, kafé, arrangementssted (dåp, bryllup etc.) og kurs- og konferansested med kunstutstillinger i stabburet. Det er også en permanent utstilling i samme bygg som gardsbutikken. Videre holder folkemusikkarkivet for Sør-Gudbrandsdalen til her, og stedet brukes også av kulturskolen og som ”slagmark” for 6.klassingenes årlige vikingdag. Sangkor og andre organisasjoner holder også til på garden.

Historikk

Møtet mellom Dale-Gudbrand og Olav Haraldsson i 1021

Sommeren 1021 dro Olav Haraldsson med stort følge sørover fra Nidaros til Romsdalen, Lesja og Dovre og ville omvende folk til kristendommen. Han kom til Gudbrandsdalen, og på Hundorp i Fron bodde en mektig mann som ble kalt Dale-Gudbrand, også omtalt som ”kongen over Gudbrandsdalen”. Han var herse, som var en arvelig høvdingtittel som medførte stor makt. Snorre skriver i Heimskringla i forbindelse med møtet mellom Dale-Gudbrand og Olav Haraldsson:

”Dale-Gudbrand het en mann. Han var som en konge over Dalene, men var herse av verdighet. Sigvat skald stilte ham jevnt med Erling Skjalgsson i makt og eiendommer. Sigvat kvad om Erling:

*Einast ei eg kjenner
Odins-kejempe deg jamgod;
Gudbrand han heiter, og vidt er
Landet han rår for, den herren.*

*Dykk to eg reknar for like,
Du rausting med gods og gåver.
Den som seg betre meiner
Av dykk, han sjølv seg dårar.”*

Gudbrand hadde et hov for guden Tor på gården sin. Da Olav hørte at kong Olav hadde kommet til Lom og nøydde folk til kristning, kalte han inn alle dølene til et ting på Hundorp. Der sa Gudbrand: ”Det har kome ein mann til Lom som heiter Olav. Han vil by oss ei anna tru enn den vi har hatt før, og bryte sund alle gudane våre, og han seier at han eig ein mykje større og mektigare gud. Det er eit under at ikkje jorda rivnar under han når han torer seie slikt, og at gudane våre let han få gå lenger. Eg tenkjer at om vi ber ut Tor or hovet vårt, han som står her på garden, og som støtt har hjelpt oss, og han ser Olav og mennene hans, så vil guden hans bråne, og han sjølv og alle mennene hans med, og bli opp i inkje.”

Da kong Olav kom fram til gården i Hundorp holdt han ting med bøndene der og talte til dem om den rette trua. Biskopen i kongens følge talte til bøndene, Kolbein sterke fra Fjordane var med kong Olav i hans følge. På den ene siden satt bøndene, på den andre siden satt kongen og hans folk. Dale-Gudbrand reiste seg og holdt en tale. Kongen ba Kolbein sterke slå til bøndenes avgud, Torsbildet, med en klubbe, og det gjorde han slik at han ble helt ødelagt. Kongen sa ”No kan de sjå kva guden dykkar dugde til, han som de bar gull og sølv og mat og kost til; no såg de kva for slag som naut det, myser og ormar, øgler og padder. Ille står det til med dei som trur på slikt og ikkje vil slutte med dårskapen sin.... Her er det no to vilkår: anten at de tek ved kristendommen, eller held slag med meg no i dag, og da får dei vinne over dei andre som den guden vil som vi trur på.” Da sto Dale-Gudbrand opp og sa: ”Vi har fått stor skade på guden vår, og da han ikkje kunne hjelpe oss, så vil vi no tru på den guden som du trur på.” Da tok alle kristendommen, og biskopen døpte Gudbrand og sønnen hans, som også het Gudbrand. De som før var uvenner skiltes som venner, og Gudbrand lot bygge en kirke der i dalen. Selve kristningsverket i 1021 skjedde altså på Dale-Gudbrands gard.

Fornminner

På Hundorp ligger det mest monumentale fornminneområdet i Gudbrandsdalen. I dag består feltet av 8 gravhauger og en kvadratisk steinsetting. Videre er det nylig funnet stolpehus fra eldre jernalder på jetlund, og det er også funnet kokegropen flere steder.

Gudbrandssetta på Hundorp har sannsynligvis vært sentral i det politiske, økonomiske og religiøse livet i vikingtid og tidlig middelalder. Fylkekonserver Arnfinn Engen skrev at ”Kulturspora gjer Hundorp til eit kulturminne av nasjonal betydning, knytt direkte til rikshistoria, og er såleis på line med andre nasjonale kulturminne som Stiklestad og Borreområdet”.

Olavshaugen

Midt i det store kulturminnefeltet på Hundorp ligger Olavshaugen. Dette er en over tusen år gammel gravhaug med en fire meter høy granittstein med påskrifta ”Olav Haraldsson 1015-1030”, - et historisk landemerke. På den rødgråe granittflata er landet innrissa, og et stort rødt kors inni omrisset av kongeriket minner oss på Bjørnstjerne Bjørnsons ord i nasjonalsangen: ”Olav på det landet malte korset med sitt blod...” Det er en dyp symbolikk i dette, en minnestøtte over helgenkongen Olav den hellige troner på en gravhaug fra førkristen tid.

Ved Olsok i 2007 var det en stor folkefest som markerte at det var 100 år siden avdukinga av minnestøtta 29.juli i 1907. Den store bautasteinen, en granittbauta fra Idd ved Halden, ble reist for å markere den gamle og nye frie nasjonen Norge, og i invitasjonsbrevet til avdukingsseremonien i 1907 sto det bl.a.: ”....det hev livt og liver mange av Haarfagreætti i

Gudbrandsdalen, En bautastein for den største av denne ætt - Olav Haraldsson – skal staa der til minne og vitnemaal um samanhengen millom den gamle og den nye tid i vaart lands saga”.

Det var viktig å vise i ord og gjerning at Norge var en ny nasjon, to år etter unionsoppløsninga fra broderfolket i øst. Det norske kongedømmet trengte en forankring til storhetstida i vikingtida gjennom ei kobling til Ynglingeætta, til kristningsverket ved Olav den hellige og til den norske storbondestanden, som ble sett på som en bærebjelke i nasjonsbygginga. Den historiske arven skulle vises fram.

Olavshaugen

Olavshaugen har en diameter på nærmere 30 meter og en høyde på 4,5 meter. Det er en gravhaug fra jernalderen som har hatt flere navn opp gjennom tida. I dag står Olavshaugen fram i et sterkt nasjonalromantisk lys, der den ligger med grønne bjørker omkring. En steinportal møter oss med sterke uttrykk fra vikingtida, med et skjold og en øks og bokstavene D og G. Dette ble laget på 1920-tallet, selv om det historisk sett er tvilsomt om det ligger en Dale-Gudbrand og hviler i haugen. Mer enn 1000 år etter at gravhaugen ble til og 100 år etter reising av minnestøtta 29.juli 1907 ligger alt som et minnesmerke fra fortida. Pilegrimene går innom her og ser bautaen og haugen som ruver i terrenget. Dikterordene av per Sivle i ”Tord Foleson” lever videre i tredje årtusen: ”...at Merket det stend um Mannen han stupa”.

Ved 900-årsfesten i 1921 besøkte kong Haakon stedet for å delta i feiringen av dette kristningsmøtet mellom Dale-Gudbrand og Norges evige konge, Olav den hellige.

Pilgrimshuset, Dale-Gudbrands Gard

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Pilegrimshuset har 3 separate soverom i 2.etasje, kjøkken, bad og toalett i 2.etasje og toalett i 1.etasje. Ca. 200 pilegrimer i året passerer på vei mot Nidaros, og det er et økende antall pr. år. Det er bl.a. en stadig økende popularitet blant 20-30-åringene.

Hotellet har 12 rom, alle med bad. Restauranten i første etasje vant i 2006 Ganefart som regionens beste spisested langs veien.

Festsalen, Dale-Gudbrands Gard

Det er laget en forprosjektsrapport vedrørende utviklingen av DGG som tusenårssted, der man tar utgangspunkt i det historiske møtet mellom Dale-Gudbrand og Olav Haraldsson. Dette arbeidet er koordinert av prosjektleder Gina Granum, og her er det foreslått endel utfordringer og utviklingsmuligheter:

- Det bør utvikles et drifts- og formidlingskonsept for DGG
- Det bør lages et eget opplegg med tilknytning til pilegrimsvandringene
- DGG bør være mer synlig langs veien
- Servering/butikk bør styrkes og bygges ut som hovedelementer i drifts- og formidlingskonseptet
- Det bør utvikles et eget kurs- og konferanseopplegg knyttet til DGG der andre overnattingsbedrifter i regionen inngår
- Det bør vurderes å opprette et driftsselskap for DGG, der bl.a. museet, kommunen og fylkeskommunen er aktører
- Det bør lages et nybygg der publikum blir tatt imot, og får en oversikt over de mulighetene stedet byr på, for eksempel
 - Billettsalg
 - Utstilling
 - Film
 - Nedlasting av turguide
 - Butikk
- Det bør etableres en permanent utstilling i Nybygget, der man særlig legger vekt på
 - formidling av de kulturhistoriske verdiene
 - møtet mellom Dale-Gudbrand og Olav Haraldsson
- Det bør utvikles undervisningsprogram for skolene til alle delene av utstillingene, tilpasset læreplanene
- Det bør utvikles en filmatisering av møtet mellom Dale-Gudbrand og Olav Haraldsson
- En Tusenårssti bør lages, som en gangvei i tre rundt Olavshaugen
- Butikken bør videreutvikles som en utvidet gardsbutikk, med varer som også dekker inn den historien som formidles på stedet
- Hotellet bør oppgraderes
- Pilegrimshuset bør ha en større overnattingskapasitet, ha et Stille Rom, ha en enkel utstilling samt økt toalettkapasitet
- Det bør utvikles et nettsted som ønsker velkommen, gir informasjon om stedet og opplevelsene og gir muligheter for booking, oppfølging og dialog

12.3 Granavollen

Granavollen

Granavollen har fra gammel hedensk tid vært midtpunktet i det gamle Hadafylke. Det besto av Hadeland, Toten, Land og muligens søndre del av Valdres, og man regner med at Hadafylkets fornemste gudehov var lokalisert på Granavollen. Her møttes bøndene fra fylket til de store årvisse blotsfester og her holdt de ting. Hele platået rundt Granavollen het i gammel tid Sanne, den opphavelige storgården som senere har blitt til gårdene rundt Granavollen. Navnet Sanne eller Sanden er blant de eldste stedsnavn og betyr møteplass eller samlingsplass. Granavollen er også en vegmøteplass. Her blir Den Bergenske hovedvegen og den gamle Kongevegen knyttet sammen med veien fra sørvest som i 1997 ble den nyetablerte Pilegrimsleden. Selv om hovedferdselsårene nå går utenom kirkevangen er Granavollen stadig bygdas møteplass, nå først og fremst av religiøs og kulturell karakter.

I forbindelse med reguleringsplanen for Granavollen uttalte Riksantikvaren 14.08.91:

”Hele Granavollen er et unikt område i nasjonal sammenheng. Søsterkirkene og Steinhuset, som er det eneste profane steinbygg fra middelalderen i Norge, er noen av våre viktigste nasjonale verdier. Granavollen med omgivelser er et meget spesielt landskap.”

Mer enn kanskje noen gang søker dagens mennesker etter identitet og grunnleggende fellesskapsverdier ved å lete i fortiden. Granavollen er et sted som forteller om vår historie, vår kristne arv og vår kulturelle identitet.

Her finner vi:

- Søsterkirkene m/middelalderkirkegård

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

- Steinhuset
- Pilegrimsleden/Den bergenske hovedveg/Kongevegen
- Gran Prestegårdshage
- Granavolden Gjestgiveri og Gregerstua (fredete)
- Det gamle kommunehuset
- Enkesetet Sjo (fredet)
- Gravminne etter Asmund Olavsson Vinje
- Minnestøtte over Gregers Granavolden
- Minnestøtte over krigens ofre
- Gamle gutuer/kirkeveger
- En rekke forminnefunn (runesteiner, gravhauger, kokegroper, hulveger)

”Pilegrimen ser utover landskapet”

*Vakre er åkrene langs åskammen,
broer for en naken fot.
Den lille kirken lyser
som en sølvbeslått messebok.*

*Langsomt
beiter en okseflokk
under bergryggen der borte.
Vi snakker med hverandre
om Olaff og Maria møy, om himlenes
hærskarer, den plutselige tyngden av blomstrende hegg
langs gutua, slik Kvitekryst blomstret den tredje dag.”*

(Terje Johansen: ”Sct.Petri. En steinkirke på Hadeland. Dikt for en pilegrim, 1995”)

St. Petri kirke

Pilegrimsleden

”Hun var klædd i en askegrå kjortel og hadde et rep om livet. Innunder visste han at hun bar en serk av grov strie. En stramt bundet vadmelsduk gjemte håret hennes. [...] De stanset hos Kristin. Sira Eiliv gikk snart etter ned mot gården, men Gunnulf hjalp henne med å få barnet bundet godt fast på ryggen. I en pose som hang om hennes bals, hadde hun gullkransen, penger, litt brød og salt. Hun tok staven i hånd, neiet sig dypt for presten og begynte stille å gå nordover stien som bar opp i skogen.”

(Sigrid Undset skildrer i middelalderromanen ”Husfrue” når Kristin Lavransdatter skal til Nidaros for å røre ved det hellige skrin med legemsdelene til kongen som døde på Stiklestad.)

Pilegrimsleden gjennom Gran kommune er 32 km lang og følger gamle veifar, Den Bergenske hovedveg og den gamle Kongevegen. Tre av de seks middelalderkirkene langs leden i Oppland ligger her.

Rett utenfor kirkeporten ved Søsterkirkene ble det i 1997 satt opp en milestein som forteller oss at det er 533 km til Nidaros. Følger vi vegen nordover gjennom det bølgede kulturlandskapet passerer vi gårder med navn som forteller oss om store religiøse fester som har foregått her. Gårdsnavnet Sjo kan ha forbindelse med det oldnorske ordet sjoda – syda som betyr å koke. cfr. også Helmen, Helgum, Skiaker, Helgaker. Lenger fremme på pilegrimsleden kommer vi til Kakkelhaugene med sju gravhauger fra tidsrommet 400-700-tallet.

Herfra sees Tingelstad gamle kirke, eller **St. Petri**. Kirken ligger vakkert til på høyden mellom Tingelstadgårdene og har vidt utsyn i alle himmelretninger. I vest ser vi ned på Tingelstad nye

kirke fra 1866. Samme år ble den gamle kirken tatt ut av bruk, og dermed skånet for endringer. Krusifikset over korbuen er trolig fra 1200-tallet, prekestolen fra 1579. På kirkens tårn var det en vindfløy i forgylt kobber. Originalen befinner seg i Universitetets Oldsaksamling og er erstattet med en kopi. Fløyen som opprinnelig trolig har stått på et vikingskip kan være fra 1100-tallet. St.Petri kirke har nok vært ei gårdskirke ettersom det aldri har vært gravplass ved kirken. Om sommeren blir det holdt gudstjenester og vigsler i kirken.

Nær St. Petri kirke ligger **Hadeland Folkemuseum**, et friluftsmuseum for kommunene Jevnaker, Lunner og Gran. Inne på museumsområdet ligger **Halvdanshaugen** der tradisjonen sier at en del av Halvdan Svartes legeme er begravd. Han druknet ved Røykenvika i Randsfjorden. I sagn og sagaer er flere vikingkongers navn knyttet til området. Det sies at Olav Tryggvason var født på Kongeøya i Randsfjorden og Harald Hårfagre forelsket seg så inderlig i Snøfrid på Gamme. Olav Haraldsson (Olav den Hellige) vokste opp noen få mil unna, på Ringerike.

På museet finner vi også **Dynnasteinen**, en runestein reist av ei mektig kvinne, Gunnvor Tryriksdatter på gården Dynna i Gran rundt 1050. Motivet er det eldste kristne motiv på en runestein i Norge. Det er tolket som Jesusbarnet med glorie, Betlehemsstjerna og de tre hellige konger, de første pilegrimene. På Steinen står det skrevet: *"Gunnvor Tryriksdatter gjorde bru etter Astrid datter si. Hu var hannigste møya på Hadeland."* – Når Gunvor "gjorde bru" betyr det at hun bygget bru over elva Viggja for å lette vegen for de reisende. Dynnasteinen er et monument over både kristendomshistorie og kvinnehistorie. Originalsteinen står på Historisk museum, men Hadeland Folkemuseum har en kopi.

Pilegrimsleden går videre i småkupert beitelandskap før vi kommer til Brandbu sentrum og starter på bakka opp Kjølvegen mot Høgekorsplassen. Her skal det ha vært reist kors og vært hvileplass for pilegrimer og andre veifarende.

Søsterkirkene på Granavollen

Søsterkirkene på Granavollen

”Efter Traditionen siges at de 2de Grans Hoved Kircher ere opbyggede av 2de Søstere, og det saaledes at den Søndre Kirche først er opbygd af den eldste Søster, hvorpaa den yngste har bygget den Nordre større og bedre indrettet og kostbarere hvorimod den aldste igjen skal have ladet opbygge et paa Præstegarden bestaaende Steen Huus. Andre beretter at der skulle have været 3de Søstre, af hvilke den eene har været fattig og derfor ladet opbygge formeldte Steenhus som et capell.”

Slik formidler Grans kallsbok fra 1732 sagnet om Søsterkirkene på Granavollen, en historie som allerede fortelles i Peder Claussøns Norgeshistorie fra 1599.

To kirker bygd tett ved siden av hverandre. I vår tid virker dette spesielt, men tidligere var ikke dette et helt uvanlig syn. Begge kirkene ble bygd på 1100 tallet i romansk stil og senere utvidet i gotisk stil. Kompakte steinvegger har gitt ly for pilegrimer og dannet rammen om festgudstjenester for konger og biskoper. Hit har folk vandret gjennom århundrer. Her har pilegrimer funnet hvile på ferden til Nidaros. Her har det også vært en skysstasjon som i sin tid hadde plikt til å stille flere hundre hester.

Den eldste kirken, **Mariakirken** er vigd til jomfru Maria, Jesu mor. Den har en enkel arkitektur i grovhoggen stein. Kirken ble i en periode brukt som gravkapell. Ved restaurering i 1990 ble det satt inn et glassmaleri i østvinduet. Vinduet er tredelt og har Maria-motiv i blått. Med sitt barokkorgel, blir kirken i dag mest brukt til konserter og andre kulturelle arrangementer. Om sommeren er begge kirkene åpne på dagtid for pilegrimer og andre tilreisende.

Nordre kirke, **Nikolaikirken** er viet til St. Nicolaus, skytshelgen for de veifarende. Nikolaikirken er bygd som en basilika, en liten katedral. Nå er det denne som er soknekirken. Kirkeklokkene er plassert i et frittstående tårn. Klokketårnet er knyttet til restene av en mur som opprinnelig var 3 - 4 meter høy og omsluttet begge kirkene.

Gravplassen har blitt brukt siden middelalderen. Runesteinen, bak Nikolaikirken, er fra rundt 1050 og innskrifta lyder slik: *”Aun sønene til R... reiste (steinen) til minne om Aufi, bror sin. Gud hjelpe Aufi's sjel.”*

Kommunehuset fra 1847 er bygd som et flerbrukshus til offentlige møter og skole. I dag blir huset brukt av lag og foreninger. Like bak Søsterkirkene ligger Sanne skole. Ute på vangen er det et minnesmerke for de som falt under siste verdenskrig og en bautastein over Gregers Granavolden som kjempet mot svenskene på 1700 tallet. På 17.mai blir disse minnesmerkene bekranset av skolebarn. Det er også en tilstelning ved Asmund Olavsson Vinje's gravsted. Vinje døde på Presteenkesete Sjo i 1870 og ble gravlagt ved Søsterkirkene.

Steinhuset

Steinhuset

Går vi litt vestover ved Pilgutua kommer vi til Steinhuset, prestegården og prestegårdshagen. Steinhuset er det tredje middelalderbygget på Granavollen. Huset er smalt og høgt og er i to etasjer med en kjeller under. Ingen kan med sikkerhet si hva dette huset ble bygd til og av hvem. Spekulasjonene er mange, var det kloster, gildehus eller prestebolig? Steinhuset ligger på den gamle prestegården. Kan det være en av Grans prester i katolsk tid som fikk bygd huset? Prosten Bård var en mektig og kjent prest i Gran i katolsk tid. I kongesagaene står det at Håkon Håkonsøn i 1225 reiste over Hadeland. Han tok inn hos presten Bård på Gran, ”som bevertet han vel”. Dette foregikk sannsynligvis i Steinhuset, som da var nytt.

Rundt 1960 trengte Steinhuset en restaurering, og det var bondekvinnelagene på Hadeland som tok initiativet til dette. I dag eies huset av en stiftelse. Steinhuset blir i dag brukt til møter, konserter, selskaper o.l. Steinhuset er bygdas lille ”storstue.”

Granavolden Gjæstgiveri

Med sine 300 års tradisjoner som gjæstgiveri er Granavolden nokså enestående i nasjonal sammenheng. Gjæstgiveriets eldste bygning ble oppført av i 1657, mens dagens hovedbygning ble oppført i 1716. Samme år hadde daværende eier, Gregers Granavolden, fått ”Kongelig Privilegium” av dansk kongen til å drive gjæstgiveri på stedet etter sin legendariske innsats i ”Den store Nordiske krig”. De to våningshusene, henholdsvis ”Gregersstua” og

”Hovedbygningen” ble fredet i 1923, og sammen med nyere bygningsmasse er disse fremdeles i full drift.

Fra gammelt av var Granavollen det fremste tingstedet på Hadeland. I tradisjonen har Gregerstua vært ansett som tingstue.

Gjennom tidene har mange spennende personligheter slått seg til på Granavolden Gjæstgiveri for en periode, og hver på sin måte bidratt til å skape den helt spesielle atmosfæren. Thor Heyerdahl valgte seg Gregerstua da han skrev ”Aku Aku” på 1950-tallet, professor Sigmund Skard valgte seg rom i hovedbygningen så han kunne se kirkene og kirkevangen når han arbeidet, skiløperen Johan Grøttumsbråten som måtte gå tur før frokost og skuespiller Per Aabel som alltid stakk innom Alvhild på kjøkkenet når han var på besøk. Liturgikomiteen, salmebokkomitéen, Humanistisk seminar, generasjoner med turister – ja til og med ANC har valgt Granavolden som samlingssted. Og tradisjonen fortsetter. Granavolden Gjæstgiveri er i dag et enkelt og særpreget kurs- og konferansested som spesielt er mye benyttet til kurs og møter for Den Norske Kirke.

Granavolden Gjæstgiveri

Presteenkesetet Sjo/ Aasmund Olavsson Vinjes grav

Noen hundre meter nord for Søsterkirkene ligger den fredete bygningen Sjo, som ble opprettet som enkesete i 1795. Stedet har også tidvis vært bosted for kapellanen. Den kjente salmedikteren Magnus Brostrup Landstad giftet seg med Mina, født Lassen, som bodde på Sjo. Mest kjent er stedet allikevel fordi dikteren Aasmund Olavson Vinje bodde på Sjo under

sin bryllupsreise, og døde også her i 1870 under et besøk hos sin gode venn kapellan Bang. Vinje ble gravlagt ved Søsterkirkene hvor det og er reist en minnestein rett ved kirkeporten.

Milestein, Granavollen

kunstprofil som øker opplevelses- og attraksjonsverdien for Pilegrimssatsingen generelt og Granavollen spesielt. Kunst i relasjon til kirke/ religiøsitet, historie og landskap peker seg ut som naturlige satsningsområder. Glasskunst er et annet potensielt satsningsområde knyttet til særlige lokale forutsetninger. Et detaljert planarbeid er igangsatt, koordinert av prosjektleder Randi Thorsen .

De øvrige innsatsområdene i utviklingsarbeidet relaterer seg til kultur- og landbruksbaserte næringer og grønt reiseliv/ geoturisme. Dette antas å kunne virke gjensidig forsterkende i forhold til en Pilegrimssatsing.

Området rundt Granavollen er definert som et spesielt nasjonalt verdifullt kulturlandskap pga sine biologiske/økologiske, estetiske og kulturhistoriske verdier.

Fylkeskonservator Dagfinn Claudius oppsummerer i Områdeplanen mulighetene på denne måten:

Utviklingsmuligheter

Med bakgrunn i de unike kultur- og naturverdiene på Granavollen-Tingelstadhøgda, og utfordringen med å forene vern og utvikling, ble det i perioden 2005-2007

gjennomført et stedsutviklingsprosjekt i regi av Gran kommune. ("Stedsutvikling Granavollen-St.Petri/Hadeland Folkemuseum", august 2007). Arbeidet ble umiddelbart fulgt opp med et kulturbasert verdiskapingsprosjekt der Gran kommune, Kirken i Gran, Regionrådet for Hadeland og Oppland fylkeskommune er sentrale bidragsytere og aktører. Forprosjektet er avsluttet og en gjennomføringsfase på 3-5 år ble igangsatt i 2008.

I disse planene inngår idéer om et mulig pilegrimssenter på Granavollen. I tillegg til å fylle generelle funksjoner knyttet til informasjon og logistikk, ønsker man å gi et slikt pilegrimssenter en

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

"Det rike biologiske mangfoldet, rikdommen på kulturminner, den særegne geologien, det spesielle landskapet og den gode tilgjengeligheten gjør området spesielt godt egnet for formidling av natur- og kulturhistorie, og området har et stort potensial for å videreutvikle produkter, opplevelses- og reiselivstilbud knyttet til kulturlandskapskvalitetene.

Granavollens sterke religiøse og åndelige identitet og Pilegrimsleden som går gjennom området gjør det spesielt egnet til en etablering av et nasjonalt pilegrimssenter."

13 Pilegrimsmotivet i Hedmark

”Vi tror at et vandre- og pilegrimsperspektiv på livet kan hjelpe oss til å leve i pakt med naturen, og i oppbrudd fra det som skader livet.

Som pilegrimer vet vi at luften, jorden, vannet og lyset hører Skaperen til, og vi erfarer på vår vandring at det er i Gud vi lever, beveger oss og er til.”

(Biskop Solveig Fiske, Hamar bispedømme)

13.1 Rendalen og Østerdalsleden

*”Ved Aakre, nær Kongsvegen, staar der en Sten
av Uralders Ælde, av Grundfjeldsgranit;
Som Bauta den stod over Hedningebenen;
men Tiden kun ændres, og Saga er sen,
nu bærer den Korsmærket rensset og ren;
her knalte hver pilgrim; her hulket de tidt.”*

(fra ”Aakerstenen” av Jacob Breda Bull)

Åkrestenen, Øvre Rendal

I middelalderen var det stor trafikk av pilegrimer gjennom Hedmark på vei mot Nidaros. Mange kom østfra over grensen fra Sverige. Noen tok seg over til Norge via Arvika – Charlottenberg og videre gjennom Eidskog – Eskoleia. Ifølge Snorre var det denne vegen Olav Haraldsson fulgte på sin flukt til Gardarrike i 1029. Andre fulgte Klarälven inn i Trysil og gjennom Østerdalen nordover.

Østerdalsleden, slik vi kjenner den i dag, starter der Klarälven blir til Trysilelven, og går gjennom følgende åtte kommuner: Trysil, Rendalen, Tynset, Tolga, Os, Midtre Gauldal, Melhus og Trondheim. Pilegrimene som fulgte Klarälven, hadde gått i land i Hammarö sør for Karlstad, ved Klarälvens utløp i Vänern. Fra slutten av 1300-tallet kom de kanskje via Vadstena kloster ved Vätterns østkyst, der legemet av

den hellige Birgitta ble oppbevart etter hennes død i 1373 (se kapittel 21.1).

Langs Klarälven finner vi mange Olavsminner og stedsnavn knyttet til pilegrimshistorien.

Eskoleia og Østerdalsleden møtes ved Pilegrimsteinen på Åkre i Rendalen. Eskoleia går over Eidskog, følger Glomma nordover til Rena, og går videre enten vannveien på Glomma til Koppang, eller lenger øst forbi Deset til Storsjøen, og/eller Kjølveien og Moraveien til Åkresteinen i Rendalen.

Disse ledene er historiske veger. De er ikke offisielt merkede pilegrimsleder i dag. De knytter også Retreatsentret på Lia Gård nært til pilegrimstrafikken.

Rendalsforfatteren Jacob Breda Bull beskriver veiene pilegrimene brukte på denne måten:

*”Sydfra kom Togene Mjøsbyggerne op, over Elverum langs Glommen til Aamot, hvor enkelte kanskje fortsatte Storelvedalen op til **Koppang** for derfra at boie over i Rendalen over Mora Fjeld; men Hovedtoget satte over Glommen ved **Aamot**, hvor det saakalte ”Pilgrimskjær” endnu bærer Navn fra hine Tider; derfra drog de videre Veien op i østre Li.(.....), og naadde Sjøbotten ved Storsjøens Sydende. Storsjøen frem gikk Færden i Baat langs østre Strand til Svarstad og Akre, hvor Strømmen møttes med dem, som kom **Moraveien**; ved **Akre** var Færden naadd halvveis mellem Oslo og Nidaros; der staar endnu den Dag i dag Halveismærket med sit ML (1050) raat indhamret i den høie Bauta ret nord for Ustu Akres Stabburer paa den østre Side av den naaværende Kongevei.*

*Fra Akre drog Færden videre over **Lombnæssjøen** i Baat, derfra om **Hornset** til fots og saa Rena opp i Baat like til Skeppshamn ved Mømb. Saa gjennom Østagrenna videre til fots, ned ved Nordset, over Rena ved Storvadet, videre mellem Berge og Haug (Høie), over Birkesæter (**Berset**), ovenom Myrberget, langs Elhvaalslien til ”Munkebakken”, hvis Navn er fra hine Tider; saa ned til Tysla ved Elhevoldene, over Elven til **Fonnaas** og endelig Fonnaaslien op, langs Fonnaasfjeldets vestre ”Sætta” og ned ved Aasen i **Tyldalen**.*

*Fra Øst kom Pilgrimstogene likeledes de gamle Vikingetidsveier. Fra **Värmland** over **Trysil** op Ærtdalen og ned ved Kongsskaret i Rendalen til Svarstad og videre Dalen op; - og fra Dalarna over Vurrusjøen, Fæmundsundet, gjennom Sølensskaret og ned i Øvre Rendalen ved Nordset. Derfra over Storvadet og samme Vei som de andre Dalen op.”*

(Fra Bull: Rendalen, dens historie og bebyggelse, bind I)

En langt eldre dokumentasjon på Rendalens pilegrimshistorie er historien om Tore fra Rendal, en Nidarospilegrim, fra Passio Olavi.

Middelalderverket Passio Olavi ble antagelig skrevet av erkebiskop Øystein Erlendsson (1161-1188), opprinnelig på latin. Med det plasserte biskopen det ytterste Norden på det kristne verdenskartet. Det er en oppbyggelsesbok, skrevet for å bli brukt i liturgien både i

Norge og i andre land. I første delen hører vi om historien og verket til Olav den hellige. Undergjerningene utgjør andre delen. Her finner vi historien om Tore fra Rendal:

”Um ein mann som vart lækt for sinnsykje og mange lekamsmein I ei fjellbygd som vert kalla Rendal, var det ein mann som heitte Tore. Han tok seg ei kone, av god ætt som han sjølv. Han hadde ervt mykje gods etter foreldri sine; og ei tid hadde han medgang på alle vis.

Men so fekk han so fæl ein sjukdom, at alle laut bisna korleis Guds refsande vreide kunde slå ein stakcars kropp med so mange mein. Han vart lam på kvar den lem; samstundes vart han tumsut og attpå dauv og mållaus, - han likna ikkje eit menneskje meir, anna berre i det at han drog anden. Mangt og mykje som fyrr var uhøyr, bar til med sjukdomen åt denne mannen.

Frendar og vener førde honom då til kyrkja åt den heilage Olav, reint som ein daud kropp; di stod mange fårar på vegen. Men dei som førde han, var so vedunders gudgjevne og herdige at dei heldt han i kyrkja dag og natt i eino, alt frå Mikkelsmess og til dess Gud gav honom nåde.....”

Rendalen er et knutepunkt på pilegrimenes vandring langs Østerdalsleden mot Nidaros. Det er Sør-Norges største kommune, og kommunen har landets lengste pilegrimsled.

Lia Gård med sin ensomme og vakre beliggenhet i Rendalen, 250 m over Storsjøen og med milevidt utsyn over fjellene mot øst og nord, rommer antagelig historie fra før Svartedauden. Den første gården lå antagelig nede ved Storsjøen og døde ut med Svartedauden. Den dukker så opp igjen mot slutten av 1500-tallet, ble fraflyttet på midten av 1800-tallet og da overtatt av slekten til den nåværende eieren. De gamle stiene og vegene over tunet forteller om mennesker underveis, mot vest til Mikaelkirken på Koppangsøyene, mot nord til Olavskirken i Nidaros.

I begynnelsen av 1950-årene ble Lia Gård igjen fraflyttet, men ble et turmål for folk fra lokalsamfunnet. Utsikten, skjønnheten, stillheten og naturen ga rom for lengselen. I 1976 flyttet de nåværende eierne til Lia Gård og tok fatt på oppbyggingen av det som nå er Norges største retreatsenter. Helt

Lia Gård

fra 1976 begynte mennesker å komme til den gamle gården. De vandret i skogene, på veiene og stiene. De ytre vandringene ga rom for undringen og satte i gang indre vandring. Stabburet ble bygget om til kapell, låven ble kjøkken, stuer og overnattingsrom.

I 1999 ble den første pilegrimsvandringen arrangert, en fire dagers vandring til Tyllidalen og Olsokspelet der, en delvandring mot Nidaros. Man vandret på de gamle vegene og stiene, holdt bønner i Rendalskirkene, ble møtt av lokalbefolkningen og erfarte hvordan naturen, samtalene, møtene og stillheten ga næring til indre liv, undring og vandring.

Det er overnattingsmuligheter i forskjellige standarder/prisklasser, muligheter for mat/servering, dusj/klesvask. Det er kirke med tre daglige tidebønner som går hele året, samt flere bønnekapell. Det arbeides nå aktivt med å få en pilegrimsled fra Rena til Lia Gård og videre til Moraveien og pilegrimssteinen på Åkre, med nødvendige overnattingsmuligheter underveis. Arbeidet er godt i gang og alle tre kommunene som leden går gjennom (Åmot, Stor-Elvdal og Rendalen) er engasjert i prosjektet. Lia Gård vil stå sentralt både på denne strekningen og i det øvrige pilegrimarbeidet i Østerdalen.

Man har nå i tankene et mulig pilegrimssenter med stavkirke og overnattingsmuligheter ca 1,5 km syd for Lia Gård. Senteret tenkes bebodd på sommerhalvåret og vil kunne benyttes både av vandrende pilegrimer, gjester på Lia Gård, dagbesøkende og de som ønsker kortere eller lengre opphold. Det er tenkt et sted med meget enkel standard og med fokus på skaperverket, solidaritet, forvalteransvar og livsstil.

Rosemaries kilde

er en grunnvannskilde nordøst for Åkrestrommen som ble innviet av biskop Rosemarie Køhn 16. juli 1998. Da ble det også utført en dåpshandling her. Pilegrimsvandring avsluttes med en pilegrimsmesse her, av og til med dåp.

Passio Olavi, en skriftsamling av erkebiskop Øystein Erlendsson (1160-1188), handler om Olav den helliges lidelseshistorie og hans undergjerninger. En av undergjerningene gjelder Tore fra Rendalen, som ble helbredet for sinnssykdom og mange legemlige plager. Fullstendig lammet, tomsete, døv og stum førte venner ham med seg til Nidaros, til Olav den helliges kirke. Vennene var faste i troen, de holdt Tore i kirken dag og natt fra Mikkelmess (29.september) og til Gud gav ham nåde. Det skjedde på Olav den helliges festdag, da folk strømmet til kirken. Da presten holdt sakramentet fram for menigheten, falt den syke sammen foran Olavsskrinet, men reiste seg igjen like etter, fullstendig helbredet. (Kollandsrud, 2000)

Rendalen pilegrimsforum ble etablert i 2005, og har representanter fra kirken, Rendalen kommune v/kulturkontoret, friluftslivet, Rendalen Historielag og næringslivet v/Lia Gård. Dette forumet har som mål å synliggjøre pilegrimstradisjonen i Rendalen og langs Østerdalsleden, stimulere til aktivitet og koordinere arbeidet lokalt. Forumet har bidratt til aktiviteter og arrangementer der kulturarv, historie og den åndelige tradisjon har vært formidlet. De har også vært en lokal samarbeidspartner i forbindelse med langvandringene, sørget for merking, skjøtsel, og har vært en regional motor som har bidratt til å skape et aktivt nettverk i regionen. De har arrangert pilegrimsseminarer og tatt initiativ til opprettelsen av ”Pilegrimsnettverk for Østerdalen”

Pilegrimsvandringer for barn og unge

Gjennom opplegget ”Vår kulturelle vandringsstav” – ”Verdensborger i 2000 år” i 2005 fikk alle grunnskolene i Hamar bispedømme en pilegrimsstav av biskopen med en hilsen, til bruk også ved senere vandringer. Mange steder er det etablert et fast samarbeid mellom skole og kirke om årlige, lokale vandringer. I forbindelse med Den norske kirkes trosopplæringsreform har mange menigheter i bispedømmet pilegrimsvandringer for barn i ulike aldre som en del av sine lokale opplegg. Mange menigheter har årlige vandringer for konfirmantene.

Barnas pilegrimssti ble etablert i Rendalen i 2008. I et samarbeid med kulturkontoret i Rendalen kommune tar elever ved Berger skole et ansvar for pilegrimsstien, og gjennom dette prosjektet får elevene økt kunnskap om middelalder og pilegrimstradisjoner. Denne stien har blitt en kultursti som også er til glede for grendas øvrige innbyggere. Framtidige skoleklasser vil få nye oppgaver og oppfølgingsansvar og utvikle Barnas pilegrimssti videre.

Rullestolbrukere kan følge pilegrimsleden fra Åkre, over til østsiden av Lomnessjøen og veien videre gjennom bygda, forbi Øvre Rendal kirke.

Hest – det er gode muligheter for å ri langs pilegrimsleden, konsepter her kan utvikles av for eksempel Rendalen fjellridning eller andre aktører.

Vitensenter Kulturarv i Åmot

Det foreligger planer om et vitensenter i Åmot, der pilegrimsvandringer som en del av kulturarven kan bli et viktig element. Et evt samarbeid mellom pilegrimsvandringene og dette vitensenteret kan bety positive synergieffekter for bl.a. skoleverket og reiselivet i regionen.

13.2 Hamar

Bispetet i Hamar ble opprettet i 1152/53, og henger sammen med organiseringen av Norge som eget erkestift med sete i Nidaros. At biskopen slo seg ned i Hamar forteller at handelsplassen på Domkirkeodden i løpet av hundreåret etter Harald Hardråde hadde fått økt betydning. I pavens fundasjonsbrev for den norske kirke, datert 1154, bekreftes Stedets status som kaupang. Her står det ”Episcopatus Hamarcopiensis” – bispestolen i Hamarkaupangen. (Sæther 2005)

Samferdselsmessig var kaupangen den gang, som i dag, et knutepunkt ved Mjøsa. Leden fra sørøst (Solør – Våler – over Rokoberget i Løten til Hamar), leden fra sør (med båt fra kirkesenteret på Nes ved Vorma eller gjennom Eidsvoll og Stangeskogene) og leden fra sørvest (fra biskopenes base på Storøya i Tyrifjorden – via Granavollen – over Toten og med båt over Mjøsa) samlet seg alle tre i Hamar. Herfra tok de leden fatt gjennom daler og over fjell til St.Olavs grav i Nidaros.

Hamardomen

Ytterst på Domkirkeodden ligger ruinene av Hamar domkirke. Byggingen av kirken må ha startet kort tid etter at bispesetet ble opprettet. Kirken er oppført av fint tilhøgte kalksteinsblokker, hentet fra steinbrudd på Helgøya og i Furuberget. Bygningen er reist i romansk stil, og har antakelig stått ferdig i begynnelsen av 1200-tallet. Ved reformasjonen i 1537 ble biskopene skiftet ut med såkalte superintendenter. Hamar bispedømme skulle administreres av superintendenten i Oslo, og dermed mistet Hamar domkirke sin status. Gjennom oppløsningen av de kirkelige institusjoner som var knyttet til bispesetet og Hamarkaupangens tilbakegang, ble det ikke lenger bruk for bygningen, og forfallet satte inn. (Sæther 2005)

Ruinene på Domkirkeodden er nå et viktig landemerke på oddens høyeste punkt, og er synlig over lange avstander når en kommer seilende på Mjøsa. Domkirkeodden er Hedmark fylkes 1000-årssted.

St. Olavs kloster

Ifølge Hamarkrøniken skal St. Olavs kloster ha ligget nær bispegården og domkirken. Klosteret har etter alt å dømme ligget på den store sletta nede ved Mjøsa, sør for urtehagen. Her kan man i tørre somre se omrisset av en stor steinbygning i gressplen.

Domkirkeodden

Stiftelsen Domkirkeodden er en sammenslutning av fire kulturhistoriske muséer i Hamar-regionen: Hedmarksmuséet, Kirsten Flagstadmuséet, Norsk Utvandrer museum og Prøysenhuset. Stiftelsens Foto- og forlagsavdeling har et av Norges største fotoarkiv, og bevaringsavdelingen har ansvaret for teknisk konservering og veiledning for alle muséene i Hedmark fylke. Stiftelsen har 30 fast ansatte og en stor stab med omvisere og sommerpersonale. Hovedadministrasjon og fellesavdelinger holder til på Domkirkeodden.

Hedmarksmuséet på Domkirkeodden ble grunnlagt i 1906 og har samlinger fra kommunene Hamar, Stange, Løten og Ringsaker, det ”gamle” Hedmarken. Muséet har 65 antikvariske bygninger og omkring 50 000 gjenstander. Muséet omfatter også store deler av det området der middelalderbyen Hamarkaupangen lå, med ruinene av domkirken, bispegården og flere andre bygninger. De faste utstillingene befinner seg i Storhamarlåven fra 1700-tallet, ombygd til museum av arkitekt Sverre Fehn. Muséet har landets største urtehage.

Kirsten Flagstad – Norges største internasjonale operastjerne – ble født i Strandstuen på Hamar i 1895. Det vesle huset, som i dag er byens eldste bygning, huser nå Kirsten Flagstadmuséet. Muséets samlinger består av kostymer, rekvisitter, bilder og gjenstander fra sangerinnens liv på og utenfor operascenen, fotografier og programmer fra et utall oppsetninger, opptak av forestillinger og innspillinger på plate og CD. Muséet arrangerer operaaftener, temakvelder og omvisninger.

Norsk Utvandrer museum ligger på Ottestad litt utenfor Hamar. Her kan en blant annet oppleve det norske nybyggermiljøet i Midtvesten i USA. Friluftsanlegget består av tilflyttede nybyggerhus fra slutten av 1800-tallet. Nybyggernes viktigste hus, kirken, er også på plass. Muséet har faste og skiftende utstillinger, omvisninger, temakvelder og foredrag. Et stort forskningsarkiv og bibliotek er tilgjengelig for publikum.

Prøysenhuset på Rudshøgda i Ringsaker ligger et steinkast fra Præstvegen og Alf Prøysens barndomshjem, husmannsplassen Prøysenstua. Hovedutstillingen Tone, tekst og trubadur er en vandring gjennom Prøysens liv og forfatterskap, fra griskokk til forfatter og TV-stjerne. Prøysenhuset holder konserter og arrangementer av ulike slag, best kjent er Blåklukkevikua i juli. Museumsbutikken og Solvang Kafé har en rekke tilbud i Alf Prøysens ånd

Domkirkeodden har ansvaret for følgende festivaler:

Kirsten Flagstadfestivalen, som holdes hvert år omkring St. Hans i Hamar. Festivalen tilbyr konserter i Hamardomen og Hedmarksmuséets Aula.

Middelalderfestivalen på Hamar, som arrangeres som en årlig begivenhet den andre helga i juni. Festivalen finner sted i tidsriktig miljø blant middelalderruiner på Domkirkeodden.

Prøysenfestivalen, som arrangeres hvert år midt på sommeren i Blåklukkevikua på Rudshøgda i Ringsaker. Prøysenhuset, Solvang Kafé, Præstvegen og Prøysenstua, Alf Prøysens barndomshjem, er viktige arenaer under festivalen.

14 Pilegrimsmotivet i Oslo og omegn

Bakgrunn

Det er stadig flere som ønsker å gå pilegrimsvegen gjennom Oslo til Nidarosdomen, eller deler av denne pilegrimsvegen. En veg kommer østfra fra Borg bispedømme, fra Halden gjennom Østfold og Akershus, og en annen fra Tønsberg til Oslo. Pilegrimsfellesskapet St. Jakob har til nå tilrettelagt og veiledet pilegrimene på vandringen. Lederen Eivind Luthen har gjort en stor jobb i 15 år på frivillig basis sammen med frivillige medhjelpere, men nå begynner økningen i interesse å kreve en mer regulær tjeneste som kan ivareta pilegrimenes praktiske og åndelige behov. I Oslo erfarer man også en tiltagende interesse for området rundt Middelalderparken etter at kirke- og klosterruinene her ble restaurert. Kulturetaten og Byantikvaren i Oslo arbeider med planer for å utvikle området ytterligere, både for å styrke den kirkelige, historiske karakteren, og gjøre området mer attraktivt for turister og andre interesserte. Det er vanlig å starte en pilegrimsvandring mot Nidaros fra dette området. Nytt for 2009 er overnattingsmuligheter i Oslo. Gjestehuset ved Lovisenberg er nylig stilt til disposisjon for overnatting med 30 sengeplasser, og det er velegnet med sine kapell og sin stille hage. (Kilde: Lise Tostrup Setek og Inge Westly, 2008)

14.1 Oslo Bispegård

Oslo Bispegårds kapell er fra 1200-tallet. Kapellet ble pusset opp høsten 1968 og vigslet av biskop Birkeli i 1970. Statsbygg restaurerte hele bispegården slik at den var innflyttingsklar 1. desember 2000, og kapellet ble nykalket i løpet av 2001. Kapellet benyttes av Oslo bispedømmekontor minst ukentlig, gjerne oftere, og det arrangeres en fast nattvergdienstjeneste for ansatte en gang pr. måned.

Oslo bispegårds kapell

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Kapellet benyttes til å velsigne pilegrimer som går leden og har startet opp nede ved Mariakirkeruinene ved vannspeilet, eller de kommer fra Halden i øst eller Tønsberg i vest. Når pilegrimene fra Bastøyfengslet ledet av Eivind Luthen ankommer, gjennomføres et fast velsignelsesrituale ved Lise Tostrup Setek. Kapellet har vært sporadisk benyttet til konserter med middelaldermusikk, og til meditasjoner med kvinnelige middelaldermystikere som tema, i samarbeid med Modus Middelaldermusikk og Oslo kommune ved Middelalderkontoret i Oslo Ladegård/ Kulturetaten. Det er mulig å åpne for mer pilegrimsaktivitet i tilknytning til kapellet.

Alteret i Oslo Bispegårds kapell

Rundt bispegården er det ruiner etter St. Olavs klostret og Hallvardskatedralen, og lengre ned mot vannspeilet: Clemenskirken og Mariakirken, alt er tydelig merket som ruiner. Olavklostrets ruiner er under restaurering. Middelalderkontoret i Oslo Ladegård har faste omvisninger flere ganger i uken i sommerhalvåret, kledd i middelalderdrakter. Byguidene er i turistsesongen er stadig på besøk, samt skoleklasser.

Olavsklosteret (Dominikanerklosteret) i Oslo

Klosteret ble trolig opprettet i 1239 og viet St.Olav. Det ligger i Ruinparken ved bispeboligen, mellom Egedes gate og Oslo gate. Det var virksomhet i Olavsklosteret helt fram til reformasjonen i 1537, og i 1546 ble deler av klosteret gitt til Oslo katedralskole som hadde sin virksomhet der, og Oslo biskop overtok i 1552 andre deler av klosteret. Det ble foretatt grundige undersøkelser av anlegget i 1865, og enda mer omfattende undersøkelser ble gjort i

1920-, 30- og 50-årene, med påfølgende restaureringsarbeider. I dag er tre rom bevart i kjelleren i østfløyen fra denne tiden. I 1968 ble et av disse rommene omgjort til et eget kapell for bispegården.

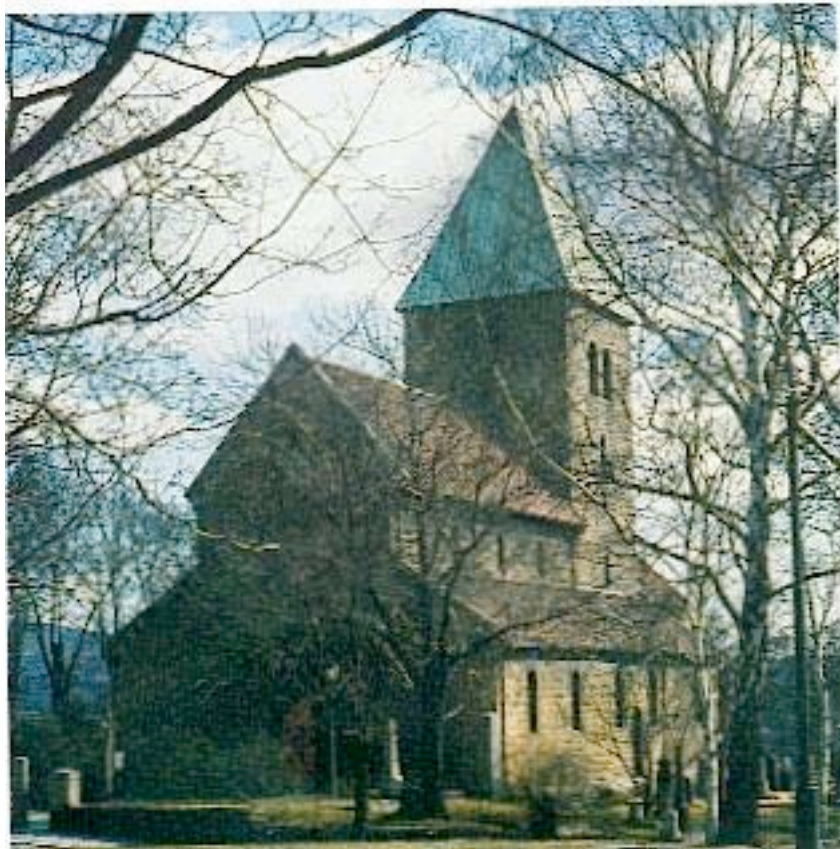
Konventet er et av de eldste i Norden. Klosterruinen er et av de mest komplette anlegg i landet, og et av de første anleggene som viser bruk av tegl som bygningsstein.

Ruinene på Hovedøya.

Før cistercienserne ankom stod det en kirke på Hovedøya, viet den engelske helgen Edmund. (Gervin, Karl, Pax Forlag) Klostret på Hovedøya ble vigslet 18. mai 1147. Kong Inge omtaler klostret i sitt vernbrev for klostre, stedet er vigslet og i sommerhalvåret finner det sted friluftsgudstjeneste der. Sokneprest Karl Gervin er en ofte etterspurt omviser der ute.

Gamle Aker kirke, Oslo bys eldste kirke

Gamle Aker kirke er nevnt i 1080 som fylkeskirke for Vingulmark. Oslo Byleksikon mener at dette er dagens kirke, og at den kan være bygd av kong Olav Kyrre. Andre kilder daterer kirken til første del av 1100-tallet. Gamle Aker kirke er en treskipet romansk basilika med kor, sidekapell og transept, bygd av kalksten fra et stenbrudd der Vår Frelsers Gravlund ligger idag og fra øyene i Oslofjorden. Mellom 1186 og reformasjonen var kirken eid av Nonneseter kloster.

Gamlebyen kirke er Fransiskanernes Hospitalkirke. Klosterkirken ble oppført mot slutten av 1200-tallet, og var en av Oslos tidligste bygninger oppført i tegl. Teglsteinen kom fra Hertug Håkons teglverk anlagt ved Alnas elvebredder. Omrisset av klosterkirken, det vil si den delen som lå nordøst for det nåværende bygget, er markert med brostein i Ekebergveien foran kirken.

Tanum kirke er en kirke konstruert i en rektangulær form, fra 1100–1130 i Bærum kommune, Akershus fylke. Kirken ligger på Tanumplataet og er en av to middelalderkirker i Bærum. Kirken, som er romansk, er datert til ca.1100-1130. Den har kalkmalerier fra 1300-tallet og

middelalderske skulpturer. Tanum kirke ligger langs middelalderveien som gikk fra Oslo gjennom Bærum til Asker kirke og videre til Lier over Krokskogen.

Haslum kirke i Bærum kommune ligger ved Kirkeveien på Haslum i Bærum. Den opprinnelige romanske delen er bygget i kalket mur på 1100-tallet og fremdeles i bruk, og 800 års jubileum ble feiret i 1990. Det har fra gammelt av eksistert et viktig veikryss her, med forbindelser til Oslo, Nidaros og Ringerike. I området skal også cisterciensermunker ha drevet gårdsdrift for å skaffe mat til klosteret på Hovedøya. Det foreligger derfor en teori om at munkene derfra bygget denne kirken på samme tid som Halvardskatedralen i gamlebyen i Oslo ble bygget. Kirken skal opprinnelig ha vært en langkirke, men allerede etter 100 år ble kirken for liten, så den ble bygget om til en korskirke, slik som den også fremstår i dag. Rundt 1800 skal kirken ha hatt 12 altere for forskjellige helgener. Figurer fra disse altrene skal finnes på Universitetets Oldsaksamling. En rund stein med hull i midten har antagelig vært den opprinnelige døpefonten fra middelalderen. Fra middelalderen er det også bevart en klokke i tårnet og to gotiske skulpturer.

Kirkeruinene etter Margareta kirken i Maridalen er av Oslos middelalderminner. Margareta kirken ble bygget rundt 1250 og var en liten, enskipet steinkirke med kor, viet til Sankta Margareta. Det er Margareta kirken som har gitt navn til Maridalen. Ruinen ble delvis utgravd og restaurert i 1934, og ligger flott til på Kirkeby i nordenden av Maridalsvannet. Hver sommer arrangeres historisk spill, Olsok- og pinsefeiring i ruinene. Pilegrimsleden gjennom Groruddalen er merket. Industriområder og trafikkerte hovedveier skaper et pilegrimsmiljø med påminnelse om nåtidens utfordringer.

St. Hallvards dag, 15.mai 2007, prosesjon ved Oslo bispegård

Pilegrimsaktiviteter i Oslo bispedømme

Fast hvert år: stor feiring av St. Hallvardsdagen 15. mai med avsluttende økumenisk vesper i gregoriansk stil i ruinene av St. Hallvardskatedralen

Årlig i fasten: Økumenisk pilegrim/korsveisvandring med utgangspunkt i Kampen kirke til nabokirkene

Langfredag: økumenisk korsveisvandring i Oslo sentrum med utgangspunkt i Oslo domkirke

Vandring i forbindelse med Kristi himmelfartsdag med utgangspunkt i Gamlebyen kirke

Åpning for pilegrimer til Nidaros 19.juni fra Gamlebyen kirke

Sunniva-/ Seljumannamesse i Kampen kirke årlig i begynnelsen juli

Olsokfeiring, fast i Maridalen og i enkelte andre kirker

Maridalsspillene i august.

Kommende aktivitet:

Tidebønnsseminar hver siste torsdag i måneden i Gamlebyen kirke fra januar 2009.
Nordisk pilegrimstreff i Oslo 30.jan. - 1. febr. 2009. Arrangør Areopagos/
Pilegrimsfellesskapet St. Jakob

Utviklingsmuligheter

Pilegrimsprest

En konkret utforming av stilling som pilegrimsprest vil først og fremst skje med utgangspunkt i de erfaringer man har gjort med dette i Trondheim/Nidaros. Det er ønskelig at pilegrimspresten selv i et visst omfang kan delta i pilegrimsvandringer og er en veileder medvandrer for enkeltpersoner og grupper fra inn- og utland underveis mot Nidaros. Veiledningen kan for det første omfatte praktiske informasjoner til pilegrimsvandrere. Forarbeid til slike vandringer kan bety at en viktig del av arbeidsoppgaven er å informere og veilede i pilegrimsveiens ”etikette”, samt praktiske råd om utstyr, overnatting med mer. Pilegrimspresten og – informatøren er likevel en stilling hvor *formidling* av kultur- og nasjonal arven står sentralt. Det betyr et fredelig møte mellom kultur, natur og historie. Dette er den *informative* siden av pilegrimsprestens virke. Det innebærer også en formidling av historisk kunnskap knyttet til den lokale kirkelige middelalderhistorien og de ulike pilegrimsledene ut fra Oslo. Pilegrimspresten bør også kunne være en informert samtalepart knyttet til pilegrimstradisjoner og – motiver nasjonalt og internasjonalt.

Pilegrimspresten kan også til tider være *pastor loci* i og lede gudstjenester enten i kirkeruinene, i Oslo bispegårds kapell eller i andre nærliggende kirker. Presten kan velsigne veifarne som ønsker å bli velsignet på sin ferd og få stemplet sitt pilegrimspass. Enkle meditasjoner blir en viktig oppgave, og åpnet kapell med stillhet og mulighet for samtale.

(Setek og Westly, 22.12.08)

Rammer for en eventuell stilling

Dersom det tilføres midler ved siden av den kirkelige tildeling, kan det være ønskelig at Oslo bør få en fulltidsansatt person med respekt og innsikt i pilegrimsferdens lange historiske linjer og evne til å formidle dens aktualitet overfor mennesker med ulik kulturell, religiøs og livssynsmessig utgangspunkt. (Setek og Westly 22.12.08)

15 Pilegrimsmotivet i Rogaland

*”Men også i vårt eget hjerte
er det hav å seile,
der er skoger å gjennomstreife
og ødemarker å gå seg vill i,
og der er veier som fører til vertshus
eller gudshus”*

(Cleng Person i Hundevakt av Alfred Hauge)

Pilegrimstanker har trolig kommet tidlig til Rogaland, som en del av keltisk tankegods. Rogaland hadde nære bånd til England og Skottland allerede i vikingtiden, og vi finner mange spor etter impulsene fra vest. Den keltiske innflytelsen ser vi i de mange steinkorsene langs kysten, og kirkebyggene fra middelalderen speiler stilidealer som nok også hovedsakelig kom over Nordsjøen. Domkirken i Stavanger ble viet til St.Svithun, en engelsk helgen, og den første biskopen i Domkirken, biskop Reinald, var hentet fra England.

Etter det siste tusenårsskiftet har pilegrimsmotivet på nytt vokst fram i Rogaland, og interessen for pilegrimstanker er på vei oppover. Nye prosjektformer og samarbeidsformer planlegges.

15.1 Stavanger

Stavanger Domkirke

Stavanger Domkirke ble bygget under biskop Reinald omkring år 1125, og bar fra begynnelsen navnet Svithunskirken. Ifølge sagaen var Reinald fra England, og kanskje var han fra Winchester der St. Svithun døde i 862. I 1272 brant Stavanger, og erkebiskop Jon fikk istand ekstra avlatssalg for å bidra til gjenreisningen av "Den hellige Svithuns kirke Stavanger bispedømmes katedral". Biskop Torgils døde i 1276, og gjenreisningsarbeidene ble utført under den nye biskop Arne. Den opprinnelige romanske steinkirken ble utstyrt med et smalt tilbygg i vest, Vestfronten, og "Biskop Arnes kor", med den monumentale gotiske Østfronten ble reist. Kirken består således av en romansk hoveddel med betydelige innslag av gotikk.

I forbindelse med en opprustning av kirken på 1860-tallet ble det gjort betydelige forandringer i kirkens eksteriør. Blant annet ble steinveggene utstyrt med puss. Det ble også utført flere mindre forandringer i årene mellom middelalderen og 1800-tallet. Kirken ble underlagt en omfattende restaurering i årene 1939-64, og i forbindelse med dette arbeidet - som ble ledet av Gerhard Fischer - ble pussen fjernet og kirken forsøksvis tilbakeført til sitt middelalderske utseende.

Stavanger domkirke

Den romanske delen har en beskjeden, enkel utforming, og utgjør selve kirkeskipet. Søylekapitelene innvendig er gitt svært forskjellig utforming. På begge sideskipenes langsider er det en portal med spiss gavl og romanske, rundbuede overdekninger. Det gotiske koret har ikke sideskip, og er dermed smalere. Den fulle bredden gjenvinnes med korets avslutning i en gavl flankert av to tårn - østfronten, som kan betraktes som kirkens hovedfasade, enda inngangen er i motsatt ende. Her finnes også en ganske annen artikulering enn i den eldre delen, med frodig ornamentikk og spissbuede vinduer. De høye spissbuede vinduene er vekselvis utført med runde grindverksvinduer og de bemerkelsesverdige heksagonale. De sistnevnte finnes knapt andre steder. Enkelte av kirkebyggets detaljer er nært beslektet med dem man finner i Glasgow Cathedral, og det er et faktum at kontakten med Skottland var sterk. Over en bue i sydmuren finnes et portretthode som forestiller Magnus Lagabøter, mens hans to sønner Erik og Håkon er portrettert ved portalen.

Som de fleste middelalderkirker er Stavanger Domkirke preget av flere århundrers tilblivelse og forandring. Den enkle gotiske vestfronten er forandret mange ganger, og utvendige skulpturelle detaljer er dels blitt til ved restaureringen på 1900-tallet. Figurene i østfrontens nisjer er utført av Stinius Fredriksen i 1962. Innvendig er det en prekestol utført av Anders Smith i 1658, mens den gotiske døpefonten skriver seg fra 1200-tallet.

(Kilde: Gerhard Fischer - Domkirken i Stavanger - Kirkebygget i middelalderen, 1964)

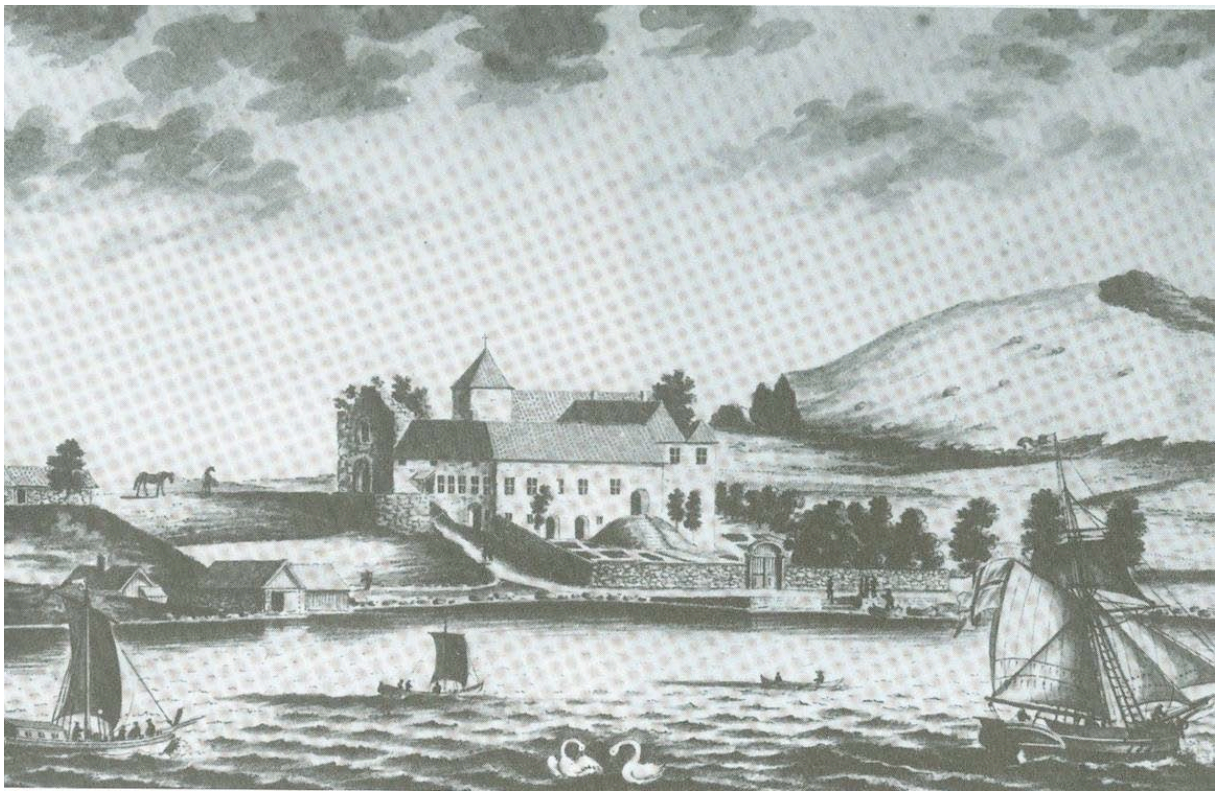
15.2 Utstein

Utstein Pilegrimsgård, se kapittel 9.6.

Utstein Kloster

*”De ville friste den djerve
Han som lærte dem flykte
herren over austmennene
han som bor på Utstein.”*

Slik kvad Torbjørn Hornklove etter slaget ved Hafrsfjord på 880-tallet, det er første gang Utstein er nevnt.

Utstein kloster

Kort historikk

Utstein kloster er vårt best bevarte kloster, bl.a. fordi det har vært bebodd helt til vår tid.

Snorre skriver at da Harald Hårfagre ble eldre, var Utstein en av kongsgårdene han satt på. Fra tidlig middelalder må Utstein ha vært en storgård, og den som satt her med stor nok flåte kunne kontrollere innseilingen til fjordene innenfor.

Det er ikke mye vi vet om klosteret i middelalderen. Første gang vi hører om det er i Asbjørn av Heimnes' testamente fra 1280-årene, der han gir 3 mark og et bjørneskinn til Utstein kloster. Både i 1300-årene og senere får vi vite om gaver og gods, mens vi både i 1330-årene

og i starten av 1500-tallet hører om bitter strid mellom abbed og biskop i Stavanger, bl.a. vedr. fordeling av klosterets verdier samt fysiske kamper og stridigheter.

Med reformasjonen var det slutt på klosterlivet her som andre steder. Etter plyndringer var tilstanden elendig gjennom 1500-tallet, men bygningene var såpass i stand at man kunne bo der. Med lensherre Erik urne i begynnelsen av 1600-årene ble bygningene reparert, og i 1620-årene lar han koret i klosterkirken få det vakre renessanseinventar som delvis er bevart ennå. I 1665 selger kronen klostergodset til fem danske adelsmenn, som har forvaltere til å stelle gården. I 1700 kommer gården for første gang i norsk eie, da forvalter Johan Frimann overtar den. Fra da av har samme slekt vært eiere av gården helt fram til våre dager. I 1724 ble også kirken solgt. Store deler av den var på den tiden i dårlig forfatning.

I 1750 overtok Christopher Garmann gården, og han satte i gang store byggearbeider. Han restaurerte gården på en slik måte at han fikk denne praktfulle gravskriften:

”...Han gikk ingd i Verden den 14de Julj 1720, lykkelige Fædre som avlede en saa Værdig Søn! Han gikk du af Verden den 18de Februari 1779, Sørgeligste af alle Livets Dage!...”

I 1849 ble gården delt mellom brødrene Christopher og Børre Garmann, og det ble noen ombygger og restaureringer også i løpet av 1800-tallet. I 1899 fikk Staten den del av kirken som var i bruk, koret og tårnfoten, og i 1935 overtok ”Nevnden for bevaring av Utstein kloster” selve bygningene og hagen. Men hele gårdsbruket ble fremdeles i familiens eie, enda sitter Eilert Schanke jr. på sin odelsgård, som dermed har tilhørt samme slekt i over 250 år.

I 1935 ble Utstein kloster innkjøpt for offentlige midler. I 1937 fikk arkitekt Gerhard Fischer i oppdrag å foreta en bygningsarkeologisk undersøkelse og utarbeide planer for istandsetting og innredning av klosteret til bruk. I 1950 ble restaureringsarbeidene påbegynt. I 1953 ble Stiftelsen Utstein Kloster konstituert. Etter formålsparagrafen skal stiftelsen gjenreise og forvalte Utstein Kloster som nasjonalt minnesmerke samtidig som den skal ordne med fremtidig bruk.

Ved 700-årsjubiléet, Larsok, 10.august 1965 ble klosteret åpnet av H.M.Kong Olav V.

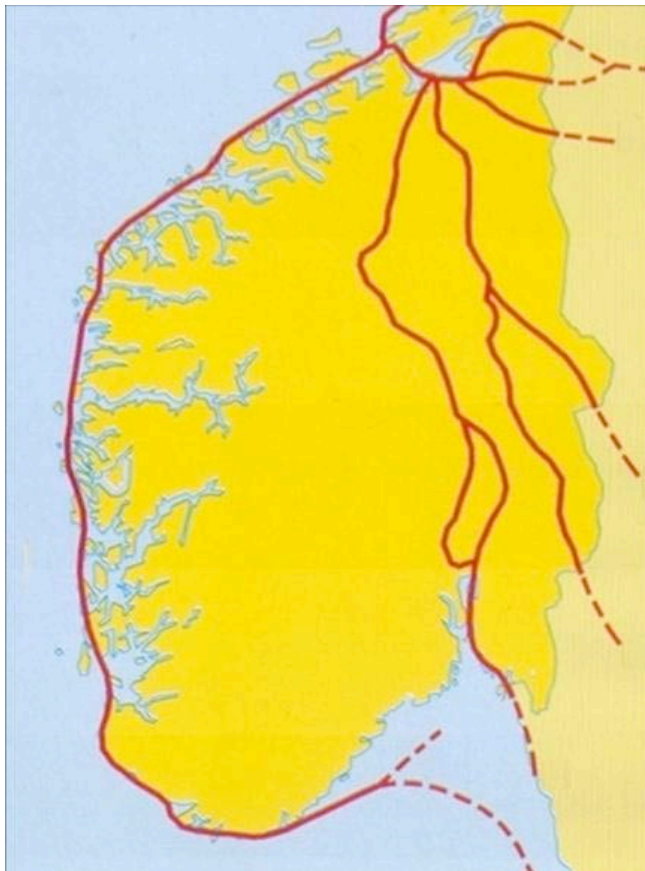
Avaldsnes

Olavskirken har vært et viktig pilegrimsmål i regionen helt fra middelalderen. Nå arrangeres vandringer til kirken under Olsok, i forbindelse med Olavsdagene på Avaldsnes. Olavsdagene er kulturdager med foredrag, konserter og olsokgudstjeneste i tillegg til pilegrimsvandringen. Vandringene går annethvert år langs den gamle pilegrimsstien fra Toskatjønn til Vormedal og videre med båt til Avaldsnes, og annethvert år fra Olavskjelda på Torvastad.

Olavskirken på Avaldsnes

Kystleia fra Stavanger til Nidaros

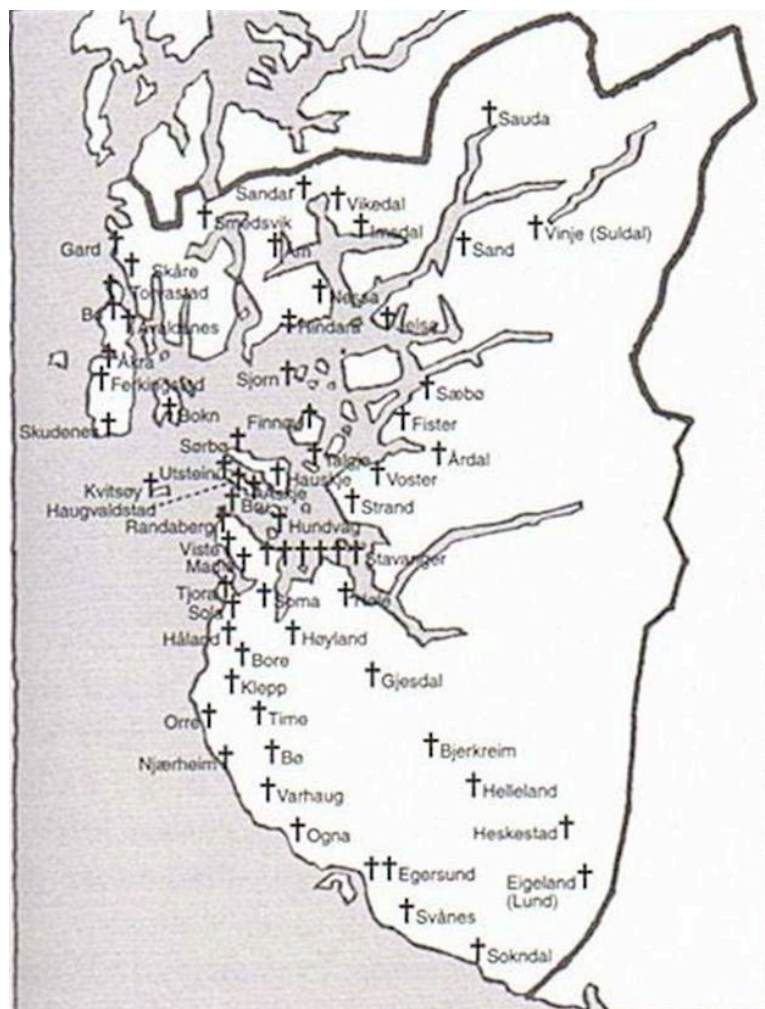

Historikeren Adam von Bremen omtaler fra ca. år 1075 kystleia som den viktigste leia for pilegrimsferdene til Nidaros, ”nordmennenes viktigste by”. Hans råd var: **”Seil til Viken og ta til venstre!”**

I sin bok ”Beskrivelse av øyene i Norden” forteller han at danenes velunderrettede konge sier at man kan komme til Norge på følgende måte: ”Man seiler fra Ålborg eller Vendsyssel til Viken (Tønsberg?) som kan nås på en dag. Derfra seiler man til venstre langs den norske kyst og ankommer på femte dagen til selve Nidaros.”

Med utgangspunkt i disse tradisjonene kan det være naturlig å planlegge en pilegrimsferd fra Stavanger til Nidaros. En pilegrimsbåt som starter i Stavanger kan for eksempel på veien til Trondheim/Nidaros besøke de historiske stedene Utstein, Avaldsnes, Selja og Kinn.

Middelalderkirker i Rogaland

Middelalderkirker i Rogaland

Pilegrimsaktiviteter for barn

er tema for et trosopplæringsprosjekt på Rennesøy.

16 Pilegrimsmotivet i Hordaland

16.1 Røldal

*”I kyrkja til Røldal eit bilæt bekk
so mang en sæling til frelse;
For sjuke og såre til detta gjekk
og fingo atter si helsa.”
Og funne det var på Jelse.*

*Det bilætet, det var ein undramann;
For helst so ved jonsoktider
det var so att sveitten sila og rann
Ifrå det på alle sidor.
Det er som fyr oss det lider.*

*Fekk nokon av sveitten den minste dogg,
Var sjukdomen yvervunnen;
Um sjuk eller halt eller sår av hogg,
Han var som til livet funnen
Med lovord i sæle munnen.”*

(Aasmund Olavson Vinje: ”fra Storegut”, 1.-3. vers)

Det undergjørende krusifikset i Røldal stavkyrkje

*”Fann eg dei stigar
Den villande fot
Trødde i urudde lende
Såg eg dei steinar
På attlagde tuftir
- dei tala om segn etter segn.
Men det leikar ei hind
Det hjalar eit viv
Det svara reit mål
- nordi nutan –”*

(Aslaug Vaa)

I middelalderen var det en strøm av pilegrimer gjennom bygdene i Vest-Telemark, over Haukelifjell og ned til Røldal i Hordaland. Røldal var et av de viktigste pilegrimsmål i Norge, etter Nidaros. Målet var krusifikset i Røldal stavkirke. I en omtale av norske pilegrimsmål skriver Ludvig Daae i 1881 at Røldal kirke uten tvil var ”Det

mærkeligste af disse Valfartssteder”. Syke, lamme og halte skal ha samlet seg i kirken rundt det ”undergjørende” og svettende krusifikset, som hadde helbredende kraft hver jonsok, som etter gammel kalender lå omkring 6.juli (”gamaljonsok”). Jens Lauritssøn Wolff skriver i 1651 ”Det siges om Røldals Kircke udi Stavanger Stift, i huilcken ingen Tieneste holdis uden en gang om Aaret / som er om S.Hans Dag / der findis et *Crucifix*, som giffver nogen Fuctighet om den Tid / huilcken de Siuge / som til bemelte Tid did kommer / de tager oc stryger paa de steder paa deris Legeme / huor de befinde sig meen at haffve hvor effter de bliffve helbrede.”

Røldal stavkyrkje

Mange mener at kirka i Røldal ble bygd rundt år 1200 eller noe før. Pilegrimene kom gjerne i små flokker over fjellet, både fra øst, sør, vest og nord. De som kom bra øst brukte å kvile ved Hustuftene (nå Haukeliseter). På veiene over fra Suldal, Sauda og Odda var det også kvilestader, og det sies at fra det siste hvilestedet (Krosslut) gikk pilegrimene botsgang på kne fram til kirka, ca. 1,5 km.

Sagnet forteller at Olav den Hellige en gang kom til vatnet Vigdesjø og drakk seg utørst fra kilden der. Etter den tid fikk kilden ord på seg for å være helsebringende. I urda like ved skal det ha blitt funnet krukker som har blitt slengt dit etter at eierne hadde blitt friske av kildevannet. Folk i distriktet har pleid å hente vann til syke fra Olavskilden, og fram til i dag blir det hentet dåpsvann der.

*”Det var han Heilag-Olav, så i bygdi der gjeng snakke
Som ein gong kom forbi og av kjeldevatnet drakk.
Og då blei kjelda heilag, og ho gav si helsebot
Til så mang ein sjuk som kom der og for syndi gjorde bot.”*

(fra vise om Brurtjønn (Vigdesjø))

Det er også en Olavskilde ved Mjåvatn (se kapittel 8.1.5).

Etter at pilegrimene hadde kommet fram til kirka ble det holdt en messe for dem, og denne jonsokmessen skal ha samlet store folkemengder mot slutten av middelalderen.

Reformasjonen stoppet som kjent de fleste pilegrimsvandringene, men i Røldal vandret det stadig flokker av mennesker ved jonsoktider. Vandringene fortsatte fram til 1835, da den siste jonsokmessen ble holdt.

I 1990-årene startet ildsjeler i lokale historielag planlegging av nye vandringer, og fra 2003 har det vært årlige vandringer langs tre vegger:

- Seljord – Røldal, 164 km, 9 dagers vandring
- Kviteseid – Røldal (fra Kviteseid gamle kyrkje), 158 km, 9 dagers vandring
- Dalen – Røldal (fra Eidsborg stavkyrkje), 128 km, 7 dagers vandring

Disse tre ledene møtes, og fra Åmot i Vinje går de sammen til Røldal. Traséen er ryddet og i grove trekk merket. Avtaler med grunneiere er ordnet.

5 kommuner er involvert: Seljord, Kviteseid, Tokke, Vinje og Odda. 2 fylkeskommuner er involvert: Telemark og Hordaland.

Organiserte vandringer ankommer Røldal den fredagen som er nærmest 6.juli (’gamaljonsok’). Det er stor og økende interesse for vandringene, med 40 som max antall er det lange ventelister hvert år. Representanter for historielagene er kjentmenn som leder vandringene, og det er messer og gudstjenester underveis. Soknerådene ordner med matservering og kaffe, og det er en markering/seremoni ved Olavskilden i Kviteseid. Overnattingen foregår hovedsakelig i campinghytter, men det mangler overnattingstilbud 2-3

Pilegrim på Haukelifjell, på vei mot Røldal

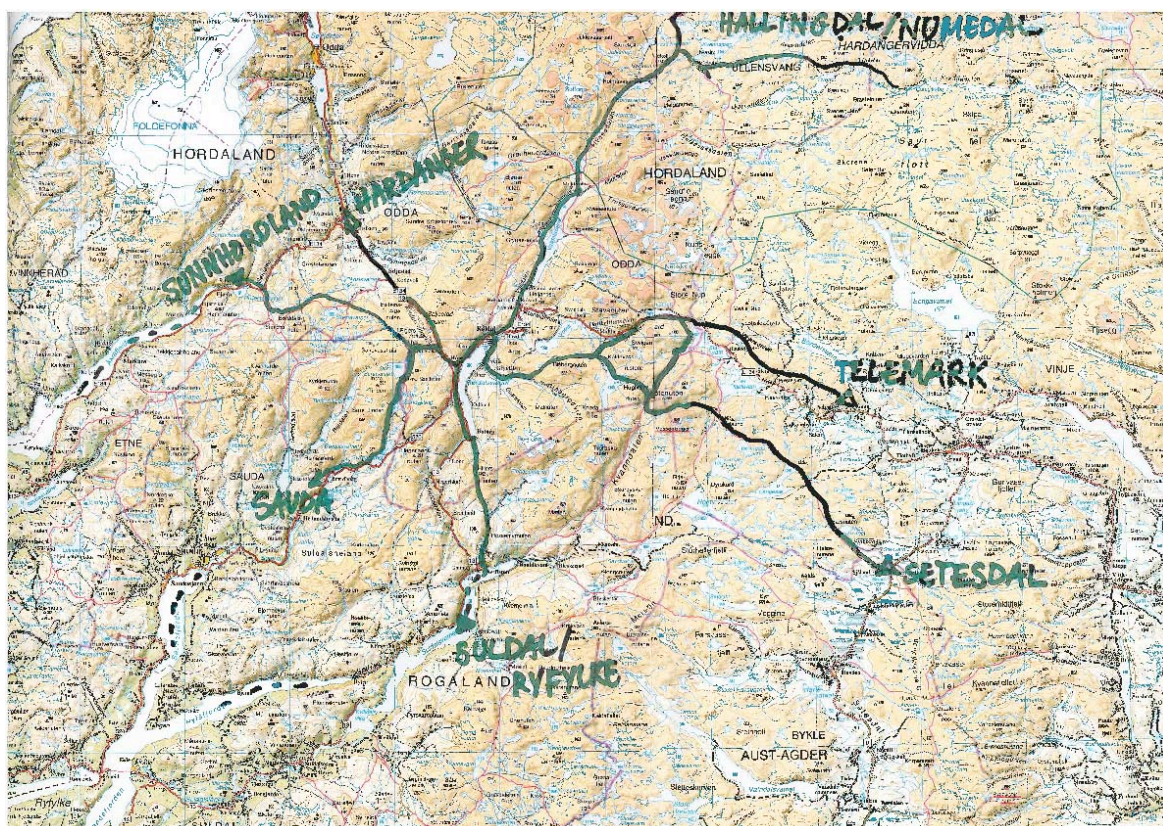
steder. Fra 2007 har man innført pilegrimspass, og deltagerne får et stempel for hver dagsetappe samt et spesielt stempel for målet Røldal. I Røldal blir det arrangert et årlig **pilegrimsstevne** som åpnes ved pilegrimenes ankomst hvert år. Røldal sokneråd har ansvaret for stevnet. Her inngår konserter, foredrag, kåseri, messer og sosialt samvær med mer.

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Fra 2004 er det Vest-Telemark museum som på vegne av styret for ”Pilegrimsvegen til Røldal” har prosjektlederansvaret for vegen. Sommeren 2007 ble det publisert en 264 siders kulturhistorisk vegbok og en ren kartbok for vegen. Det er også trykket en brosjyre for vegen. Det arbeides med forbedring av merking og skilting og utvikling av overnattings- og serveringssteder langs leden. Det er interesse for å bygge pilegrimsherberger.

Det arbeides også med planer for å knytte Røldalsvegene opp mot vegen til Nidaros som det nasjonale pilegrimsmålet. Det planlegges også å tilby å kjøpe medlemskap i pilegrimsvegen til Røldal.

Det er også interesse for å utvikle pilegrimsprodukter, vandrerne er interesserte i lokale produkter, både til nytte og som minne å ta med hjem. Flere kunsthåndverkere langs leden har meldt sin interesse for å lage produkter. Det er også planer om en pilegrimsrelatert kunstutstilling i Vinje, og nye idéer til kulturarrangementer knyttet opp til vandringene.

Vandringsveier til Røldal

En lokal prosjektplan for utviklingen av pilegrimsmotivet i Røldal er utviklet av prosjektleder Una Høydal med medhjelpere.

De lokale planene lanserer bl.a. følgende utfordringer og utviklingsmuligheter

- gjøre vegen tilgjengelig og godt brukbar for de som vil gå
- forbedre merking, skilting og overnattingstilbud
- restaurere gammel smie og lignende til overnattingsbruk
- knytte vegen opp til vegen til Nidaros
- utvidelse av vegen østover mot Buskerud

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

- utvidelse av vegen sørover mot Grenland
- forbedre veitraséen i samarbeid med grunneierne
- formalisere eierskapet
- styrke prosjektlederstilling
- styrke stillingen for sokneprest
- etablere websider og andre markedsrettede tiltak
- oversette info til flere språk
- samarbeid med pilegrimsmiljøer nasjonalt og internasjonalt

17 Pilegrimsmotivet i Sogn og Fjordane

17.1 Selja

Selja er et viktig pilegrimsmål i Norge. I år 996 dro kong Olav Tryggvason til øya rett sør for Stad i Nordfjord, etter at noen hedenske kjøpmenn hadde fortalt om merkelige hendelser på øya. Kongen fant levningene etter Seljumennene og Sunniva, og kongens opplevinger gjorde at han utnevnte øya til et hellig sted, det første i vårt land. Senere ble Selja navnet på et av de tre første bispedømmene i Norge, sammen med Nidaros og Oslo. Der var det både biskop og kloster.

Helgenanlegget, Selja

Helgendyrkinga er knyttet til Seljumennene og St. Sunniva. Legenden forteller om den fromme irske (eller engelske) kongsdattera Sunniva og hennes følge som døde i en steinheller på Selja, og dette er det bærende element i Seljas historie. Pilegrimene kom sjøvegen, og på Selja finner man både hule og heller, terasser og kirke, og det vitner om en viktig fortid som pilegrimsmål.

St.Sunniva er beskrevet som ”patrona bergensium” (Bergens skytshelgen) og ”patrona norvegiae” (Norges skytshelgen). Hun er ofte nevnt som ”partner” til St.Olav, og man finner henne på vestveggen på Nidarosdomen ved siden av St.Olav og St.Hallvard. St.Sunniva er den eldste norske helgen, med opphav fra før år 1000. Hun ble helgen lenge før Olav Haraldsson falt på Stiklestad og Hallvard av Huseby i Lier mistet livet i fjorden utenfor Drammen. Dyrkinga av St.Sunniva spredde seg utover landet og til utlandet, og flere kirker

fikk Sunnivaalter eller andre Sunnivafigurer. Sunniva holder nesten alltid en stein i den ene hånden, og denne steinen representerer helleren som etter legenden falt ned over Sunniva og hennes følge, og dermed berget dem fra å bli tatt av hedningene.

Klosteret på Selja hadde sine velmaktsdager på 12-1300-tallet. Tårnet er det eneste som er bevart slik det opprinnelig var, det ble bygd på 1100-tallet. Trolig har klosteret hatt 15 – 20 munkar, men det har trolig vært like mange lekfolk som har bodd på klosteret i perioder. Klosteret var også et lærested for talentfulle ungdommer.

Hvert år feires Seljumannamesse på Selja i starten av juli, og interessen for noen dagers innledende pilegrimsvandring er stigende. Vandringene øker i omfang fra år til år. I slutten av august er det Sunnivadager i Selje, med flere kulturarrangement. Det arbeides med planer for å knytte sammen øyene Kinn (utenfor Florø) og Selja med en pilegrimsled til fots.

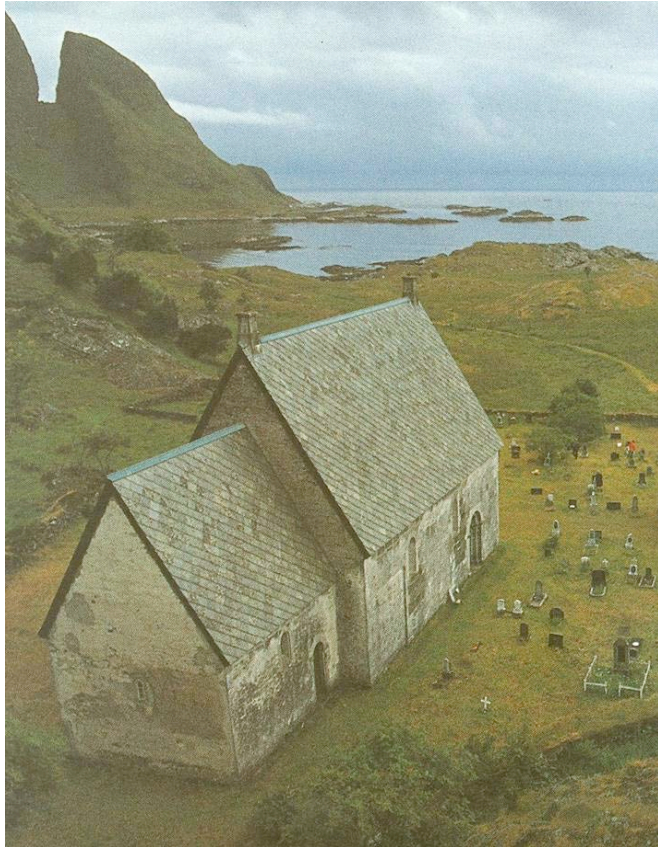
17.2 Kinn

Kinn var i middelalderen et besøkssted for pilegrimer. De var på reise langs kysten med Selje og Nidaros som mål. Kinn og Selje er begge knyttet til Sta. Sunniva, og i historia om Olav Tryggvason står det om de hellige på Kinn og Selje. Dette viser at både Kinn og Selje var mål for pilegrimene langs kysten.

I sagnet om Kinnakyrkja fortelles det at Borni, en av de to andre prinsessene i Sta.Sunnivas følge, fikk kirka bygd med hjelp av en tusse som hette Vindflog. Det kan tyde på at kirka er ei

Olavskirke, ettersom man møter denne Vindflogtussen mange andre steder der det er bygd Olavskirker.

Sommeren 2008 ble det arrangert pilegrimsvandring fra Florø til Kinn i forbindelse med Seljumannamesa (8.juli) og Olsokmessa (29.juli). Vandringene ble avsluttet med messe i Kinnakyrkja.

Kinnakyrkja

Sunnivaleia

Prosjektet ”Sunnivaleia” ble etablert 13.oktober 2008. Styret for prosjektet jobber med utviklingen av ”Sunnivaleia”, mellom Kinn og Selje. Målet er å tilrettelegge leden for pilegrimsvandring, som vil føre til:

- økt bruk av helligstedene på Selja og Kinn
- vandring som skaper større interesse for bruk av naturen, et enkelt liv og å søke Gud
- vandring som åpner veien til kirken for mange
- større fokus på lokale kulturminner og kirkehistorie, særlig mht Sunnivalegenden og historien om Borni, men også de gamle kirkestedene og kirkene langs leden

I dette arbeidet legges det vekt på tre elementer:

- 1) Merke vegen og gjøre kulturminner langs vegen tilgjengelig
- 2) Skaffe oversikt over overnattingssteder og matserving langs leden
- 3) Legge vekt på det åndelige innholdet i vandringene: bønnene, gudstjenester og Sunnivalegenden

Planen er å holde informasjonsmøter, søke midler, arrangere små vandring sommeren 2009 i forbindelse med Seljumannamesse og evt Kinnaspelet og Olsok, og å arrangere dugnad for merking av leden vinteren 2009. Deretter er det planen å arrangere de første langvandringene på en uke mellom Kinn og Selje sommeren 2010.

”Å vandre som pilegrim har fått en stor renessanse i Europa i vår tid. Ein søker attende til dei heilage stadene og vandrar langs dei gamle stiene. For å få tid til å be, til å være i naturen og søkje Gud. Pilegrimslivet er eit enkelt liv og ei vandring der ein kjem nærare seg sjølv, naturen og Gud.”

(Knut Magne Nesse, sogneprest i Kinn)

18 Pilegrimsmotivet i Nordland

I middelalderen kom mange pilegrimer sjøveien (se kapittel 8.2.3 og 15.1), og det kan være naturlig å vurdere mulighetene for å etablere en pilegrimsbåt som kan gå fra Bodø og til Trondheim/Nidaros. En slik ferd kan evt gå via Værøy, Røst, Alstadhaug og Sømna, og ferden vil dermed ta ca. en uke. Ankomst til Trondheim bør være 28.juli til Olavsvaka, og biskop i Sør-Hålogaland og ordfører på Værøy er positive til idéene. Her bør man vurdere å bruke jekta ”Brødrene”.

Nordlandsjekta Brødrene er den eneste seilende bærer av Nord-Norges stolte tradisjon – jektefarten til Bergen: Jektene dro til Bergen med fisk, og kom tilbake til Nord-Norge med livsfornødenheter, utstyr og fiskeprodukter. Fiskere fra trange kår fra Rissa i sør til langt nord for Tromsø, fisket med stor risiko, fisk som de solgte til oppkjøpere med større fartøy, som jektene. Til å begynne med (1100-tallet), var det bergenserne som drev jektene, og hentet tørrfisk nordfra og solgte den til Europa. Fra slutten av 1300-tallet fikk nordlendingene lov til å eie jekter, og da var det gjerne prester og storbønder som hadde tillatelse til å eie jektene. Først på slutten av 1700-tallet, fikk lokale kjøpmenn retten til jektefart. Jektene var bygget på frihånd, etter vikingeskipstradisjoner. De hadde et lite halvdekk foran og bak, og var ellers åpne. Foran lå seil og tauverk lagret. Bak var 2 kahytter: en for kapteinen og en for 6 - 8 mannskap. Jekta Brødrene ble bygget midt på 1850-tallet i Solum i Vesterålen.

Nordlandsmuséet overtok den etter at den først hadde fungert som lekter på Melbu på 20-tallet. Under restaureringsarbeidet ved Nordlandsmuséet i 1939, sank den i et forrykende uvær. Den ny-restaurerte Nordlandsjekta ”Brødrene” ble sjøsatt fra Saltdalsverftet på Rognan 22. august 1995. Heldigvis var det mulig å utføre rekonstruksjonsarbeider dels ved dykking og oppmåling av vraket. Kjølstokken fantes det ennå litt av. Dessuten hadde Veritas nøyaktige tegninger fordi jekta ble bygget om til kravell i 1886/97.

(Kilde: Brosjyre om Jekta ”Brødrene”)

19 Infrastruktur - eksempler

19.1 Overnatting

Eksempler på aktører langs leden:

Kleivan vekst

Det er viktig at småskalaprodusenter langs ledene utvikler produkter som er hensiktsmessige for vandrene, og ”Kleivan vekst og utvikling” i Skaun kommune er et eksempel på en liten bedrift som har lyktes med dette. Med støtte fra Den kulturelle skolesekken har de profilert seg som ”Kleivan pilegrimsherberge i Buvika”, et intimt sted til møter og arrangement for små grupper med lokalprodusert mat og overnatting. Stedet ligger midt mellom Trondheim og Orkanger, og 2008 var den første ordinære driftssesongen i Kleivan. Omgivelser, stillhet, fugleliv, bål plass og vertskap var selvfølgelig på plass, og grupper og enkeltpersoner, private, bedrifter og organisasjoner var velkomne til Kleivan. Overnattingstilbudet i Kleivan er åpent året rundt.

Eierne håper å kunne forvalte og utvikle eiendommen sine særegenheter, og ønsker å gjøre eiendommen tilgjengelig for interesserte, med arrangementer, sosiale aktiviteter, overnatting og servering. Kleivan er en husmannsplass, fra tidlig på 1800-tallet, og Petter Onsøien var den siste husmannen på eiendommen.

Fra informasjonsheftet for Kleivan vekst siteres:

”Elever på 6.trinn var en sprekk pilegrimsgjeng som vandret 10. og 12.juni 2008, de gikk pilegrimsleden gjennom Buvikmarka. Surt vær og øsende regnvær la likevel ingen demper på humøret og engasjementet til elevene. I løpet av turen lærte de om Olav den hellige, Erkebiskop Eysteinn, Einar Tambarskjelve, Kristin Lavransdatter, planter, trær og mye, mye mer. Og ikke minst lærte de at det er viktig å kle seg godt og ta vare på hverandre og naturen omkring seg.”

Borkerud, Gudbrandsdal

Pilegrimsloftet Borkerud etablerte i 2008 et nytt overnattingstilbud på Borkerud Gård i Tretten, med i alt 10 sengeplasser, kjøkken og et nytt sanitæranlegg. Vertskapet stiller også med sin lokale suppe og hjembakte brød.

De pensjonerte ungdomsskolelærerne Gjertrud og Alv Lillelien har i 2008 etablert Pilegrimsloftet på Tretten. De har lagt vekt på å bevare idyllen og speiler på lag med naturen og kulturlandskapet rundt seg. Borkerud ligg rett opp for Tretten sentrum, og var på 1700 talet et bruk under storgarden Thioræstadha, i dag Taarstad, som den gangen var kirkegods. Plassen ligg like ved Moksa, og pilegrimsleden går ikke langt unna - bare ti minuttss gange. Ektepartet byr på enkel, heimelaga kveldsmat når pilegrimene kommer om kvelden. Og til frokost serveres hjembakt brød og godt syltetøy og en raus nistepakke

Ideen om å åpne hjemmet for pilegrimer startet i 2007. Eierne tok da kontakt med Pilotprosjektet Pilegrimsleden, og etter at de etablerte seg på det nedlagte småbruket i 1976 har de lagt stein på stein og stokk på stokk. I dag er Borkerud en unik idyll. Gamle hus har blitt flytta til gards - stokker og skiferstein er samla - litt her og litt der og satt sammen. Det siste huset som ble flyttet hit fra Sør-Tretten har fått form som et gammeldags langloft. Nå er det det sjarmerende «pilegrimsloftet». Pilegrimenes stoppested her skal først og fremst gi dem sinnsro og fred, mener ekteparet. De har tro på at det enkle og rimelige opplegget vil passe for noen og at det om noen år kan vise seg å bli flere som tar turen til Trondheim/Nidaros. Mange av pilegrimsrutene i Sør-Europa holder på å bli overbelastet og derfor ligger nå ting til rette for å ta imot også langveis pilegrimer.

Ljørkoia, Rendalen

Ljørkoia er et tradisjonelt skogshusvære som gikk ut av bruk i 1930-åra. Koia er av laftet tømmer med jordgolv og åpent ildsted (åre) midt på gulvet. På den ene kortveggen var det en lav dør, og det var brisker (benker) langs de øvrige 3 veggene. Her sov skogsarbeiderne – gjerne flere på hver brisk – og her tilberedte og spiste de sin mat. Koia skulle være lav under taket, fordi varmen stiger oppover. Av samme grunn skulle også briskene være høyere enn åren. Røyken gikk ut ljøren. Bygningsprinsippet er den eldste form for våningshus vi kjenner til.

Langs Pilegrimsleden fra Åmot er vannet rent og kan drikkes rett fra bekken. Området er rikt på bær og sopp, og det er gode muligheter for å fange fisk i bekker og vann. Ved Løsset ligger et høykvalitets overnattingssted på den store og gamle Løssetgården. På Lia Gård vil det også være mulighet for overnatting i selve retreatsenteret, i tillegg til i Ljørkoietunet. Det vil kunne anbefales at pilegrimene tilbringer noen dager på retreat eller annet opplegg på Lia. Stedet har tradisjon for kulturarrangementer og møter mellom mennesker. (Se også kapittel 13.1).

Enkle sovebuer

I Dovre har man idéer om å produsere enkle sovebuer for pilegrimene. Disse sovebuene bør være tuftet på norsk byggeskikk, lokale tradisjoner, lokalt materiale og lokale håndverkstradisjoner. Her kan det være naturlig å samarbeide med opplærings- og utdanningsinstitusjonene.

Sovebua på bildet ovenfor er basert på stavreisingsprinsippet, det er benyttet lokale materialer som ellers går til ved og papirproduksjon, den er fleksibel mht størrelse og lokale behov, den er miljøvennlig og kan produseres som flatpakke/ferdighus.

19.2 Merking

Pilotprosjekt Pilegrimsleden lager et ”høringsutkast til revidert merkesystem”, der elementer som ”henger”, ”ståer”, ”stor stolpe”, ”liten stolpe” og ”severdighetsskilt” inngår. Dette høringsutkastet blir sendt ut på nyåret 2009, og denne prosessen vil gi viktige tilbakemeldinger om behovet fra aktørene langs ledene. Eksempler på merking:

Milestein, med angitt avstand til pilegrimsmålet

Informasjonstavle

20 Reiseliv

”Kongelige, kirkelige, hverdagsmennesker, bønder, fiskere, byfolk, landsfolk, muslimer, buddhister, katolikker, kristne og fritenkere går i pilegrim”

(Erik Bye)

Innledning

Reiseliv er et av fem prioriterte områder i Soria Moria-erklæringen. Her fremgår det at regjeringen skal utvikle nasjonale strategier innen områder der Norge har særlige fortrinn. Det synes klart at Norge og Trondheim/Nidaros gjennom historien, med Olavsarven som verdigrunnlag, utgjør et slikt fortrinn nasjonalt og ikke minst internasjonalt. Pilegrimssatsingen kan stimulere til økt lønnsomhet og verdiskapning for reiselivsnæringen i Norge.

Turist vs. pilegrim

En forenklet beskrivelse av forskjellen mellom en pilegrim og en turist kan være at pilegrimen ofte gjør en vandring med det åndelige/spirituelle perspektivet som fokus. En pilegrimsvandring skjer ofte i ettertenksomhet med flere pauser til refleksjon.

20.1 Nasjonal reiselivsstrategi

”Regjeringens visjon for reiselivsstrategien: Verdifulle opplevelser”

Regjeringen presenterte 18.12. 2007 dokumentet ” *Regjeringens visjon for reiselivsstrategien: Verdifulle opplevelser*. Mange av de momenter som her er berørt har stor relevans for utvikling av pilegrimstradisjonene, som bl.a. bør baseres på et nært samarbeid mellom reiselivet og pilegrimsaktørene, både på nasjonalt og regionalt nivå, men kanskje særlig på lokalnivået.

I regjeringens dokument heter det bl.a. at reiselivsnæringen må ta steget fra å produsere tradisjonelle reiselivsprodukter til å samarbeide om å skape helhetlige opplevelsesprodukter som inkluderer kultur, mat, historie, natur og aktiviteter, i tillegg til transport og overnatting. Gjennom å tilby verdifulle opplevelser skal det skapes verdier for de besøkende, bedriften, de ansatte, lokalsamfunn, miljøet og fellesskapet. Dette skal bidra til økt verdiskapning innen reiseliv i Norge. I Norge innebærer allemannsretten at alle kan ferdes fritt i utmarksområder innenfor friluftslovens aktsomhetsrammer. Denne retten er unik, og den inneholder en hensynsplikt.

Regjeringens tre hovedmål for strategien er følgende:

1. Økt verdiskapning og produktivitet i reiselivsnæringen
2. Levedyktige distrikter gjennom flere helårs arbeidsplasser innenfor reiselivsnæringen
3. Norge – et bærekraftig reisemål

Koblingene mellom kultursektoren og reiselivsnæringen er tette. De ulike delene av kultursektoren bidrar på mange områder til innholdet i reiselivsproduktene, og kultursektoren har kompetanse som kan støtte opp om kreativitet og innovasjon i reiselivsnæringen. Samtidig er kunst og kultur, som for eksempel muséer, konserter og festivaler, ofte en attraksjon i seg selv. Ex. Pilegrimsdager på Dovrefjell, Olsokdagene på Stiklestad og Olavsfestdagene i Trondheim.

Kulturminner og kulturmiljøer er viktige attraksjoner i reiselivet, og tiltak knyttet til kulturminneområdet omtales under kapitlene om innovasjon og områdeutvikling. Utviklingsprogram for grønt reiseliv startet opp i 2007 som følge av jordbruksavtalen.

Regjeringens dokument omtaler også miljømessige hensyn:

”Miljø

Reiseliv i fjell og innland er ofte bygget rundt aktiviteter som jakt, innlandsfiske, gårdsturisme, vandring, sykling og vintersport. Det er utfordringer knyttet til store sesongsvingninger. Mange av satsingene rettet mot innovasjon i reiselivsnæringen har stor betydning for reiselivssatsingen i fjell og innland, for eksempel Arenaprojektet Innovativ Fjellturisme, temasatsinger og Utviklingsprogram for innlandsfiske. Rundt 2 500 virksomheter driver i dag bygdeturisme i Norge. Med utgangspunkt i jordbruksforhandlingene og med Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling som bakteppe, har landbruket etablert et eget utviklingsprogram for grønt reiseliv med basis i gården og bygdenes ressurser. Satsingsområdene er produktutvikling, kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid/alliansebygging.”

Reiselivsstrategien omtaler natur- og kulturlandskapet som en viktig del av det norske reiselivet og må ivaretas på en god måte: ”Opparbeidelse av stier, tiltak for å bedre tilgjengeligheten til deler av verneområdene og etablering av parkeringsplasser og informasjonsordninger medvirker til å sikre verneverdiene ved at ferdsel og aktivitet blir kanalisert til bestemte områder. I randsonen er det et potensial for næringsutvikling, men det forutsetter at aktivitetene er innrettet på en skånsom måte. Gode fremkomstmuligheter og muligheter for overnatting i randsonene sparer verneområdene og gjør dem samtidig tilgjengelige. Våre kulturminner er viktige i reiselivssammenheng. Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet skal medvirke til at kulturminnene blir tatt i bruk i utviklingen av lokalsamfunn og næringsliv, føre til bedre bevaring av kulturarven og øke kunnskapen om kulturarven som ressurs.

Norsk natur og kulturlandskap er viktige ressurser og fellesgoder som reiselivet både drar nytte av og har et ansvar for å ta vare på. Disse ressursene er gjennom den norske allemannsretten fellesgoder for samfunnet. Land- og skogbruket eier og forvalter en stor del av disse samfunnsgodene og er viktige aktører når det gjelder å forvalte og legge til rette for reiselivsprodukter basert på norsk natur og kulturlandskap.”

Regjeringen fastslår at ”Natur- og kulturarven i bygd og by skal sikres som en ressurs for lokalsamfunnene og for lokal verdiskaping. Ivaretagelse av lokal egenart er en forutsetning for et godt reiselivsprodukt, og det er viktig at kulturlandskapet ikke gror igjen og forfaller. Regjeringen vil fortsatt prioritere kulturlandskap i forbindelse med de årlige

jordbruksforhandlingene og ønsker å bidra til at næringspotensialet i det norske natur- og kulturlandskapet utnyttes på en bærekraftig måte.”

Organisering og samarbeid

Regjeringen ønsker å invitere reiselivsnæringen til et tettere, mer formalisert samarbeid, slik man har gjort i maritim sektor gjennom Marut. Regjeringen foreslår å omgjøre nærings- og handelsministerens kontaktutvalg til en mer permanent gruppe, et strategisk råd for reiseliv, som det sentrale organet i samarbeidet. Rådet bør møtes to–tre ganger i året. Videre bør det etableres et arbeidsutvalg for å tilrettelegge og forberede møtene i Strategisk råd for reiseliv, samt ivareta behovet for løpende dialog og koordinering mellom næringen, fagbevegelsen, virkemiddelapparatet og berørte departementer.

Det foreslås i tillegg å opprette et sekretariat som får ansvaret for det daglige arbeidet, med spesielt fokus på å koordinere næringens aktiviteter og innspill. Nærings- og handelsdepartementet vil bidra med deler av finansieringen, forutsatt at næringen også bidrar med finansiering og påtar seg ansvaret for sekretariatet. En viktig del av samarbeidet mellom virkemiddelapparatet og reiselivsnæringen, foregår gjennom Markedsstrategisk råd. Regjeringen vil videreføre ordningen med at Innovasjon Norge og reiselivsnæringen i fellesskap blir enige om strategier, markedsprioriteringer, aktiviteter og budsjetter i Markedsstrategisk råd.

Innovasjon Norge

Nærings- og handelsdepartementet er hovedeier av Innovasjon Norge. Selskapet forvalter også midler for Kommunal- og regionaldepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Innovasjon Norge er en global organisasjon, som i tillegg til å være representert i alle fylkene i landet har kontor i over tretti land. I land som Innovasjon Norge ikke er representert med kontor, er det større internasjonale nettverk gjennom Norges ambassader. Innovasjon Norge tilbyr tjenester og programmer som skal bidra til å utvikle distriktene, øke innovasjonen i næringslivet over hele landet og profilere norsk næringsliv og Norge som reisemål.

Innovasjon Norge vil nå bruke fire opplevelsesområder i profileringen av Norge:

Fjord- og fjellandskapet
Fjell og villmark
Kysten og kystkulturen
Det arktiske Norge

20.2 Reiselivsstrategi i Trøndelag

Det er naturlig å se nærmere på reiselivsstrategier rundt pilegrimsmålet, Nidarosdomen og Trondheim.

Reiseliv er en av de største næringene i Trøndelag. I følge tall fra Transportøkonomisk Institutt var reiselivets økonomiske virkninger i Trøndelag på 13 milliarder kroner i 2006. Trøndersk reiseliv antas å ha et stort utviklingspotensial, blant annet med utgangspunkt i den satsingen som gjøres på reiseliv nasjonalt.

Trøndelag Reiseliv AS

De viktigste selgerne av reiselivet er de bedriftene som arbeider for å få folk til respektive virksomhet. Også flere tema-/nisjeorienterte bedrifter har egne salgsapparater.

Trøndelag Reiseliv AS koordinerer markedsføringstiltak på trøndelagsnivå, mens lokale destinasjonsselskaper med Visit Trondheim AS i spissen koordinerer tiltak med utgangspunkt i de reisemål slike selskaper er et redskap for. Visit Trondheim AS er også en aktiv deltaker i aktivitetene til Norway Convention Bureau som markedsfører Norge overfor internasjonale møter og kongresser.

Selskapet ble etablert i 1991 under navnet Midt-Norsk Reiseliv AS. Formål med etableringen av selskapet var å videreføre og forsterke markedsføringen av Trøndelags reiselivstilbud innen ferie og fritid etter at reiselivsrådene i Nord- og Sør- Trøndelag ble avviklet. Idéen bak etableringen var å skape et landsdelsselskap som skulle koordinere felles markedsaktiviteter rettet mot reisearrangører og publikum i utlandet. Trøndelag Reiseliv sine kunder består i hovedsak av mange små- og mellomstore bedrifter som er spredd utover i landsdelen. Få enkeltaktører makter på en tilfredsstillende og effektiv måte å markedsføre seg i utlandet alene, det er derfor Trøndelag Reiseliv sin oppgave å samle bedrifter, destinasjoner og reiselivslag til felles markedsinnsats. Målet er kortest mulig vei til lavest mulig kostnad fra bedrift til kunde.

Trøndelag Reiseliv AS og merkevaren Trivelige Trøndelag skal være redskap for reiselivsnæringen, øvrige opplevelsesnæringer, øvrig servicenæring, kommuner og fylkeskommuner i Trøndelag med formål å gjennomføre en kostnadseffektiv utvikling, profilering og samlet markedsføring av landsdelens reiselivstilbud. Selskapets drift er inndelt i fire forretningsområder:

- Profilmarkedsføring; Presentasjon av landsdelen som reisemål.
- Produktmarkedsføring; Presentasjon av landsdelens reiselivsbedrifter.
- Kampanjeoppfølging; Oppfølging av kampanjer, veiledning og formidling overfor individuelle gjester, turoperatører, presse og andre.
- Innovasjonsarbeid; markedsføring - kompetanseheving - organisering - produktutvikling- vertskap - m.m.

Visit Trondheim AS - Turist- og kongresskontoret

Visit Trondheim AS er byens informasjons- og markedsføringsorgan for reiselivet og tilknyttet virksomhet. Byens turistinformasjon er lokalisert på torvet midt i Trondheim, og her finnes informasjon om Trondheim og Trøndelag. Her kan man bestille guider og sightseeing.

”Verdifulle opplevelser i Trøndelag gjennom kvalitet, samhandling og mangfold. Reiselivsstrategi for Trøndelag 2008-2020” (juni 2008)

I dokumentet ”Verdifulle opplevelser i Trøndelag gjennom kvalitet, samhandling og mangfold. Reiselivsstrategi for Trøndelag 2008-2020” (juni 2008) heter det:

”Et attraktivt reisemål består av det som den besøkende oppfatter som en helhet og som omfatter kvalitet i alle ledd, gode og lett tilgjengelige kultur- og opplevelsestilbud, servicetilbud, åpningstider og et godt visuelt miljø. Steders attraktivitet, identitet og omdømme er viktige faktorer, det samme er samspill mellom tradisjonelt reiseliv og kreative miljøer. Utviklingen av et reisemål må derfor bygge på samarbeid mellom en rekke private og offentlige aktører. Utvikling av attraktive og bærekraftige reisemål har en sentral plass i den nasjonale reiselivsstrategien, og vil også være viktig for å gi trønderske reiseliv et løft i markedet.”

Norsk reiseliv er i sterk vekst. Næringen sysselsetter 150.000 personer, årsomsetningen har passert 100 milliarder kroner, og reiseliv er landets tredje største eksportnæring etter olje/gass og fisk. Likevel har Norge en synkende markedsandel i det internasjonale reiselivsmarkedet. Fra nasjonalt hold har det blitt sagt at Trøndelag mangler fyrtårn og tydelige produkter, har ingen spissprodukter som er profilskapende for Trøndelag som reisemål. Pilegrimsvirksomhet til Nidaros kan være med og styrke profilen .

I reiselivsstrategien for Trøndelag er det også fastsatt overordnede mål:

- ”1. Trøndelag skal i perioden fram til 2020 ha en vekst både i samlet reiselivsomsetning og antall overnattinger som er større enn landsgjennomsnittet
2. Trøndelag skal fremstå som et bærekraftig reisemål, og utviklingen av næringen skal legge til rette for levedyktige lokalsamfunn, gode og stabile arbeidsplasser og økonomisk levedyktige reiselivsbedrifter samtidig som miljøperspektivet ivaretas

Delmål for for Trøndelag

1. Trøndelag skal fremstå tydeligere som reisemål
2. Trøndelag skal utvikle flere helhetlige reiselivsprodukter
3. Trøndelag skal bli en aktiv bruker av og premissgiver for nasjonale satsinger innen reiseliv, og en viktig samarbeidspartner for nasjonale reiselivsbedrifter
4. Trøndelag skal bli et viktig reisemål for turister som benytter direkte utenlandske flyruter, og Trondheim Lufthavn skal ha en vekst i antall direkteruter på linje med de andre store flyplassene i Norge
5. Utvikling av Trøndelag som reisemål skal ha et helårsperspektiv

I tillegg vil følgende være sentralt under denne strategien for Trøndelag:

1. Utvikle konsepter for formidling av fyrtårnene
2. Skape et økonomisk fundament hvor profilering av fyrtårn kan skje uavhengig av hvilke aktører som deltar i løpende markedsføringstiltak

3. Iverksette en prosess som vurderer konklusjonene fra arbeidene med ”Trivelige Trøndelag” og erfaringene med å bruke dette i markedet, samtidig som man kobler en eventuell justert profil opp mot spydspissene i profileringen av Trøndelag
4. Konkretisere markedsstrategisk plattform i regi av Trøndelag Reiseliv AS
5. Markedsrådet i Trøndelag Reiseliv AS må være en forpliktende arena hvor destinasjonsselskapene og Trøndelag Reiseliv AS utvikler markedsstrategiene.
6. Tilrettelegge for bedriftsutvikling og kompetanseutviklingstiltak aktører og reisemål som går i front for å styrke
7. Stimulere til at trønderske reiselivsbedrifter deltar
8. Legge til rette for utvikling av nettverk og arenaer erfaringsutveksling
9. Styrke kompetansen på bruk av internettbaserte
10. Stimulere til økt samarbeid mellom reiselivsaktører
11. Legge til rette for styrket reiselivsutdanning”

20.3 Religiøs turisme

Religion er historisk sett nært knyttet til turismen. Noen av våre mest populære turistmål er gamle hellige mål, pilegrimer på vei til for eksempel Jerusalem, var egentlig verdens første turister. Pilegrimsherbergene i Europa var forgjengene for dagens moderne hoteller. Religiøs turisme er en bevisst turisme – her har reisen et mål og en mening.

Religiøse mennesker har alltid vært på vandring, på jakt etter frelse, som bot for sine synder, for å vinne sjeler for Gud eller ut fra eventyrlyst og undring. Den religiøse reisen handler om luftige spekulasjoner og metaforisk rikdom, og samtidig om konkrete steder, materielle betingelser og kroppslige erfaringer. Religiøs turisme defineres som en reise mot et hellig mål, reise med spirituelt mål eller feriereise med en religiøs ramme.

I fjor foretok 300 millioner mennesker reiser med helt eller delvis religiøse motiver. Pilegrimsmotivet ser pilegrimbevegelsen i et bredt perspektiv. Det handler om en reaksjon mot en hektisk hverdag, spiritualisme, naturopplevelse, helse, velvære og ikke minst et livsynsbasert perspektiv.

Religionsviter Michael Stausberg ved Universitetet i Bergen sier at turismen er en av de viktigste økonomiske bransjer i verden og religion har blitt en vare. Reiser til religiøse byer er i vekst, interessen for pilegrimsvandringer er stigende. I følge avisa Vårt Land er den religiøse turismen er verdt 97 milliarder kroner pr. år. (Ifølge tall fra World Religious Travel Association.) Samlet statistikk for alle de store religiøse reisemålene i verden viser at om lag 300 millioner mennesker i fjor foretok reiser med helt eller delvis religiøse motiver, og i følge redaktøren for reiselivsmagasinet Vagabond er dette en voksende trend både i Europa og i resten av verden. Og i følge Vatikanet var ca 190 millioner mennesker på pilegrimsreise i fjor og det er 40 millioner flere enn i 2006.

Lokalsamfunn tjener også på denne interessen og tilpasser for eksempel religiøse handlinger slik at det blir et produkt de vet turistene har sans for, og derfor har byene Roma, Jerusalem og Santiago de Compostela inngått en nytt samarbeid. Her er målet å få bedre flyforbindelse mellom Roma, Jerusalem og Santiago de Compostela og på denne måten gjøre det lettere å ta hele runden for pilegrimer og andre religiøst interesserte til disse hellige stedene. Ifølge

nyhetskanalen Boarding har disse tre byene nå valgt å lansere et samarbeid for å skape bedre vilkår for denne typen turister.

20.4 Utvikling

Trender

Ifølge Innovasjon Norge har den økonomiske veksten etter annen verdenskrig ført til at våre basale behov er ivaretatt. Dette gjør at vi nå har mulighet å fokusere på opplevelser, og den innholdsmessige siden ved reisene vil dermed få en stadig større betydning.

Denne endring må reiselivet i Norge være forberedt på å møte, - det handler om endringsdyktighet og innovasjon. Mulighetene for reiselivet er mange når det gjelder pilegrimsbevegelsen. Dagens lavprisflyselskap og antallet ruter til Norge har økt markant og mer enn 80 prosent av veksten innen utenlandske ankomster til Norge fra 2001 til 2006 skyldes at det kommer flere til Norge med fly.

I følge Innovasjon Norge er bildet av reisende til Norge polarisert. Noen ønsker seg billige reisemål dit mange reiser, masseturisme, mens en voksende gruppe er villig til å betale mye for ”den store opplevelsen”. Demografi blir kalt en megatrend og endringer i befolkningsstrukturen vil ha en innvirkning på reiselivet i fremtiden. I dag er det klart at det blir flere eldre, samtidig som dagens eldre er ”yngre” og har en helt bedre helse og aktivitetsnivå enn det som var vanlig før. I tillegg til det har de bedre råd og bruker mer penger på seg selv.

Individualisme og selvrealisering er to sentrale begreper – to store verdiskifte som preger mennesker i dag. Vi mennesker har gått veien fra en kollektiv tankegang til en individualisert ytringsform. Som en naturlig følge av individualisme kommer selvrealisering. Det blir viktig for oss å utvikle oss som mennesker. Motivet for reisen blir derfor kanskje ikke å se nye steder, men å oppdage og å utvikle seg selv som menneske. Reisen skal bidra til at man tar del i noe større enn seg selv. I en slik setting passer pilegrimsreisen godt inn; det handler om en indre reise i et ytre landskap.

God helse, skjønnhet og ungdom er ensbetydende med lykke i dagens samfunn. Helseferier er i skuddet og kampen mot aldring utkjemper. Helseferier er ikke noe nytt fenomen, men det nye er at friske mennesker reiser på helseferier for å lade batterier, fikse på utseende, trene og å spise sunt. Begreper som ”anti-aging” og ”down-aging” er noe vi kommer til å se mer av innen reiselivet. Siden opplevelser er i fokus er det viktig at opplevelsen er autentisk og ekte. Lokale kulturopplevelser, med mat og nærhet til naturen, er i fokus, valg av feriedestinasjon og hva man gjør av aktiviteter i ferien må være meningsfylt og blir tett knyttet opp mot hvordan man vil fremstå.

Klimaendringer er en av de viktigste trendene som vil påvirke turistnæringen på lengre sikt. Vi hører uttrykk som Grønnturisme, Økoturisme og Retroturisme, samtidig som nettet er rikt på gode råd om hva man bør satse på av ferieformer fremover. Økt bevissthet vil føre til økt etterspørsel etter produkter som er miljømessig forsvarlige.

Trondheim/Nidaros det nordlige Europas viktigste pilegrimsmål

Pilegrimsbevegelsen i verden er i vekst slik forholder det seg også i Norge. I forbindelse med Olsokdøgnet 29.juli i 2007, var det nærmere 4 000 personer inne i Nidarosdomen.

En utfordring for både pilegrimsbevegelsen og reiselivsnæringen er å utvikle et langsiktig samarbeid. Her er det viktig med gjensidig forståelse og respekt, og det er derfor avgjørende med kompetansebygging, støtteordninger og fokus på innovasjon og nyetablering. I tillegg til det er det selvsagt av betydning å fortelle om sin eksistens, det handler om troverdig og konstruktiv markedsføring og organisering.

I følge Trøndelag Reiseliv sin reiselivsstrategi må

”reiselivsnæringe ta steget fra å produsere tradisjonelle reiselivsprodukter til å samarbeide om å skape helhetlige opplevelsesprodukter som inkluderer kultur, mat, historie, natur og aktiviteter, i tillegg til transport og overnatting”.

Pilegrimsvandring til Nidaros er en del av kulturarven vår. En satsing på pilegrimsaktiviteter betyr et løft for distriktsnorge, og her er mulighetene mange for lokalsamfunnet. Norges kulturminner er viktige innen reiselivssammenheng, en satsing på pilegrimsvirksomhet vil bidra til at kulturminnene blir tatt i bruk i utviklingen av lokalsamfunn og næringsliv, noe som i sin tur vil bidra til en bedre bevaring av kulturarven og dermed øke kompetansen rundt kulturarven som ressurs.

Det er viktig at reiselivsnæringen selv bruker de mulighetene pilegrimsbevegelsen gir, og man må lage gode helhetlige produkter som gir besøkende verdifulle opplevelser. Det er viktig at satsingen er bærekraftig, slik at miljøhensyn ivaretas og natur- og kulturarven vektlegges. Det må skapes verdier for de besøkende pilegrimene, ansatte i næringen, lokalsamfunnet miljøet og fellesskapet.

Turistene er mer i dag mer reisevante, mer bevisst hva de ønsker og stiller større krav til effektiv tidsbruk og kvalitet. De søker i større grad ekthet, opplevelser (ikke bare passivt se på vakker natur) og ferier med mening (lære noe, restituere seg). Antall aktive eldre turister vokser stadig, spesielt i Europa og Japan. Vi venter lenger med å etablere oss, barnefamilier får mer penger. Det blir flere enusholdninger i alle aldre – disse bruker mye penger på seg selv. Folk med lite penger vil søke masseturisme, når de får mer penger vil de søke dyrere reiser. Et voksende antall har mye penger og lite tid, travle rike folk kjøper ”all inklusive” fordi det er lett vint

Noen trender i dagens reiseliv:

Folk reiser oftere på ferie enn tidligere, og ikke bare om sommeren
Hver reise har i gjennomsnitt kortere varighet i tid (ovale helger etc.)
Kortferier vokser aller mest

Fly blir stadig viktigere – det er i voksende grad lavprisselskapene som bestemmer hvor folk reiser på ferie

Mat

Koblingen mat og reiseliv er et satsingsområde i Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon. Programmet skal bidra til økt mangfold av norskproduserte matvarer og til at mangfoldet presenteres for ulike forbrukergrupper, også innen reiselivet. Programmet har eksistert siden 2000, og det settes av totalt 67 millioner kroner til dette i 2008. I 2006 gikk 2,6 millioner kroner av programmets midler til reiseliv.

Reiselivet gjennomfører årlig en stor gjesteundersøkelse, hvor besøkende fra utlandet blir spurt om hvordan de har opplevd ferien i Norge. Maten er et av de områdene som gir lavest score, ikke minst fra besøkende fra «matlandene» i Sør-Europa.

Potensialet for synergieffekter mellom lokale matprodusenter og reiselivsnæringen er stort. Landbruks- og matdepartementet la høsten 2007 frem sin matstrategi. Strategien skal få frem gode produkter basert på norske råvarer og få disse produktene frem til forbrukerne gjennom hoteller, restauranter, kafeer og butikker.

21 Kort beskrivelse av status i noen andre land

21.1 Sverige

”Vis meg, Herre, din veg – og gjør meg villig å gå den!”

Birgittas bønn

Olavstradisjonen

Olavstradisjonen er sterk i Sverige, med mer enn 70 Olavskirker i alle landsdeler og mer enn 400 Olavsbilder eller Olavsstatuer i til sammen mer enn 300 kirker.

Den Heliga Birgitta

Heliga Birgitta (1303 – 1373) la grunnlaget for Birgittinerordenen gjennom sitt iherdige arbeid på midten av 1300-tallet. Pave Urban den femte godkjente i året 1370 Birgittinerordenen ved et besøk i Roma.

Birgitta ble i 1335 utnevnt til dronning Blankas rådgiver. Hun hadde tidlig et ønske om å gå i kloster, men giftermålet med Ulf Gunnarson hindret henne. Hennes mann var imidlertid dypt religiøs, og sammen valfartet de til flere hellige steder, bl.a. til Nidaros i året 1339, til St.Jacobs grav i Santiago de Compostela i 1341 og til Jerusalem i 1372.

I 1349 dro Birgitta til Roma for å få pavens godkjenning til å grunnlegge en ny klosterorden. Etter store anstrengelser fikk hun denne godkjenningen i 1370. Etter en valfart til Jerusalem med to av sine barn (Birger og Katarina) i årene 1372 og 1373, vendte hun tilbake til Roma og døde der i sitt hus ved Piazza Farnese.

Hennes levninger ble lagt i et skrin i Vadstena i 1374. I 1377 ble kanoniseringsprosessen innledet i Roma, og året etter ble hennes klosterregel stadfestet og klostret kunne innvies i 1384. 7.oktober 1391 ble Birgitta helgenforklart av pave Bonifacius IX i Vatikanet, og 1.juni 1393 ble Den Heliga Birgittas gyldne skrin med hennes og Katarinas ben plassert ved høyalteret i Vadstena Klosterkirke. Fem år senere ble hun utropt til Sveriges skytshelgen. 1.oktober 1999 ble Heliga Birgitta kåret til Europas skytshelgen av pave Johannes Paul II under en messe i Peterskirken.

”Den porträttilika Birgitta”. Skulpturen er antakelig laget i Firenze i Italia. I starten hørte den til et Birgittaalter i den østre delen av klosterkirken.

Pilgrimsentrum Vadstena

Pilgrimsentrum Vadstena er Svenska kyrkans centrum for pilegrimsbevegelsen, og drives av Svenska kyrkan i Linköpings stift i samarbeid med Vadstena församling. Etter en beslutning i Linköpings stiftsstyre i 1996 ble Pilgrimsentrum Vadstena startet i 1997, med Hans-Erik Lindström som Sveriges første pilegrimsprest i halv stilling.

”Inte du

*Det är inte du
Som vandrar vägen,*

*Det är vägen
Som vandrar med dig”*

(Hans-Erik Lindström i boken ”Pilgrimsliv, handbok för pilgrimsvandrare”)

Den økumeniske profilen gjenspeiles i samarbeidet med den katolske kirken, de to klostrene og frikirkene. Pilgrimsentrum har mange leder med Vadstena och Heliga Birgitta som mål, bl a Klosterleden, som knytter sammen klostrene i Alvastra, Omberg, Vadstena, Skänninge, Vreta, Linköping, Askeby, Söderköping og Krokek.

Pilgrimsentrum skal bl.a. være en møteplass og en rasteplass for mennesker på vei og en arbeidsplass og fellesskap for inspirasjon, rekreasjon og deling av livserfaringer.

Pilgrimsentrum ønsker å øke forståelsen for den moderne pilegrims sjel gjennom langsomhet, frihet, enkelhet, stillhet, bekymringsløshet, deling og åndelighet. Målet er bl.a. å hjelpe mennesker til å fordype relasjonen til Gud, seg selv og andre gjennom vandringar,

retreater, kurs, bønn, samtaler, hvile og rekreasjon. Det blir også arrangert seminarer om pilegrimstanken, besøk på pilegrimsherberget og eremitagen.

Birgittas relikvieskrin

I Vadstena klosterkirke oppbevares Birgittas relikvieskrin. Det er et treskrin med forfylte beslag som inneholder Birgittas og datteren Katarinas relikvier. To hovedskåler og 23 skjelettdeler er bevart i skrinet, som er tilvirket i klostret i Vadstena. Sølvbeslaget er for det meste våpenskjold over velstående stormenn som har gitt gaver til klostret.

Herberget har 27 sengeplasser og tilgang til toalett, dusj, kjøkken og allrom. Prisen for overnatting er SEK 110,- i flersengsrom. Eremitagen ligger i Nässja 7 km sør for Vadstena. Her tilbys overnatting samt tilgang til toalett, kjøkken, hage og gode vandringsmuligheter. Prisen er SEK 150 pr. natt.

Pilegrimscentrum har noen ansatte og mange frivillige. De har kafévirksomhet, bibliotek, kontorer, verksted, herberge, eremitage, kapell og tilgang til en Klosterkirke. De arrangerer vandringer langs Klosterleden mellom klosterstedene i Östergötland i et vakkert kulturlandskap.

For å forsøke å beskrive den moderne pilegrimens sjel og identitet, 2000-tallets menneske og hennes indre lengsel benytter Pilgrimscentrum seg av de sju nøkkelordene. Disse nøkkelordene ble implementert av prest og tidligere leder for Vadstena Pilgrimscentrum, Hans-Erik Lindström, og forsøker på ulike måter og uttrykke dagens menneskers lengsel etter helhet og fred. De sju nøkkelordene er.

Langsomhet –	<i>skoene</i> er symbol
Frihet –	<i>staven</i> er symbol
Enkelhet –	<i>teltet</i> er symbol
Stilhet –	<i>kappen</i> er symbol
Bekymringsløshet –	<i>batten</i> er symbol
Deling –	<i>ranselen</i> er symbol
Åndelighet -	<i>korset</i> er symbol

Föreningen Pilgrim i Sverige

Pilgrim i Sverige er en samarbeidsorganisasjon for ulike organisasjoner i samfunnet, muséer, turistorganisasjoner, bygdelag, kirkesamfunn, friluftorganisasjoner, studieforbund og kommuner m fl. Foreningens formål er i den kristne tradisjonen å løfte fram pilegrimsmotivet, samt å samordne arbeidet med

- å dokumentere og merke leder og steder
- i gi steder et kulturhistorisk og åndelig innhold for dagens mennesker
- og tematisk arbeide rundt pilegrimstanken i den kristne tradisjonen

Foreningen samordner arbeidet med pilegrimsledene ved å håndheve retningslinjer for og gi tillatelse til bruk av pilegrimssymbol, skilting og godkjenning av leder med mer. Den samordner også seminarer og vandringer etc. Foreningen samarbeider med Vadstena Pilgrimsentrum og Sveriges Kristna Råd.

Sankt Olofs pilgrimer

Sankt Olofs pilgrimer er en forening i Svenska kyrkan som har som formål å fremme pilegrimsvandringer til St.Olof på Österlen. Organisasjonen er en frittstående forening som arrangerer pilegrimsvandringer hver sommer til Sankt Olofs kyrka på Olsokdagen 29.juli. De har med følgebil som tar med de tyngre pakningene, og vandringstempoet er ca 4 km/t. sommeren gikk ca 15 pilegrimer deler av eller hele vegen fra Osby til St. Olof. Det ble holdt en pilegrimsmesse etter ankomsten.

Föreningen Pilgrimer

Föreningen Pilgrimer er en ideell forening som virker i Hälsingland, Gästrikland og Uppland. Denne foreningen arrangerer vandringer og pilegrimsmøter.

Pilegrimsleder

I middelalderen valfartet kristne pilegrimer til Vadstena til fots eller til hest for å besøke Heliga Birgittas relikvieskrin. Disse pilegrimsvandringene pågikk fram til 1544, da Gustav Vasa forbød vandringer. I dag er det en stigende interesse for pilegrimsvandringer i Sverige, og det jobbes bl.a. med å knytte sammen de europeiske pilegrimsvegene med pilegrimsledene

til Trondheim/Nidaros. Drømmen er en sammenhengende led fra Spania til Norge. Det arbeides med pilegrimsguider og informasjon om overnattings- og serveringssteder.

Romboleden se kapittel 9.3 og 10.

Pilgrimsleden Sankt Olof

Selångers kirkeruin

Det var tidlig i året 1030 at kong Olav Haraldsson steg i land i St.Olofs hamn, i dag nedenfor Selångers kirkeruin. Med sin hær vandret han mot Norge for å gjenerobre kronen som hans bror, Knut den store, hadde tatt. Den 29.juli ble Olav Haraldsson drept i slaget på Stiklestad.

Den første pilegrimsvegen i Sverige gikk langs Ljungans dal, og det er denne veggen som i dag kalles Pilegrimsleden St.Olof. Langs leden bygde man enkle herberger for overnatting for pilegrimene, og kilder som gav vandrerne friskt vann fikk St.Olavs navn. Stedsnavn som Munkbyn, Klöstre og Pilgrimstad forteller litt om historien. Ljungans dal ble den viktigste pilegrimsleden i Sverige og Nidaros ble et av de store pilegrimsmålne etter Roma, Jerusalem og Santiago de Compostela.

På vandring

*Att leva är att vandra
Från plats till plats
Och tid till tid*

*Att leva är uppbrott
och förändring
förvandling, förväntan
och framtid*

*Att leva är att mötas
Med öppnade sinnen
för livsvidgande erfarenheter*

*Att leva är att komma hem
Med nya steg av liv
Och framtidstro*

*Att leva är att gå vidare –
Mot nya vandringar
nya uppbrott och möten
för att komma hem på nytt.*

(fra ”Vandringsguide i pilgrimers spår”, St.Olofsleden)

Pilegrimsleden i Skåne

Pilegrimsleden i Skåne går under navnet Cistercienserleden, og går fra Malmø via Lund til Markaryd i Småland. Leden passerer flere historiske steder. Dessuten planlegges mindre leder fra St.Olofs kyrka i Østerlen, Landskrona og Helsingborg. Dette betraktes å være viktig for bygdeutviklingen i distriktet, bl.a. de som tilbyr mat og overnatting eller annen næringsvirksomhet langs leden. Anna Alebo jobber med planleggingen, og håper at de første pilegrimene skal kunne vandre gjennom Skåne på vei til Nidaros på senvåren 2009.

Lunds stift har nå ansatt en prest som arbeider som pilegrimskoordinator på halvtid.

Dag Hammarskiöldsleden

”Den längsta resan är resan innåt”

(Hammarskiöld 1963)

Dette er en moderne pilegrimsled mellom Abisko og Nikkaluokta, og følger en gammel vandringsled, Kungsleden. Den er ca. 9 mil lang og har fått sitt navn etter Dag Hammarskiöld, som ofte oppholdt seg i fjellverdenen, og gjerne holdt til i Abiskoområdet.

*”Vägen,
du skall följa den.*

*Lyckan,
du skall glömma den.*

*Kalken,
du skall tömma den.*

*Smärtan,
du skall dölja den.*

*Svaret,
du skall lära det.*

*Slutet,
du skall bära det.”*

(Hammariskiöld, 3.desember 1960)

21.2 Danmark

Bjørnstjerne Bjørnson sto en gang på toppen av en haug i Jylland og så utover landskapet. Han kunne telle 32 kirker der han sto, og bemerket:

”Enten er danskene et svært gudelig folk, - eller også er de ugudelig dovne.”

Viborg Pilgrimscentrum

Foreningen Viborg pilgrimscentrum ble stiftet 8. november 2004, og holder til i Sct. Leonis Stræde 1A, 8800 Viborg.

Foreningens formål er å fremme og utvikle pilgrimsvandringer i Danmark med utgangspunkt i Viborg og byens historie.

Foreningen ønsker:

- Å drive Viborg Pilgrimscentrum som et sted der medlemmer og interesserte kan møtes og arbeide med sin felles interesse for pilgrimstanken
- Å gjenopplive Viborgs åndelige potentialer som gammelt helligsted
- Å utarbeide og synliggjøre vandreruter i og utenfor Viborg
- Å samarbeide med andre aktører på området med henblikk på å gjenopplive Hærvejen som pilegrimsrute
- Å virke som ressurssted for pilegrimsbevegelsen og å samarbeide med andre pilegrimssentre i inn - og utland

Hærvejen

Hærvejen er Danmarks kanskje viktigste pilegrimsvei. Den går fra den dansk-tyske grensen til Viborg, er 250 km lang og er merket med blå skilter med en sykkel og en mann til fots.

I den Jyske Lov fra 1241 brukes betegnelsen ”Kongens Hærstrede” om alle større veier i landet, her var det avgjørende at hærene kunne komme hurtig fram. På et kart fra 1650 ble veiene gjennom Sønderjylland og Vestjylland kalt ”Heerweeg”. Dette navnet ble i fordansket form brukt i en bok fra 1930, der Hærvejen fra Dannevirke til Viborg for første gang beskrives. Veien har hatt mange navn gjennom tidene: Studevejen, oksevejen, Kongevejen, Romervejen og Landevejen. I Sønderjylland kalles veien stadig Oksevejen på mange strekninger.

I krigstider ble benyttet til hærenes fremmarsj, mens i fredstider ble veien også benyttet, bl.a. av handlende folk med oksekjerrer og fromme pilegrimer.

I middelalderen gikk pilegrimsvandringene fra Danmark og resten av Norden langs Hærvejen ned igjennom Europa til Jerusalem og senere Roma, men etter hvert etablerte Santiago de Compostela seg som hovedmålet for pilegrimene. Det gikk også vandringer den andre veien, fra Mellom-Europa, Danmark og Sverige til Nidarosdomen, der målet for vandringen var Olav den Helliges gravkirke.

Hærvejen har stor historisk betydning, med Jellingstenene, Egtvedpigens grav og Hærulfstenen som viktige elementer. Veien går gjennom flotte naturlandskap, med bl.a. Dollerup Bakker, Randbøl Hede og Gudenåens kilder som noen av de fineste områdene.

7 kommuner har ansvaret for driften av Hærvejen:

Viborg kommune
Silkeborg kommune
Vejle kommune
Ikast-Brande kommune
Haderslev kommune
Aabenraa kommune

De fem Hærvejsamter (Viborg, Århus, Vejle, Ribe og Sønderjyllands amt) gir ut en gratis folder om Hærvejen.

Langs Hærvejen finner man mange steder der pilegrimer i middelalderen søkte bot for synder eller lindring for sykdommer. Stedene ble den gang ansett for å være hellige, ofte på grunn av en historie om en helgen eller en kilde med helbredende virkning. Med kristendommen ble mange tidligere helligsteder omdannet til kristne helligdommer, evt. med tilknytning til en helgen.

Når målene lå utenfor landets grenser, var Hærvejen starten på en lang reise, for eksempel til den hellige stad Rom eller Santiago de Compostela.

Et av de viktigste pilegrimsmål i Danmark var Sct.Hjælper, et krusifiks i Klipleve kirke. Det ble oppfattet som et bilde av en helgen, selv om det som de fleste krusifikser antakelig var et

Kristusbilde. Andre kirker hadde også valfartssteder, for eksempel Øster Nykirke med en helligkilde viet St.Peter. Ved Karup kirke var det både en helligkilde og et madonnabilde som kunne felle tårer. Helligkildene krevde ofte en form for offer for at den besøkende skulle bli helbredet, og derfor finner man ofte potteskår og lignende fra disse ofringene.

Med reformasjonen ble idéen om syndsforlatelse ved bot forlatt, mange helgener forsvant – sammen med pilegrimene. I senere tider er det imidlertid en økende valfart til helligkildene i håp om lindring eller helbredelse. Vi har en relikv i form av kildevann på flasker, som også skal være helbredende, for eksempel fra St.Peters kilde ved Øster nykirke.

Hærvejen binder sammen Norden, med Vadstena og Trondheim/Nidaros, med Santiago de Compostela og Roma.

Pilegrimsruten Viborg - Frederikshavn

Ruten mellom Viborg over Ålborg til Frederikshavn er av mange betraktet som ”det manglende ledd” i pilegrimsnettet i Norden, og kanskje også i det Europeiske pilegrimsnettverk. Denne veien danner en naturlig forlengelse av Danmarks kanskje viktigste pilegrimsrute Hærvejen og viderefører veien mot de to viktigste nordiske pilegrimsmålene Vadstena og Nidaros.

Den nye region Nord-Jylland og 6 kommuner har nå engasjert seg i arbeidet med å etablere denne rutetraséen, som bl.a. mellom Ålborg og Frederikshavn forbinder 12 små middelalderkirker.

Åpne vegkirker

I Danmark er det over 2000 kirker. Mange er åpne for besøkende, og i kirken kan man sitte i stillhet, reflektere over livet, fordype seg i tanker, be en bønn eller lese i en bibel eller en salmebok som finnes i kirken. Man kan også oppleve kirkens kunst, arkitektur og historie eller tenne et lys mange steder.

Kirkene kan være lukket for besøkende hvis det er bryllup, begravelse, ferie eller helligdager etc.

Noen steder er det kirkeverter i en del av åpningstidene, for eksempel kirketjenere, gravere eller frivillige. En betydelig del av åpningstiden står altså kirkene åpne uten noen form for vertskap eller vakthold.

Åpningstidene er ofte fra 08 – 16 (09 – 17), gjerne med utvidete åpningstider på sommeren.

Kirkefondet i Danmark har gitt ut brosjyrer med oversikt over de åpne kirkene. Her finner man informasjon om hvor man finner dem, åpningstider, severdigheter, konserter med mer. Trykking og distribusjon av brosjyren finansieres av de deltagende kirkene. I 2008 var valgte 397 kirker å være med i brosjyrene: én for Jylland (190 kirker) og én for øyene (Sjælland, Fyn og de øvrige øyene, 207 kirker). Hvert år er det stadig flere kirker som ønsker å være med i brosjyren. (I 2008 var det en økning på 35 i forhold til 2007). Brosjyrer legges ut i de

deltagende kirker, på biblioteker, turistbyråer, campingplasser, vandrerhjem og utvalgte muséer med mer.

Brosjyren har blitt utgitt de åtte siste årene.

Herberger

1.juni 2008 ble det åpnet 10 nye herberger langs Hærvejen, i regi av ”Foreningen Herberger langs Hærvejen”. Disse ble bygget for en rimelig kostnad, og her kan pilegrimene overnatte for Dkr 60 pr. natt. Mellom Viborg og grensen til Tyskland var dermed totalt 14 overnattingssteder åpne for syklister, vandrere og ryttere. I dette arbeidet har Andreas Blinkenberg stått sentralt.

Immervad herberge

Den Danske Klosterrute

Den Danske Klosterrute er en turist- og pilegrimsvandrerute gjennom hele Danmark med temaene kirke, kunst, historie og natur. Ruten går fra Helsingør på Sjælland til Frederikshavn i Nordjylland, og er ca. 1700 km lang. Ruten knytter sammen omkring 40 steder der det ble bygget klostre i middelalderen, og mellom klosterstedene går vandringen fra kirke til kirke. Historiske veier og pilegrimsmål er med, og underveis er det gode muligheter for å besøke kulturverdigheter og historiske steder.

Ruten er ikke selvstendig merket, med følger andre vandrestiavmerkninger, bl.a. Hærvejen.

Klosterruten er tilrettelagt for vandrere, men det er også fullt mulig å sykle. Ruten kan benyttes hele året, men en del overnattings- og spisesteder er kun åpne om sommeren.

Idéen og spiritualiteten bak Den Danske Klosterrute tar utgangspunkt i at verden i dag er dominert av tidspress, prestasjonsjag og jakt på materielle goder, og at vi derfor har bruk for

tider og steder der enkelhet og langsomhet er sentrale. Pilegrimsvandrerne trekker seg tilbake i noen timer, dager eller uker for å få nye krefter til hverdagen.

Pilegrimsvandringen er ikke bare en ytre reise, men også en indre reise, og hensikten er ikke å oppleve mest mulig på kortest mulig tid, men å få mulighet til ettertanke og fordypning. Klosterruten bygger på den hovedtanke at den indre reise forutsetter en ytre reise med et tydelig innhold. På den ytre reise møter man den kristne kirkes åndelige og kulturelle arv.

Den Danske Klosterrute er delt inn i 5 deler:

Gjennom Sønderjylland til Ribe

Fra Ribe til Viborg – med Hærvej og Søhøjland

Fra Helsingør til Næstved

Fra Næstved til Fåborg og Bøjden- med Lolland-Falster og Det Sydfynske Øhav

Fra Viborg til Frederikshavn

21.3 Spania

”Going on a pilgrimage is meeting others and meeting oneself”

(Julian Barrio Barrio, erkebiskop i Santiago)

“Declaration of Santiago de Compostela”

“Society’s human dimension, ideas of freedom and justice and confidence in progress are principles that have historically shaped the various cultures making up Europe’s own, unique identity.

This cultural identity has long been and still is facilitated by the existence of a European territorial framework charged with collective memory and criss – crossed by roads capable of overcoming barriers posed by distance, frontiers and languages.

The Council of Europe now proposes to revitalize one of these roads – the one leading to Santiago de Compostela – as a springboard and model for future action, considering its highly symbolic character within the process of European construction.

We therefore call on authorities, institutions and citizens to:

1. *Commit the task of identifying the Roads to Santiago across the whole of Europe*
2. *Establish a system of signposting the main points of the route using the emblem proposed by the Council of Europe*
3. *Develop a course of coordinated action to restore and reappraise the wealth of monuments and natural environments in the vicinity of these Roads*
4. *Set up cultural programmes designed to recover the historical, literary, musical and artistic heritage generated by pilgrimages to Santiago de Compostela*
5. *Promote ongoing exchange programs between the towns, cities and regions located along these roads*

6. *Stimulate in the context of such programmes, contemporary artistic and cultural creation in order to renew traditions and consolidate the timeless values inherent in the European cultural identity*

May the faith that spurred pilgrims in the course of history and led them to unite in a common spirit, while setting aside their differences and national interests, likewise guide us through these times – particularly the younger people among us – so that our passage along these Roads may lead us to build a society grounded in tolerance, mutual respect, freedom and solidarity.”

(”Declaration of Santiago de Compostela”)

Apostelen Jacob, sønn av Zebedee, bror av Johannes og Kristus’ fetter, dro til Spania og forkynte evangeliet, men angivelig uten særlig suksess. Han returnerte til Jerusalem, men ble i AD 44 halshugd av kong Herodes. Etter at han ble martyrt ble kisten fraktet til Jaffa, ved kysten, der en båt ventet. Kisten ble fraktet med denne stedbåten til et sted ca 20 km fra det som nå er Santiago de Compostela. Her ble han gravlagt i en ås side, og glemt for de neste 750 år.

I begynnelsen av det 9. århundre oppdaget man kisten (the tomb) med apostelen Jacob, og Alfonso II, konge av Asturias (791-824) dro hit og erklærte St. Jacob beskytter og helgen for Spania. Han bygde en kirke og et lite kloster over graven, og en by vokste opp rundt dette stedet. Den romerske katedralen ble bygd fra det 11. århundre. Det satte i gang en ny bølge av pilegrimsvandringer, et religiøst motivert fenomen som også fikk kulturelle og økonomiske følger, og som bidro til å integrere Europa. Millioner av pilegrimer fra hele verden fikk oppfylt sitt ønske om å be ved Apostelens kiste.

Biskop i le Puy, Godescalc, blir regnet som en av de første pilegrimer da han i AD 951 gjennomførte en pilegrimsvandring. Et høydepunkt for vandringene var det 11. og det 12. århundre, da over en halv million mennesker gikk vandring til Santiago hvert år, majoriteten av dem var fra Frankrike.

Nå, over tusen år senere, har man fått en ny oppblomstring, og pilegrimsveien i Spania (Caminoen) skaper fascinasjon hos alle som ønsker å prøve sin første pilegrimsvandring, som ønsker å åpne en parentes i sine liv og gi seg selv tid til refleksjon og tid til søken.

Fra 1987 kom en ny pilegrimsvølge, dette året ble Camino de Santiago den første såkalte ”European Cultural Route”. I 1993 fikk den status som Verdensarvsted (Unesco World Heritage). Dette har vært viktige milepeler som har hatt stor betydning for den store økningen av antall pilegrimer som går Caminoen. I dag er Caminoen (”St. James Way”) det klart viktigste turistprodukt i Galicia. Totalt sett er det ca. 5 – 7 millioner mennesker pr. år som besøker Santiago de Compostela.

I 1993 falt St. Jakobs dag 25. juli på en søndag, og det ble på forhånd av den katolske kirken erklært som ”A Holy Year” – Anno Sancto. Dette betydde en stor økning av antall pilegrimer:

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

1988	3501 pilegrimer
1989	5760
1990	4918
1991	7274
1992	
1993	99436 (Holy Year)
1994	15863
1995	19821
1996	23218
1997	25179
1998	30126
1999	155000 (Holy Year)
2000	55004
2001	61418
2002	65000
2003	74614
2006	100377
2007	114026
2008	64797 (perioden januar – juli)

Neste Hellige år er 2010, og man forbereder seg nå på et nytt storinnrykk.

På høyden "*Monte do Gozo*" ser man byen Santiago.

Noe nærmere byen får pilegrimen opplevelsen av for første gang å se selve målet for vandringen, katedralen, og ved inngangen til byen er det en port der pilegrimene kommer strømmende inn, "Porta do Camino".

Katedralen i Santiago de Compostela, selve pilegrimsmålet

Først var pilegrimskontoret i selve katedralen, men fra 1985 fikk man etablert et eget kontor like ved. I dag er det køer av pilegrimer som kommer til pilegrimskontoret etter vandringen langs Caminoen.

Prosjektlederen på pilegrimskontoret sammen med bl.a. Ewa Lund fra Vadstena Pilgrimsentrum (nr.to fra venstre) og Laura Silva fra General Management of Tourism, Galicia. Til venstre en av de ansatte ved pilegrimskontoret (foto: Pål Ranæs)

Det er en økumenisk pilegrimsmesse hver dag kl. 12 i katedralen, og der blir alle pilegrimer som har ankommet det siste døgnet lest opp, med utgangssted og nasjonalitet.

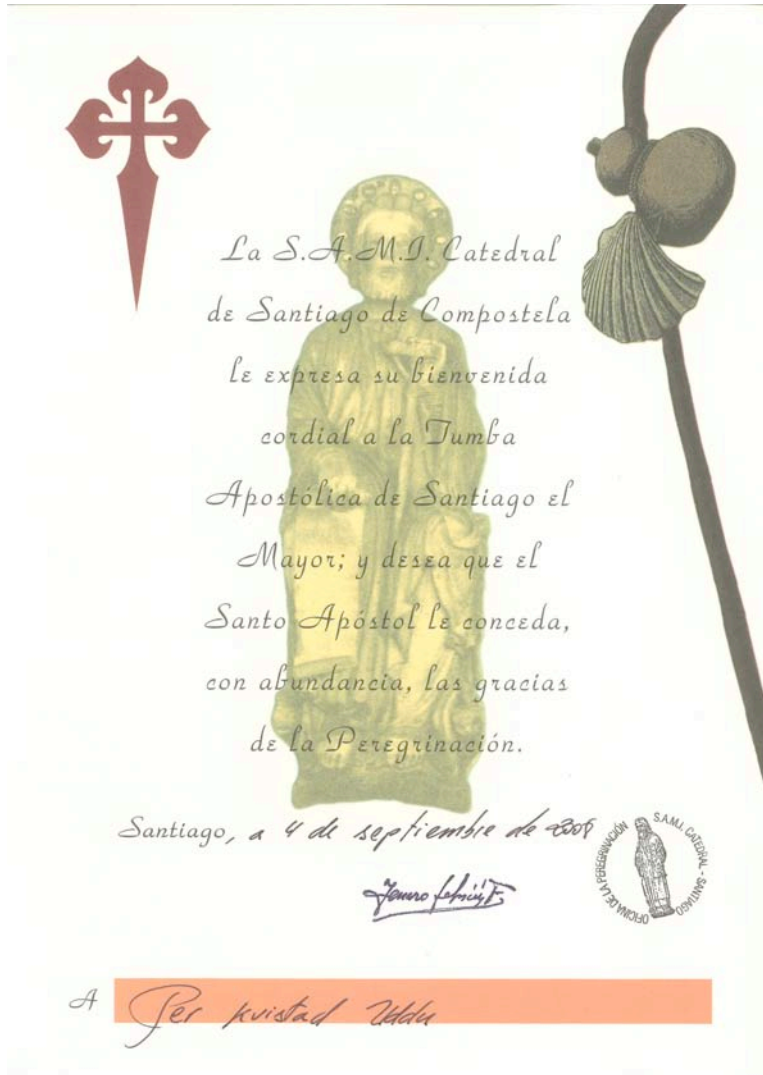
Fra pilegrimsmessen kl. 12 i katedralen. Her svinger den såkalte "fumeiro".
(Incense holder) Foto: Pål Raner

Folk går vandringen til Santiago av en rekke forskjellige grunner – historiske, kulturelle, religiøse, som en viktig begivenhet i deres liv, og det er noe særlig mange spanjoler ønsker å gjøre en gang i sitt liv, selv om ikke alle realiserer det. Pilegrimer i det 21. århundre er folk i alle aldre, og selv om majoriteten er fra Spania kommer pilegrimene fra mange land, bl.a. Frankrike, Sveits, Belgia, Holland, Tyskland, Norge og Sverige. Mange går for eksempel fra León, Astorga eller O Cebreiro på Camino Francés, ofte går de en strekning et år og den neste året etter osv.

Til å begynne med fikk man kamskjellet som et pilegrimsbeviset, men etter hvert kom den såkalte Compostelaen, et sertifikat på latin som gis ut av Oficina del Peregrino i Santiago de Compostela. For å oppnå dette sertifikatet må man ha gått minst de siste 100 km, ridd til hest minst de siste 100 km eller syklet minst de siste 200 km. Ved starten av vandringsen skaffer man seg et pilegrimspass, ”Credential del Peregrino”, som kan stemples hver dag underveis. Langs Caminoen kan man få stempel på alle overnattingssteder, (herberger, pensjonater, rimelige hoteller etc.), spisesteder (små barer, restauranter etc.), turistkontorer, kirker etc. Alle steder har sitt eget firmastempel. Ved ankomsten til Santiago og Oficina del Peregrino viser man fram dette pilegrimspasset og stemplene blir grundig vurdert. Samtidig fyller man ut et skjema, ”Peregrinos en Santiago de Compostela”, der man bl.a. opplyser om motivene for vandringsen. Hvis man har religiøse motiver får man Compostelaen, hvis man har andre motiver får man et annet diplom/sertifikat.

Compostela, etter vandring av religiøse grunner, minst 100 km

Diplom, vandring med andre motiver enn religiøse

PEREGRINOS EN SANTIAGO DE COMPOSTELA

S. A. M. Iglesia Catedral

AÑO:..... N.º:.....

MES:..... DÍA:.....

1	Nombre y Apellidos Nom Person Surname Christian Name Vor-und-Zuname	SEXO SEX (Male/ Fem.)	Edad Age Alter	Nacionalidad Nationalite Nationalität	Provincia(Ciudad) Ville City Stadt	Profesion Profession Beruf	Motivos del Viaje Motif du voyage Reason for travel Grund der Reise			Medio: A pie Bici Caballo	Punto de comienzo Lieu de depart Starting point Ausgangspunkt
							Religiosos y otros	Religiosos	No religiosos		
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Skjema som utfylles ved pilegrimskontoret, Santiago

Caminoer

Pilegrimen Aslaug Røsseland ved jernkorset, Camino Francés

”Det enkleste og kanskje mest kjente symbolet langs ”caminoen” er jernkorset på den høye treplanken som rager over en stor steinbaug. Her har pilegrimer i mer enn tusen år lagt fra seg sin spesielle stein som symbol på et veiskille og herfra går veien vider uten byrder, sorger og negativ bagasje fra fortiden. Et stort og høytidelig øyeblikk!”

(Aslaug Røsseland)

Det er 8 caminoer som fører inn til Santiago, disse er:

Camino Francés
Via de la Plata
Camino Portugués
Camino Inglés
Camino del Norte
Camino Primitivo
Camino Fisterra-Muxía
Ruta del Mar de Arousa y río Ulla

Merking

Caminoen er godt merket, med mange forskjellige typer merking. Her er noen eksempler:

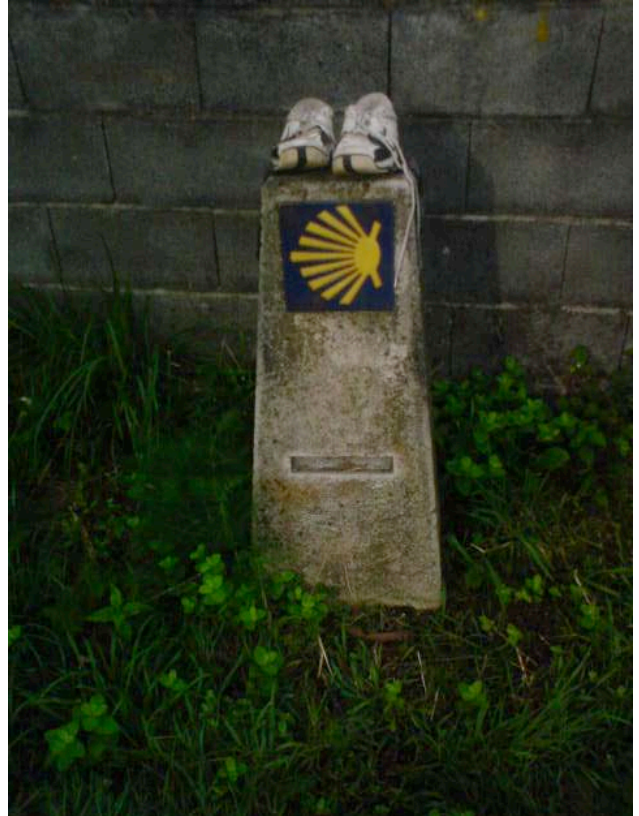
Inngangsporten til byen: "Porta do Camiño"

Byskilt i Santiago

Opplysningskilt ved vei (evt. med retningsangivelse)

Merkestein med logo (kamskjell)

Merkestein med navn på sted/kommune

Merkestein med navn på region

Merkestein med avstandsangivelse

Overnatting

Det er gode overnattingsmuligheter, med mange herberger underveis. Mange herberger er offentlige, men etter hvert som det ble bygd offentlige herberger kom det også mange private i tillegg. Det er også mange rimelige pensjonater og hoteller for de som ønsker det. Det er vanligvis ikke nødvendig å reservere overnatting på forhånd.

Sovesal i herberge, Arzua (foto: Bente Berg og Gunnar Hokstad)

Oversikt over antall vandrere

(kilde: Pilegrimskontoret i Santiago de Compostela)

Pilegrimene kommer fra mange land og verdensdeler, her er oversikt over noen utvalgte:

Land	År 2006	År 2007
Danmark	801	835
Norge	373	628
Sverige	411	588
Finland	408	427
Island	22	24
Spania	52 248	55 326
Tyskland	8 097	13 837
Italia	10 013	10 275
Frankrike	6 791	6 982
Portugal	3 365	4 001
USA	1 909	2 229
Canada	1 546	1 850
England	1 541	1 696
Total	100 377	114 026

Verdensdel	År 2006	År 2007
Europa	92 536	104 568
Nord-Amerika	3 976	4 642
Sør-Amerika	2 226	2 569
Oceania	868	983
Asia	504	946
Afrika	267	318
Total	100 377	114 026

Fordeling av pilegrimene på kjønn:

Kjønn	2006	2007
Menn	59 416	66 780
Kvinner	40 961	47 246
Total	100 377	114 026

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Fordeling av pilegrimene på yrke:

Professions	2006	2007
Students	20 886	21 797
Employees	16 351	19 056
Technicians	12 054	14 648
Pensioners	11 888	13 880
Freelancers	13 266	13 442
Teachers	8 285	9 381
Workers	5 178	7 626
Civil Servants	4 642	5 467
Housewives	2 776	3 314
Unemployed	1 694	1 675
Managers	1 029	1 269
Artists	920	936
Priests	732	837
Farmers	343	321
Sailors & Fishermen	119	131
Sisters	152	125
Sportsmen/women	79	121
*Oikoten (social inserction in Belgique)	3	
Total	100 377	114 026

Fordeling av pilegrimer etter ankomstmåned:

Måned	2006	2007
Januar	314	350
Februar	351	666
Mars	1 093	1 680
April	7 438	8 112
Mai	9 992	12 898
Juni	12 946	15 157
Juli	18 560	20 108
August	25 968	27 140
September	13 451	15 189
Oktober	7 661	9 434
November	1 755	2 496
Desember	848	796
Total	100 377	114 026

Fordeling av pilegrimer etter alder:

Alder	2006	2007
0-9	188	191
10-18	10 522	11 217
19-25	12 546	14 623
26-35	22 720	24 885
36-45	16 005	18 458
46-55	17 681	21 285
56-65	15 872	18 888
66-75	4 606	5 975
Eldre enn 75	342	468
Total	100 377	114 026

Pilegrimsmuseum

Et pilegrimsmuseum ble etablert i 1951. Det viser på en god måte både Santiagos utvikling som internasjonalt pilegrimsmål, St.Jacob både som apostel, pilegrim og kriger, samt utviklingen av katedralen som byggverk.

Bygget er finansiert av nasjonale midler, mens innholdet er regionalt offentlig finansiert.

Utviklingsmuligheter

Merkingen kan nok forbedres noe i byene, der er det av og til litt vanskelig å ta seg fram. Ellers går en del av Caminoen på asfalt, og det kan være hardt for beina for mange vandrere. Det kan nok også være ønskelig med flere informasjonstavler underveis, i og med at vandringene ofte er individuelle og hver vandrер søker sin informasjon.

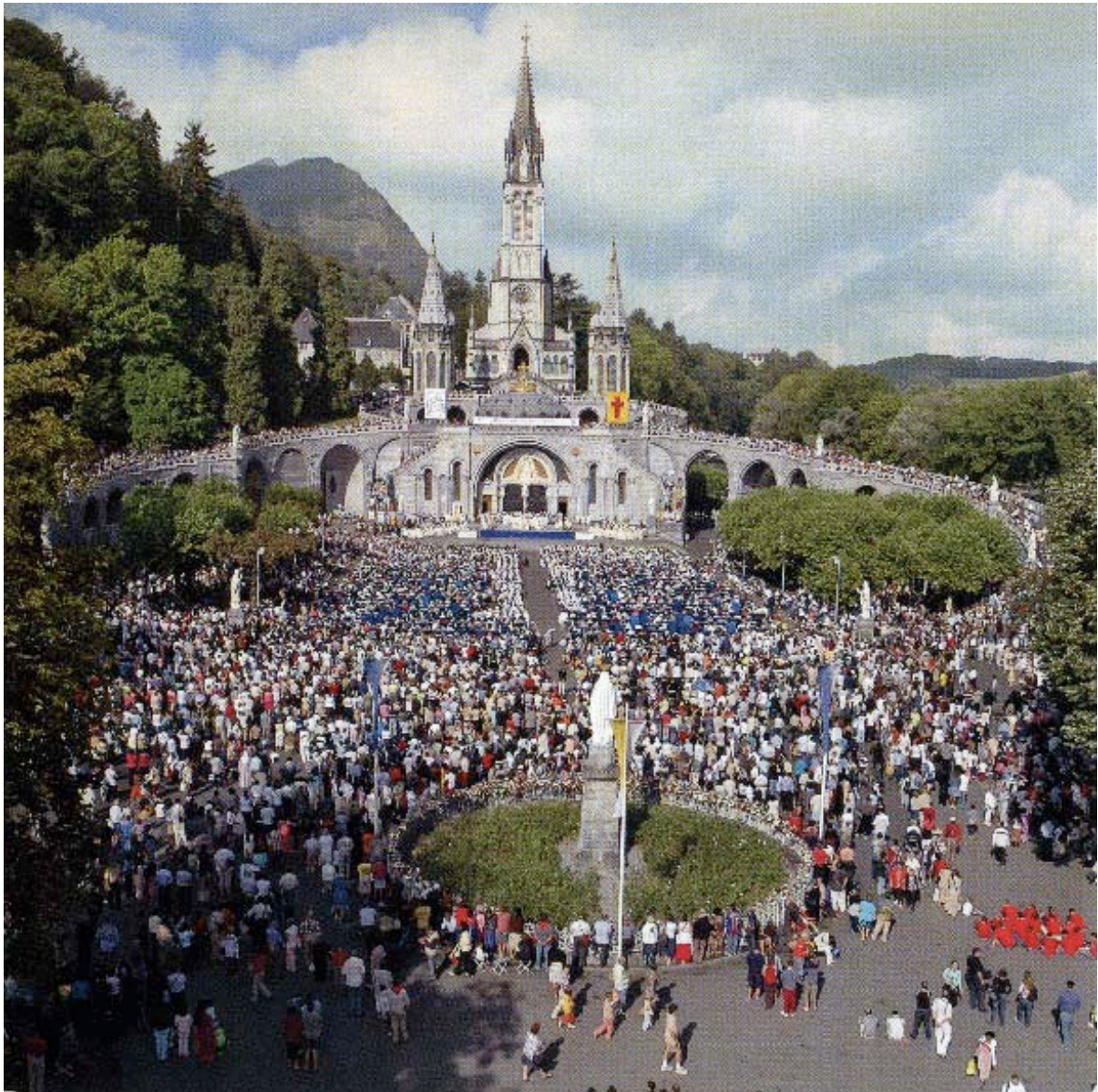
For å styrke det religiøse innholdet kan det kanskje være ønskelig med enda flere pilegrimsmesser i kirkene underveis.

Det er mange langvandrere i Spania, og det kan være ønskelig med flere benker slik at man oftere kan sette seg ned for å drikke vann og hvile beina og skuldrene, ved å ta av seg ryggsekken.

21.4 Andre land – Internasjonalt nettverk

Coesima I og II

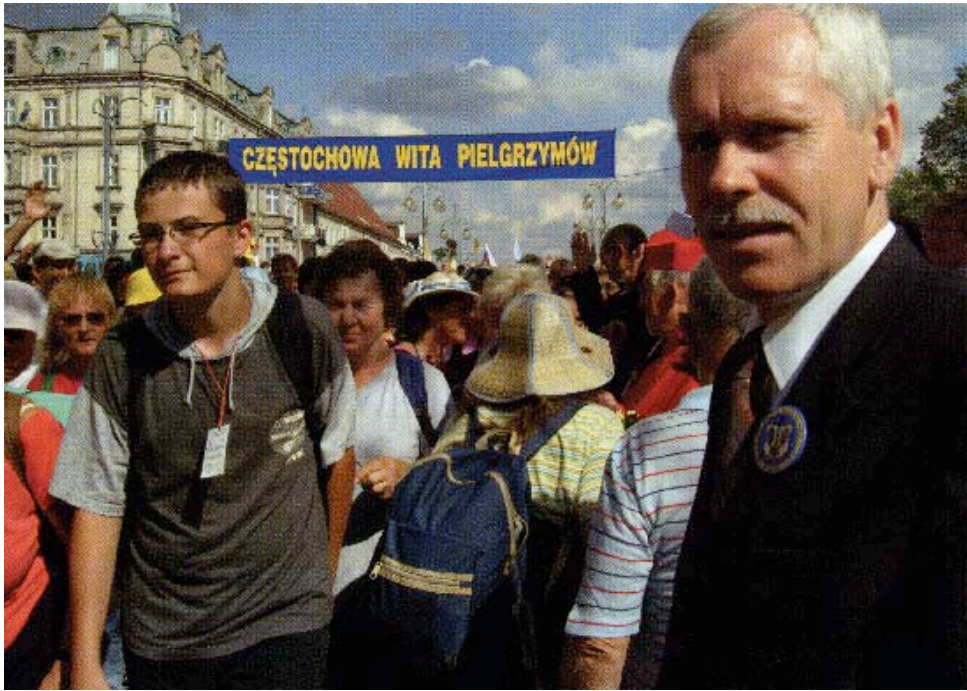
Med Lourdes som såkalt lead-partner er de siste tre årene samarbeidsprosjektet Coesima I blitt gjennomført, et EU-prosjekt med følgende viktige europeiske pilegrimsmål som deltakere:

Lourdes (Frankrike, lead partner Coesima I))

Santiago de Compostela (Spania, lead partner Coesima II)

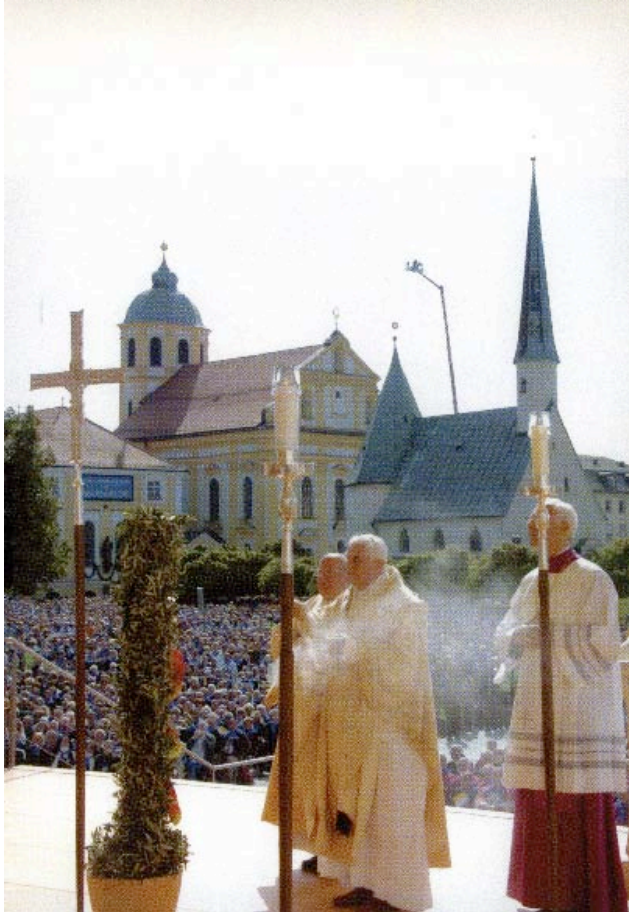
Fatima (Portugal)

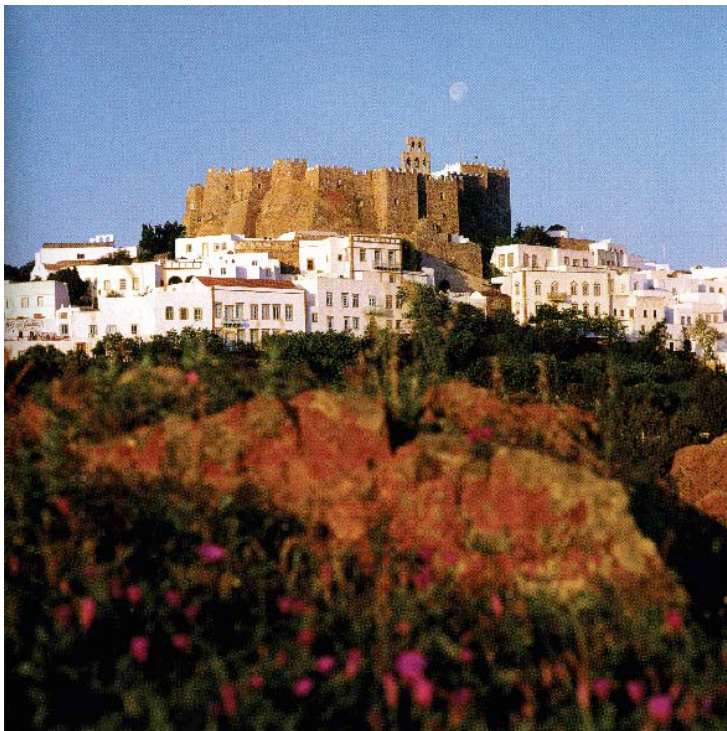
Czestokowa (Polen)

Loreto (Italia)

Altötting (Tyskland)

Patmos (Hellas)

Samarbeidet bør utvides de neste årene med pilegrimsmålene:

Vadstena (Sverige)
Trondheim (Norge)
Pafos (Kypros)
Patras (Hellas)
Canterbury (England)

Noe av EUs store velvilje kan komme av at mange mener at pilegrimsfenomenet med sitt nettverk over hele Europa i stor grad kan bidra til å realisere deler av EUs primære målsettinger vedr en sterkere Europeisk integrering.

SØT - samarbeidet

Sammen med Østersund og Sundsvall er Trondheim i gang med et Interreg-prosjekt der en av strategiene er å utvikle og synliggjøre Olavsarven som en felles attraksjon. Dette vil bli gjort ved å beskrive og analysere Olavsarvens forutsetninger og legge til rette for pilegrimsturisme ved å forbedre pilegrimsledene med vedlikehold, merking og overnatting.

22 Korte eksempler på noen nasjonale nettverk

22.1 Medlemsbaserte nettverk

Den Norske Turistforening

Den Norske Turistforening (DNT) er Norges største friluftslivsorganisasjon med 55 lokale medlemsforeninger over hele landet. DNTs medlemstall økte i 2008 for tiende år på rad, og foreningen har nå 222 291 medlemmer. Det er 7677 flere enn i 2007, og det høyeste medlemstall i historien. DNT arbeider for å fremme et enkelt, aktivt, allsidig og miljøvennlig friluftsliv og for å bevare natur og kulturverdier.

Den største medlemsforeningen er DNT Oslo og Omegn, som er den direkte videreføringen av det opprinnelige DNT fra stiftelsen i 1868. På slutten av 1880-tallet ble det etablert turistforeninger i mange av landets største byer, som Trondheim, Stavanger, Skien, Kristiansand og Drammen. Andelen av medlemmer fra byene er fremdeles stor, men antall medlemmer i distriktene vokser.

De lokale medlemsforeningene eier og driver DNTs mer enn 450 hytter, merker stiene, kvister løypene om vinteren og arrangerer turer. Til sammen er nettet ca. 20 000 km merkede sommerstier og ca. 7 000 km kvisteløyper. Hyttene ligger i skog og fjell og langs kysten og varierer fra små buer med bare et par senger til store betjente fjellstuer med nærmere 200 sengeplasser. Medlemmer i DNT får rabatt på overnatting på hyttene, samt rabatt på over 90 private turisthytter og fjellstuer i DNTs rutenett. De får også rabatt på overnatting på fjellhytter til de nordiske turistforeningene.

Norges Automobilforbund (NAF)

NAF er en medlemsorganisasjon med nær 500 000 medlemmer, styrt av medlemmene, og med NAFs representantskap som det øverste organ. Disse representerer NAFs landsdekkende nettverk med 75 lokalavdelinger. Noen blir medlem på grunn av tryggheten det gir dem langs veien, noen fordi de reiser mye i utlandet, andre fordi de trenger hjelp til kjøp og salg av nybil eller bruktbil. I tillegg er NAF en viktig samfunnsaktør som jobber aktivt mot og med både politikere og myndigheter. NAF driver også forretningsvirksomhet, og inntjeningen fra forretningsvirksomheten skal komme medlemmene til gode.

Lokalavdelingene sender sine representanter til Representantskapet som ledes av Ordføreren og er et årlig møte (Landsmøtet). Her velges representanter til Hovedstyret. Hovedstyret ledes av Presidenten og ansetter administrerende direktør, som igjen leder administrasjonen - de ansatte i NAF.

Lokalavdelingene har siden NAF ble grunnlagt i 1924 vært selve grunnfjellet i NAF. De ledes av engasjerte tillitsvalgte fra hele Norge, og har et variert tilbud i lokalmiljøet. Nærmere 2000 ildsjeler legger ned stor ubetalt arbeidsinnsats, og alle har et brennende engasjement for å gjøre Norge til et tryggere og bedre land å være trafikant i.

22.2 Knutepunktsorienterte nettverk

Jazz-Norge

På siste halvdel av 1990-tallet ble det etablert regionale jazzsentra i tråd med utredningen ”Improvisasjon sett i system” (Norsk Kulturråd 1996). I dette arbeidet var det viktig å tilpasse de regionale sentra til lokale forhold og lokale behov, og videreutvikle dem i samarbeid med lokale aktører. Det var også viktig å gjøre dem til sentrale element i det landsomfattende nettverket. De er selvstendige enheter, ikke underlagt overbygningen Norsk Jazzforum på eier- eller driftssiden, men de er medlemmer her. Tanken er at de skal være kompetansesentra i regionene i et nasjonalt medlemsnettverk.

Knutepunktsinstitusjoner

Prinsippet om såkalte knutepunktsinstitusjoner ble innført tidlig på 1990-tallet, og kriteriene ble revidert og noe spesifisert av Regjeringen i 2007. De er gjerne kulturlivets regionale fyrtårn av høy kvalitet, kompetansesentra finansiert etter 60/40 prinsippet, der staten dekker 60 % og regionen 40 % (oftest med 20 % på fylkeskommune og 20 % på kommune, men noen ganger er dette skjevfordelt).

23 Anbefalinger

23.1 Mål

Målet er å skape en god modell for forvaltning, utvikling og fornying av pilegrimstradisjonene i Norge, der en viktig del er samarbeid med internasjonale miljøer.

Følgende forutsetninger er viktige for at arbeidet skal lykkes:

- Modellen må ha god lokal forankring
- Modellen må utvikles og implementeres i løpet av tre år, i perioden 2010 - 2012
- Et nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim må opprettes, og ha et helhetlig ansvar for utviklingen
- Pilotprosjekt Pilegrimsleden må styrkes, og bør ha et ansvar i 2010 for deler av utviklingen knyttet til infrastrukturen rundt ledene. Deretter overtar det nasjonale senteret dette ansvaret
- Regionale pilegrimssentra opprettes i perioden, med ansvar innenfor sine regioner
- Lokale samarbeidsmodeller må utvikles, der bl.a. kirke, kommune, reiseliv, kultur og frivillige er med
- Permanente internasjonale nettverk må etableres

23.2 Tiltak

23.2.1 Medlemsorganisasjon

”I forlengelsen av dette kan vi kanskje se opprettelsen av Olavsforeninger, for eksempel etter mønster av Santiago de Compostela”

(Kvam 1996)

Pilegrimsbevegelsen er en grasrotbevegelse, og for å ta vare på ildsjelene og kjernen i pilegrimslivet må pilegrimsmodellen bygges nedenfra. For å skape identitet og samhørighet i pilegrimsbevegelsen tror vi derfor at det er viktig at alle pilegrimer som går langs ledene i Norge melder seg inn i en nasjonal pilegrimsforening, med lav medlemskontingent. Dette medlemskapet må gi økonomiske fordeler i forhold til overnatting, og det vil bidra til å bygge et norsk pilegrimsnettverk nedenfra. Dette gir tilhørighet, og utvikler samtidig et godt potensial for kommunikasjon nå og i framtida. Denne foreningen vil samtidig inkludere alle frivillige og ildsjeler på lokalnivå som brenner for pilegrimstanken, og som jobber fysisk med leden og med mottak. Den nasjonale lederen holder til ved det nasjonale pilegrimssenteret i Trondheim. Regionale ledere holder til ved de regionale pilegrimssentrene.

Tiltak 1:

Pilegrimsforeningen St. Olav opprettes.

Foreningen bør bygge på Pilegrimsfellesskapet St.Olav, som i dag er en underavdeling under Pilegrimsfellesskapet St.Jakob, Norge, men må frigjøres fra denne. Det settes en lav medlemskontingent, for eksempel kr. 250 i året. Foreningen har et nasjonalt tilskudd pr. år. Leder for organisasjonen er tilknyttet Trondheim nasjonale pilegrimssenter som frivillighetskoordinator.

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010, deretter det nasjonale sentret

23.2.2 Infrastruktur

Overnatting – rimelig overnatting langs ledene må etableres, herberger, pensjonater, rimelige hoteller, fjellstuer, hytter etc. Hver pilegrim bør kunne overnatte for kr. 100, alle pilegrimer bør ha overnattingsplass

Tiltak 2a:

Tilskuddsordninger etableres (fond eller andre løsninger), der støtte gis til

- overnattingssteder langs leden
- spisesteder langs leden
- helhetlige pilegrims- og reiselivsprodukter av høy kvalitet tilknyttet vandringene

Stimulerings- og incentivordninger etableres for aktører som vil bygge om låver, sælehus, andre gårdsbygg og andre hus til pilegrimsovernatting. Kriterier for tildeling av midler utvikles. Aktører som ønsker å etablere tilbud om rimelig overnatting langs leden for pilegrimer skal prioriteres ved tildeling. Det utvikles et nært samarbeid med reiselivet i regionene. Pilegrimstilskudd kan også gis til de aktører langs leden som allerede huser pilegrimer, og f.eks. til bygging av

- Ljørkoia – for overnatting langs Østerdalsledene
- Sovebuer – for overnatting langs Gudbrandsdalsleden
- Gapahuker – f.eks. langs Romboleden

Tiltak 2b:

10 pilegrimsherberger bygges på steder med manglende overnattingsmuligheter, - med sovesaler, stille rom, kjøkken og gode dusjmuligheter

Mat – kaféer, barer, serveringssteder etableres langs leden. Vann, tørrmat, enkel varmmat og middag tilbys til en rimelig pris. Låver, sælehus, andre gårdsbygg kan være aktuelle steder. Det utvikles et nært samarbeid med organisasjoner for småskalaprodusentene og reiselivet i regionene.

Den årlige avkastningen av Pilegrimsfondet (se tiltak 2a ovenfor) benyttes til stimulerings- og incentivmidler til aktører som vil utvikle et godt og rimelig tilbud om servering langs ledene.

Fondet bør bestyres av et eget styre, og kriterier for tildeling av midler bør utvikles. Aktører som ønsker å etablere tilbud om rimelig servering langs leden for pilegrimer skal prioriteres ved tildeling. Det utvikles et nært samarbeid med småskalaprodusentenes organisasjoner og reiselivet i regionene.

Rydding og drift av ledene

Å holde pilegrimsledene åpne på en forsvarlig måte er et offentlig ansvar. Det offentlige må ha bevilgnings- godkjennings- og kontrollansvar der det er opp til den enkelte kommune om man vil delegerer vedlikehold til enkeltpersoner eller organisasjoner. Den enkelte kommune bør ha **ansvar** for rydding og drift av ledene. Koordinering og oppfølging av dette arbeidet må komme fra det nasjonale sentret. Selve arbeidet kan utføres på forskjellige måter, f.eks. av frivillige lag og foreninger som historielag, menighetsråd, rotaryklubber, idrettslag, frivillige ildsjeler osv

Tiltak 2c:

Kommunal drift av leden, alle kommuner med pilegrimsled må bevilge midler til rydding og drift av ledene samt ha en kontaktperson for dette arbeidet. Arbeidet kan f.eks. utføres av frivillige lag og foreninger etc.

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010 i samarbeid med kommunene

Merking av ledene

Vedlikehold og merking av ledene er en viktig oppgave. Å holde de opparbeidede vandringsledene åpne er en viktig del av nasjonens historie og kulturarv. At pilegrimsleden er godt synlig i terrenget og merkene/veiviserne/stolpene plassert i rimelig avstand og tetthet er viktig for pilegrimenes sikkerhet.

Hittil har det i stor grad vært lokale ”ildsjeler” som har holdt pilegrimstraséene ved like uten vederlag. I tillegg har Pilotprosjekt Pilegrimsleden har gitt en del støtte til arbeidet. (Se også kapittel 19). Det er viktig å sørge for at disse ”ildsjelene” får oppfølging og støtte videre, men man må også sørge for en videreføring av dette arbeidet. Ved å planlegge et strukturert samarbeide mellom det offentlige og det frivillige kan ledene holdes åpne uten altfor store kostnader: Å aktivisere frivillige organisasjoner og andre som har friluftsliv, historie og kultur og kirke som et naturlig aktivitetsfelt er viktig. Noen eksempler er:

- Idretten
- 4H
- Speiderbevegelsen
- Turmarsjbevegelsen
- Historielag
- Skoler

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

- Menighetsråd
- Rotary
- Y's men
- Musikklivet, for eksempel kor, korps og orkester

Hvem det er naturlig å samarbeide med vil variere fra kommune til kommune. Arbeide med vedlikehold av leden vil også kunne øke interessen for pilegrimsvandringer i andre og yngre deler av befolkningen.

Ledene er mangelfullt merket mange steder, og mulighetene for individuelle vandringar til forskjellige tider må forbedres betydelig. Alle enhetene som benyttes skal ha pilegrimslogo.

Tiltak 2d:

Milesteiner settes opp på hensiktsmessige steder med ca. en stein pr. 10 km

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010

Tiltak 2e:

Merkestolper settes opp med en tetthet som gjør det enkelt å finne fram langs alle leder

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010

Tiltak 2f:

Opplysningskilt utvikles med pilegrimen som motiv. Disse skiltene settes opp av Statens Veivesen alle steder der leden møter en riksvei

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i samarbeid med Statens veivesen i 2010

Tiltak 2g:

Byskilt utvikles til bruk i Trondheim som pilegrimsmål. Disse settes opp innen Trondheim by med stor tetthet og har pilegrimen som motiv i tillegg til Trondheim kommunes våpenskjold

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i samarbeid med Trondheim kommune i 2010

Tiltak 2h:

Merkesteiner med avstandsangivelse og navn og våpenskjold for fylkekommunene settes opp med stor tetthet, for eksempel annenhver kilometer. Her kan stedege materialer benyttes, for eksempel Oppdalskifer etc.

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i samarbeid med kommuner og fylkeskommuner i 2010

Avtaler med grunneiere

Det er viktig å oppnå gode avtaler med grunneiere, både for utvikling av nye traséer for de etablerte ledene og for nye leder. Det må utvikles gode kompensasjonsordninger, slik at grunneierne blir tilgodesett og slik at ledene går langs gode traséer.

Tiltak 2i:

Avtaler med grunneiere, gode kompensasjonsordninger og gode rutiner for inngåelse av avtaler utvikles

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010

Nye pilegrimsleder

Det bør igangsettes et arbeid for å knytte ledene sammen, både nasjonalt og med tilknytning internasjonalt

Noen eksempler:

Røldalsleden knyttes til leden til Gudbrandsdalsleden

Stavanger knyttes til Røldalsleden

Åmot knyttes til Østerdalsleden

Leden Kinn – Selje realiseres

Sjøvegen Stavanger – Trondheim/Nidaros utvikles

Sjøvegen Bodø – Trondheim/Nidaros utvikles, med **Jekta Brødrene**

Sjøvegen Stiklestad – Trondheim/Nidaros utvikles, med **Jekta Pauline**

Leden Stiklestad – Alstadhaug kirke – Falstad – Tautra – Steinvikholm – Trondheim/Nidaros

Leden fra Elverum utvikles sørover mot Eidskog

Leden fra Elverum utvikles vestover mot Løten og Hamar

Østerdalsleden og Gudbrandsdalsleden knyttes sammen

Skibladner etableres som Pilegrimsbåt på Mjøsa

Tiltak 2j:

Nye pilegrimsleder, det igangsettes et arbeid for å etablere nye leder og for å knytte ledene sammen til et helhetlig nettverk, både nasjonalt og internasjonalt

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010, deretter det nasjonale sentret

Pilegrimsbåter

Mange pilegrimer i middelalderen kom sjøveien, og det er naturlig å utvikle pilegrimsvandring med båt langs flere ruter med bakgrunn i denne tradisjonen.

For å styrke aksene Stiklestad Trondheim/Nidaros er det naturlig å etablere en pilegrimsbåt som går fra Stiklestad og til Trondheim ved Olsok, med ankomst til Olavsvaka 28.juli. Jekta ”Pauline” vil være en aktuell pilegrimsbåt her.

For å knytte sammen ledene på hver side av Mjøsa vil det være naturlig å benytte Skibladner, som er en av Norges største severdigheter. Hjulbåten ”Skibladner” hadde 150-års jubiléum i 2006 og er Norges eldste båt i aktiv trafikk.

Det foreligger idéer om en pilegrimsbåt fra Stavanger til Trondheim/Nidaros, med ankomst til Olavsvaka 28.juli.

Det foreligger idéer om en pilegrimsbåt fra Bodø til Trondheim/Nidaros, her kan det f.eks. være aktuelt å benytte Jekta ”Brødrene”.

Tiltak 2k:

Pilegrimsbåter etableres langs følgende ruter:

”Jekta Brødrene” - Bodø – Værøy-Røst-Alstadhaug-Sømna-Trondheim (1 uke)

Stavanger-Avaldsnes-Selje-Kinn-Giske-Trondheim (1 uke)

”Jekta Pauline” - Stiklestad – Trondheim (1 dag)

”Skibladner” – over Mjøsa

Ansvar: De enkelte lokalmiljøene i samarbeid med det nasjonale sentret

23.2.3 Pilegrimsprester

”Pilegrimsvandringer er mer enn å gå fremover i terrenget – og nedover og oppover! Det indre landskap er viktig.--- Vandringsens fire stadier – oppbruddet, vandringen, målet og hjemkomsten – kan også være erkjennelsens vei. Den kan være prosessen fra frakobling til ny tilkobling”

(Knut Andresen, Domprost i Nidarosdomen, 2007)

Pilegrimsprestene har en nøkkelrolle i utviklingen av det spirituelle og åndelige innholdet i pilegrimsvandringene, og det er naturlig å ha en pilegrimsprest med nasjonalt ansvar knyttet til det nasjonale senteret, og en pilegrimsprest med regionalt ansvar knyttet til hvert av de regionale sentrene.

Tiltak 3a

Pilegrimsprest, Trondheim Nasjonale pilegrimssenter tildeles en pilegrimsprest med nasjonalt ansvar og en pilegrimsprest i 50 % stilling med regionalt ansvar for Sør-Trøndelag gjennom Nidaros bispedømme. Mer under nasjonalt pilegrimssenter nedenfor.

Tiltak 3b:

Pilegrimsprest, Stiklestad tildeles en 50 % stilling gjennom Nidaros bispedømme

Tiltak 3c:

Pilegrimsprest, Dovre tildeles en 50 % stilling som pilegrimsprest gjennom Hamar bispedømme. Stillingen kombineres med en annen 50 % stilling i Den norske kirke, f.eks:

- arbeid ved Norsk Villreinsenter Nord på Hjerkin, som naturveileder og pilegrimsprest
- arbeid i forbindelse med trosopplæringsprosjektet i Den norske kirke
- arbeid som fjellprest i Nord-Gudbrandsdal prosti fra 2009
- arbeid som pilegrimsprest ved Dale-Gudbrands gard på Hundorp

Tiltak 3d:

Pilegrimsprest, Dale-Gudbrands Gard tildeles en 50 % stilling som pilegrimsprest gjennom Hamar bispedømme. Stillingen kan kombineres med en 50 % stilling som pilegrimsprest ved Granavollen pilegrimssenter, eller Dovre pilegrimssenter

Tiltak 3e:

Pilegrimsprest, Granavollen tildeles en 50 % stilling som pilegrimsprest gjennom Hamar bispedømme. Stillingen kan evt. kombineres med en 50 % stilling som pilegrimsprest ved Dale-Gudbrands Gard pilegrimssenter eller ved Hamar/Rendalen pilegrimssenter

Tiltak 3f:

Pilegrimsprest, Rendalen tildeles en 50 % stilling som pilegrimsprest gjennom Hamar bispedømme.

Tiltak 3g:

Pilegrimsprest, Oslo tildeles et 50 % stilling som pilegrimsprest gjennom Oslo bispedømme.

Tiltak 3h:

Pilegrimsprest, Stavanger tildeles en 100 % stilling gjennom Stavanger bispedømme. Presten etablerer et nært samarbeid med Utstein Pilegrimsgård.

Tiltak 3i:

Pilegrimsprest, Røldal tildeles en 50 % stilling gjennom Bjørgvin bispedømme. Den andre 50 % av stillingen foreslås å være sokneprest i Røldal sokn

23.2.4 Nasjonalt pilegrimssenter

”Det geistlige sentrum i Norge er Trondheim”

(krønikeforfatteren Adam von Bremen, i verket
”De hamburgske Erkebispers historie” fra ca. 1075)

Det bør etableres et nasjonalt senter ved pilegrimsmålet, Nidarosdomen. Senteret bør hete Trondheim nasjonale pilegrimssenter og skal være finansiert med nasjonale midler fra KKD. Senteret bør fysisk ligge på det såkalte ”Magasinet”, og i likhet med de regionale sentrene bør dette bygget overtas av Opplysningsvesenets Fond og leies ut rimelig til formålet. Senteret forankres i KKD, og har et nettverk mot de regionale sentrene og mot de aktørene som er involvert i de aktuelle ansvarsområdene. Senteret har et særlig ansvar for ledene innenfor Sør-Trøndelag fylke, i og med at det ikke er foreslått et eget regionalt senter her.

Oppgaver og ansvarsområder:

Nasjonal pilegrimsprest

Det bør tilsettes en pilegrimsprest med nasjonale oppgaver. Stillingen bør forankres i Nidaros bispedømme. Pilegrimspresten skal forvalte idéen om pilegrimstanken i et teologisk, kulturelt, historisk og filosofisk perspektiv, og utvikle det spirituelle/åndelige innholdet rundt vandringene på et overordnet plan. I samarbeid med de regionale pilegrimsprestene skal hun/han forvalte og utvikle Olavsbrevet som diplom, bevis (som Compostelaen), utvikle et egnet pilegrimspass som alle pilegrimer i Norge skal bruke, utvikle pilegrimsmesser, pilegrimsliturgi samt tidebønner opplegg for samtaler etc. Presten skal etablere et faglig nettverk sammen med de regionale pilegrimsprestene som grunnlag for en tankesmie for forvaltning og utviklingsarbeid

Regional pilegrimsprest

Det bør tilsettes en pilegrimsprest med regionale oppgaver innenfor Nidaros bispedømme, med 0,5 stilling tilknyttet Trondheim som pilegrimsmål og 0,5 stilling tilknyttet Stiklestad regionale pilegrimssenter. Presten bør ha oppgaver med vandringene, med planlegging, informasjon, arrangement, pilegrimsmesser, tidebønner, samtaler, avvikling og medvandring.

Drift og infrastruktur

En person bør ha ansvaret for koordinering og oppfølging av infrastrukturen rundt ledene, herunder rydding, merking, skjøtsel og drift. Personen bør ha oppfølgingsansvar overfor kommunene langs leden, som hver har en ansvarlig person som kontaktperson for leden innen kommunen.

Informasjon/markedsføring

En person bør ha ansvaret for informasjon om og markedsføring av pilegrimsledene og vandringene i Norge, herunder oppfølging av pilegrimenes nettside, produksjon av materiell (guidebøker, hensiktsmessige kart, annet materiell), og aktiv markedsføring regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Personen bør samarbeid tett med reiselivets organisasjoner.

Frivillighetskoordinator

Personen bør lede den nasjonale medlemsforeningen, og ha ansvaret for koordinering og oppfølging av de frivilliges engasjement rundt ledene, og herunder ivareta vandrernes interesser. Personenes nettverk er frivillighetskoordinatorene tilknyttet de regionale sentra.

Overnatting/mottak

Ved renoveringen og tilpasningen av Magasinet som nasjonalt pilegrimssenter kan det være naturlig å benytte litt av bygningsmassen til rimelige overnattingsenheter. Dette muliggjør et tilbud av sengeplasser i høysesongen for Nidaros Pilegrimsgård når den er fullbooket. En person bør ta seg av denne virksomheten i samarbeid med Nidaros Pilegrimsgård.

Formidling

Et nasjonalt pilegrimssenter må formidle historiene rundt pilegrimstradisjonene, Olavsarven og Nidarosdomen som pilegrimsmål med mer, derfor bør det i magasinet etableres arealer for utstillinger, konserter, bibliotek og et pilegrimsmuseum. En person bør ha ansvaret for utvikling og drift av formidlingsenheten, i samarbeid med muséene i regionen.

Daglig leder

Det bør tilsettes en daglig leder for sentret med et helhetlig lederansvar for virksomheten.

Lokaler

Trondheim nasjonale pilegrimssenter legges til det såkalte Magasinet, ved siden av Nidaros Pilegrimsgård på Marinen, like ved Nidarosdomen. OVF overtar bygget, renoverer det i tråd med formålet og leier det ut rimelig til aktørene.

Forankring

Sentret bør legges under kirke- og kulturdepartementet. Det er viktig at Kirkerådet har styrerepresentasjon, i tillegg til bispedømmerådene, reiselivet, kulturlivet og de frivillige. Det er også viktig med en viss geografisk spredning av representantene.

Tiltak 4:

Trondheim nasjonale pilegrimssenter opprettes, med de oppgaver som er skissert ovenfor

23.2.5 Regionale pilegrimssentre

Den lokale forankringen for pilegrimssatsingen er helt avgjørende for å få en positiv utvikling. Derfor må et nasjonalt pilegrimnettverk ha sterke kompetansesentra i regionene,

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

med nær tilknytning til lokalmiljøene og ledene. Derfor bør det etableres regionale sentre med regionalt ansvar, og med nettverk inn mot samarbeidspartnerne i regionene. Sentrene må delta i det pilegrimsfaglige nettverket under det nasjonale sentret i Trondheim, og i stor grad bygge på lokale utviklingsplaner i regionene.

Pilegrimssatsingen trenger strategisk plasserte fyrtårn, bl.a. for å gi god oppmerksomhet og kraft, og for at satsingen skal bli bærekraftig og langsiktig. Sentrene vil korte den mentale avstanden mellom Oslo og Trondheim, fungere som regionale informasjonsbaser, og styrke vekst og initiativ langs ledene.

De regionale pilegrimssentrene vil skape en god nasjonal forankring og gode muligheter for vekst og utvikling i regionene. Det er viktig å etablere formelle samarbeidsnettverk med kommuner og fylkeskommuner, kirken, reiselivsaktørene, kulturlivet og frivillige organisasjoner i regionene.

Sentrene bør ha noen felles innholdselementer, men de bør gjerne ha forskjellig profil og forskjellige satsingsområder. Her er det viktig å ta utgangspunkt i lokal kultur og historie, på stedlige særpreg og særlige forutsetninger. Temastillinger om pilegrimshistorie/Olavsarven kan være eksempel på felles innholdselement. Tilbud knyttet til religiøs aktivitet / (kirker, kapell, stillerom etc.) bør være med, i tillegg til tilbud om overnatting og bespising.

Hvert pilegrimssenter må ha detaljkunnskap om sin strekning av leden, samt god oversikt over resten av ledene. Sentrene bør også sørge for at overnattingssteder mellom sentrene har god kunnskap om ledene og informasjonsmateriell av god kvalitet.

Sentrene bør være regionale motorer og koordinatører overfor kommuner, grunneiere og foreninger, slik at leden holdes i god stand og omfanget for bruk av leden blir drivverdig for aktører langs leden.

Det må legges til rette for frivillighet og dugnadsinnsats, og bygges opp regionale avdelinger av Pilegrimforeningen St. Olav.

Alle bygninger ved regionale pilegrimssentre bør overtas av Opplysningsvesenets fond og leies ut rimelig til formålet.

De regionale sentrene bør finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % statlig finansiering og 40 % regional finansiering, med 20 % for fylkeskommune og 20 % for kommune.

Følgende regionale sentre bør opprettes i samarbeid med lokale/regionale aktører:

- Stiklestad
- Dovre
- Dale-Gudbrands Gard
- Granavollen
- Rendalen/Hamar
- Oslo
- Stavanger
- Røldal

Stiklestad

For å utvikle pilegrimsarbeidets innholdsside på Stiklestad trengs det egne fasiliteter for overnatting, retreatarbeid og kontemplativ virksomhet. Det er her naturlig å utvikle driftsbygningen ved Stiklestad Prestegård til dette formålet, bl.a. på bakgrunn av at Opplysningsvesenets Fond (OVF) nå vurderer om noe av bygningsmassen sin kan benyttes til pilegrimsformål. Det er holdt en befaring av driftsbygningen, der bl.a. prosten i Sør-Innherad, SNK og daglig leder for Stiklestad menighet deltok. Befaringen fastslo at driftsbygningen kan egne seg bl.a. som herberge for pilegrimer. Gården ligger ca. 300 meter fra Stiklestad kirke og SNK, og befinner seg derfor i umiddelbar nærhet av pilegrimsmålet Stiklestad. Stedet vil være godt egnet for retreatvirksomhet, tidebønnsaktivitet og organisering av pilegrimsvandringer med mer.

Med det gode samarbeidet blant de lokale aktørene som basis vil det ligge vel til rette for at pilegrimsaktiviteten på Stiklestad kan økes betydelig i årene som kommer. På denne måten kan Stiklestad etablere et pilegrimssenter og fremstå som en ressurs i pilegrimsarbeidet.

Tiltak 5a

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter på Stiklestad, ved Stiklestad prestegård. Senteret bør organisatorisk legges under SNK, med et tett samarbeid med den lokale kirken samt lokalt reiseliv. Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og bygger på de lokale utviklingsplanene som er under utvikling. Senteret bør vektlegge den innholdsmessige siden av pilegrimsmotivet, og finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune).

Dovre

Det er et sterkt pilegrimsmiljø i Dovre, og det er naturlig å legge et regionalt senter til Hjerkin. Senteret bør legges i tilknytning til Hjerkinhus og det nasjonale villreinsentret. Det vil da ligge like ved Eysteinkyrkja og ved pilegrimsleden. Det bør etableres et nært samarbeid med Norsk Villreinsenter.

Tiltak 5b

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter i Dovre, ved Hjerkinhus. Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og bygger på de lokale utviklingsplanene som er under utvikling. Senteret bør etablere et nært samarbeid med det nasjonale villreinsentret, og finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune).

Dale-Gudbrands gard

Dale-Gudbrands gard er tusenårssted for Oppland fylke, og har sterke tradisjoner. Det foreligger også spennende utviklingsplaner for DGG. Det eksisterer et godt samarbeid med Granavollen. Det er derfor naturlig å legge et regionalt pilegrimssenter hit.

Tiltak 5c

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter ved Dale-Gudbrands gard, basert på det pågående utviklingsprosjektet (se kapittel 12.2). Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og bygger på de lokale utviklingsplanene som er under utvikling. Senteret bør samarbeide med Granavollen, og finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune).

Granavollen

Et regionalt pilegrimssenter bør legges til Granavollen, basert på det pågående utviklingsprosjektet (se kapittel 12.3). Her er det naturlig å ha en kunstprofil, der kunst i relasjon til kirke/religiositet, middelalder og landskap er naturlige satsingsområder, bl.a. er det særlige lokale forutsetninger for utvikling av glasskunst. Det er naturlig å arbeide for årlige kunstutstillinger i samarbeid med fylkeskonservator og kunsthistorisk museum, samt tilrettelegging av systematisk utlån og framvisning av middelalderkunst. Det bør utvikles pedagogiske formidlingsopplegg rettet mot skoleelever og ungdom.

Tiltak 5d

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter på Granavollen. Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og bygger på de lokale utviklingsplanene som er under utvikling. Senteret bør ha en kunstprofil, og finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune). Det bør utredes hvor senteret skal ligge, men det kan være naturlig å se på mulighetene ved Granavolden Gjæstgiveri eller Glasslåven.

Rendalen/Hamar

Domkirkeodden, Hamar og Lia Gård, Rendalen kan være naturlige valg som pilegrimssentre. På Domkirkeodden kan man få store synergieffekter og samarbeidsmuligheter, mens pilegrimspresten og evt andre elementer bør tilknyttes Rendalen. Man kan eventuelt også vurdere to pilegrimssentre i Hedmark.

Tiltak 5e

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter på Hamar (Domkirkeodden)/Rendalen (Lia Gård). Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og det bør utvikles lokale utviklingsplaner som fastsetter en arbeidsdeling mellom Hamar (Domkirkeodden) og Rendalen (Lia Gård). Senteret bør finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune).

Oslo

Ledene gjennom Vestfold og Østfold møtes i Oslo, og det arrangeres mange aktiviteter i tilknytning til vandringene ved Oslo Bispegård. Dette området har sterke tradisjoner, det var her Oslo by lå fra starten av. Det vil være naturlig å legge senteret for Oslo til dette området.

Tiltak 5f

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter i Oslo. Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og det bør utvikles lokale planer for sentret. Senteret bør være tilknyttet Oslo Bispegård, og ha ansvar for ledene i Østfold og Vestfold. Senteret bør finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune).

Stavanger

Det bør opprettes et regionalt pilegrimssenter i Stavanger. Sentret bør utvikle et formalisert samarbeid med Utstein Pilegrimsgård og Utstein Kloster. Sentret bør ha et ansvar for koordinering og videreutvikling av pilegrimssatsingen i Rogaland, i samarbeid med mange aktører, bl.a. kirken, fylkeskommunen, kommunene, næringslivet, frivillige lag og organisasjoner (for eksempel kystlag og historielag), muséer, reiseliv og turisme. Det kan være naturlig å knytte lokaliseringen opp mot Stavanger bispedømmekontor og Domkirken. Pilegrimspresten bør være tilknyttet senteret,

Blant ansvarsområdene for senteret kan være:

- utvikle en pilegrimsplan for plan for regionen (Rogaland)
- utvikle en plan for samarbeid med Utstein Pilegrimsgård
- ha en tett dialog med Utstein Kloster
- videreutvikle ledene, herunder
 1. kystleden fra Stavanger til Nidaros
 2. leden Stavanger – Røldal
 3. leder over Jæren og i Dalane
- utvikle kulturarrangementer i tilknytning til vandringene og Olavsfeiringen, herunder aktiviteter rundt Stavanger Domkirke og Olavskirken på Avaldsnes

Tiltak 5g

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter i Stavanger. Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og det bør utvikles lokale planer for sentret. Senteret bør ha et nært samarbeid med Utstein Pilegrimsgård og Utstein Kloster, og bør finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune).

Røldal

Et regionalt pilegrimssenter i Røldal må være et kontakt- og kompetansesenter for pilegrimsvandring på Vestlandet, med koordineringsansvar for veiruter og vandringer. I et nasjonalt perspektiv kan man utvikle og ta ansvar for sykevalfarten og votivgavetradisjonen i

Røldal som et særtrekk som kan løftes fram i historiefremstillingen og identitetsskapingen rundt pilegrimssenteret.

Pilegrimssenteret vil også ha en lokal betydning for innbyggerne, som et aktivt knutepunkt for åndelige verdier.

Tiltak 5h

Pilegrimssenter, det opprettes et regionalt pilegrimssenter i Røldal, med utgangspunkt i den lokale prosjektplanen. Senteret legges inn i det nasjonale nettverket, og bygger på de lokale utviklingsplanene som er under utvikling. Senteret bør ha et samarbeid med Selje som pilegrimssted, og finansieres etter knutepunktmodellen, med 60 % stat og 40 % region (20 % fylkeskommune og 20 % kommune).

23.2.6 Godkjenning/autorisasjon

Godkjenning av ledene

Alle oppgaver og alt ansvar rundt pilegrimsmotivet bør legges til det nasjonale sentret. Det er imidlertid naturlig at fylkeskommunene gir sin innstilling vedr søknader om godkjenning av leder. Det nasjonale sentret bør utvikle klare kriterier for godkjenning av ledene, og alle godkjente leder bør benytte pilegrimslogoen.

Tiltak 6a:

Pilegrimsledene godkjennes av det nasjonale senteret, etter tilråding fra fylkeskommunene. Det utvikles kriterier for godkjenning

Pilegrimsmerket

Ansvar for forvaltning av og tilsagn om bruk av Pilegrimsmerket bør ligge hos det nasjonale Sentret når det er etablert. Inntil da bør Pilotprosjekt Pilegrimsleden ha dette ansvaret. Det bør utvikles kriterier for bruken.

Tiltak 6b:

Pilegrimsmerket bør forvaltes av Trondheim nasjonale pilegrimssenter, som godkjenner all bruk

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010, deretter det nasjonale senteret

Pilegrimspass

Det er viktig med et enhetlig pilegrimspass for vandring i Norge, et pass som stemples på hvert sted under vandringene, som gir medlemskap i Pilegrimsforeningen St.Olav og som gir medlemsfordeler

Tiltak 6c:

Pilegrimspass utvikles og forvaltes av Trondheim nasjonale pilegrimssenter i samarbeid med de regionale pilegrimsprestene. Passet kjøpes for en rimelig penge, for eksempel kr. 250, og stemples under vandringene. Passet gir medlemskap i Pilegrimforeningen St. Olav, og gir medlemsfordeler under vandringene, bl.a. rimelig overnatting

Ansvar:

Olavsbrevet

Ved ankomsten til pilegrimsmålet Nidarosdomen bør man få Olavsbrevet, dersom man har oppfylt kriteriene. Et nytt Olavsbrev bør utvikles.

Tiltak 6d:

Olavsbrevet utvikles og forvaltes av Trondheim nasjonale pilegrimssenter i samarbeid med de regionale pilegrimsprestene. For å få det må man ha gjennomført en pilegrimsvandring på minimum 100 km til fots og nådd målet, Nidarosdomen. Når det er utviklet planer for vandring til hest og på sykkel gis Olavsbrevet til vandrere som har gjennomført minst 200 km på sykkel og 100 km til hest og nådd målet, Nidarosdomen

Ansvar: Pilegrimspresten i Nidaros

Pilegrimsmanifestet ”Declaration of Nidaros”

Santiago de Compostela har sin egen ”Declaration”, og det arbeides nå også med en såkalt kode for hellige steder, der Trondheim vil være med i bildet. Det bør i perioden 2010 til 2012 arbeides med å utvikle et pilegrimsmanifest, en slags ”Declaration of Nidaros” som gir pilegrimsmålet Trondheim en sterkere identitet og styrker den internasjonale betydningen

Tiltak 6e:

Pilegrimsmanifest, det startes et forprosjekt med sikte på å utvikle et pilegrimsmanifest for Trondheim, med sikte på å ha et manifest klart ved utgangen av 2012

Ansvar: Det nasjonale senteret

23.2.7 Åpne kirker

De lokale kirkene og deres rolle er viktig. Det åndelige aspektet under vandringene har stor betydning for mange pilegrimer og de må ikke møte stengte kirkedører på store deler av sin vandring. Derfor bør det en være kirkelig beredskap gjennom hele sesongen som er bl.a. beskrevet på informasjonstavlene. Under de større planlagte vandringene er det allerede opparbeidet en god beredskap, det er viktig å få økt denne beredskapen når det kommer

mindre uvarslede pilegrimsgrupper. I prinsippet bør det være åpne vegkirker langs alle leder, slik det er i Danmark og delvis i Sverige.

Tiltak 7:

Åpne vegkirker, alle kirker langs ledene bør være åpne/kunne åpnes i vandrersesongen. Erfaringer viser at man ikke trenger fast vakthold, men ordningen bør etableres i samarbeid med de lokale menighetene som bør vurdere dette

Ansvar: Lokale menigheter

23.2.8 Etablering av utvalg

Nasjonalt pilegrimsutvalg

Nidaros bispedømme har tidligere hatt et pilegrimsutvalg, men sendte høsten 2007 et brev til Kirkerådet og anmodet om at rådet oppnevnte et nasjonalt pilegrimsutvalg.

Det er naturlig å ha et nasjonalt pilegrimsutvalg som en del av den nye pilegrimsmodellen for norsk pilegrimsliv. Dette utvalget bør ha en bred sammensetning, både geografisk og kompetansemessig. De viktigste ”pilegrimsregioner” bør være representert, og utvalget bør avspeile bredden i den nye norske pilegrimsmodellen, med kompetanse fra kirken, det offentlige, reiselivet, kulturlivet og de frivillige. Det bør utvikles et klart mandat for utvalget.

Tiltak 8a:

Nasjonalt pilegrimsutvalg, det oppnevnes et nasjonalt pilegrimsutvalg bestående av sju representanter, der KKD oppnevner leder + en representant, Kirkerådet en representant, reiselivet en representant, Pilegrimsforeningen St. Olav en representant, bispedømmerådene en representant og serverings- og overnattingsstedene langs leden en representant.

Ansvar: Kirkerådet, deretter det nasjonale senteret

Kommunale pilegrimsutvalg

Et pilegrimsutvalg bør opprettes i hver kommune langs ledene – bl.a. med representanter for serverings- og overnattingsstedene, reiselivet, kommunen, kirken og de frivillige.

Tiltak 8b

Kommunalt pilegrimsutvalg opprettes i alle kommuner langs leden

Ansvar: kommunene

23.2.9 Kultur og forskning

Konferanser

Det er viktig å utvikle de innholdsmessige sidene ved vandringene, bl.a. med henblikk på den interreligiøse dialog og det økumeniske perspektivet. Dette kan bl.a. gjøres ved å arrangere konferanser tilknyttet det nasjonale og de regionale pilegrimssentrene i samarbeid med Oslocenteret for fred og organisasjonen ”En verden i dialog”, som arrangerer konferanser ved hellige steder. Det er naturlig at interreligiøs dialog blir et sentralt tema her, og det vil også være naturlig å ha Mellomkirkelig Råd som samarbeidspartner. Det er også naturlig å arrangere konferanser ved Vadstena Pilgrimcentrum og Vibord Pilgrimsgård for å styrke det skandinaviske samarbeidet om utviklingen av pilegrimsvirksomheten.

Tiltak 9a:

Konferanser, det utvikles idéer for, planlegges og gjennomføres konferanser ved det nasjonale og de regionale pilegrimssentrene som et samarbeid mellom Oslocenteret for fred, organisasjonen ”En verden i dialog” og Mellomkirkelig Råd. Det planlegges og gjennomføres konferanser ved Vadstena Pilgrimcentrum og Viborg Pilgrimsgård.

Ansvar: Oslocenteret for fred i samarbeid med det nasjonale senteret og Mellomkirkelig Råd

Festivaler

Festivaler er innovative organisasjoner, noen av dem er tilknyttet pilegrimsvirksomheten. Det er viktig å stimulere til nyskapende prosjekter i tilknytning til pilegrimssatsingen, og festivaler er godt egnet til å utvikle slike.

Tiltak 9b:

Tilskuddsordninger for festivaler etableres, med tilskudd til nyskapende pilegrimsrelaterte aktiviteter

Det hellige år

En av de største suksessene i Santiago de Compostela er feiringen av ”Anno Sancto”, ”Det hellige år”. Denne feiringen foregår hvert år St.Jakobs dag, 25.juli, kommer på en søndag. En spennende idé er å opprette en lignende feiring her hvert år St. Olavs dag kommer på en søndag. Den første gang nå er 29.juli 2012, og en storstilt feiring denne dagen kan markere at den norske pilegrimssatsingen er fullført og den nye pilegrimsmodellen etablert og implementert, i perioden 2010 – 2012.

Tiltak 9c:

Nidaros’ hellige år, det planlegges en ekstra satsing/fering/markering rundt ”Nidaros’ Hellige år” – når St.Olavs dag faller på en søndag, 29.juli 2012. Dette blir sluttmarkeringen av den

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

norske pilegrimssatsingen, og en visjon om en million mennesker til Trondheim/Nidaros i løpet av året er naturlig

Ansvar: Det nasjonale senteret

Pilegrimsmuseum

I Santiago de Compostela har man etablert et flott pilegrimsmuseum, der mange tradisjoner og historier rundt pilegrimsvandringene formidles. Det bør etableres et norsk pilegrimsmuseum tilknyttet det nasjonale senteret, og gjerne med en forankring i muséet i Erkebispesgården, under Nidaros Domkirkes restaureringsarbeider.

iltak 9d:

Pilegrimsmuseum, det startes et forprosjekt for planlegging av et norsk pilegrimsmuseum tilknyttet Trondheim nasjonale pilegrimssenter

Ansvar: Det nasjonale senteret

Bibliotek

Det bør bygges opp et nasjonalt bibliotek for pilegrimsrelatert litteratur. Dette biblioteket bør legges til det nasjonale senteret.

Tiltak 9e:

Pilegrimsbibliotek, det opprettes et nasjonalt pilegrimsbibliotek tilknyttet det nasjonale senteret

Forskning

For å videreutvikle forskjellige sider av de forskningsmessige elementene ved pilegrimsmotivet (bl.a. teologiske, historiske, kulturelle, bygdeutviklings- og næringsmessige sider) etableres for eksempel prosjekter, postdoc-stillinger og stipendiatstillinger.

Aktuelle fagområder kan bl.a. være:

- Teologi
- Religionshistorie
- Litteraturhistorie
- Antropologi
- Middelalderarkeologi
- Middelalderhistorie

Det være naturlig med tverrfaglige prosjekter.

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Stiklestad nasjonale kultursenter (SNK) har satset på kunnskapsutvikling gjennomprosjektene ”Stedets betydning for historiens nærvær” og ”Stedets betydning for det helliges nærvær”, og det kan være aktuelt å videreutvikle forskning og kunnskap om Stiklestads betydning, for eksempel i skjæringspunktet mellom åndelige, kulturelle og andre sider ved pilegrimsarbeidet.

Arbeidet bør legges til forskningsmiljøene, for eksempel KIFO, NTNU, HINT etc. SNK bør få et forskningsstipend, for eksempel et doktorgradsstipend under NTNU:

Eksempler på prosjekter/stipender/forskning:

Pilegrimsvandring/pilegrimsmotivet ifm kristne helligdommer slik det kommer til uttrykk i dag. Sosialantropologisk/teologisk studie.

Pilegrimsmotivet i Olavskulten. Religionshistorisk/litteraturhistorisk studie.

Pilegrimsvandring/pilegrimsmotivet i Norge i middelalderen, Olavskulten og kartlegging av andre helgener. Historisk/arkeologisk studie.

Uvikling av en ny, egen pilegrimsliturgi

Identifisering av og oppretting av kontaktnett for Olavskirker og andre Olavsminner nasjonalt og internasjonalt

Tiltak 9f:

Forskningsprosjekter, forprosjekt etableres for å utvikle forskningsprosjekter, styres av KIFO
Prosjekttilskudd gis, og styres gjennom KIFO
Doktorgradsstipend tillegges Stiklestad nasjonale kultursenter, gjennom HINT eller NTNU

23.2.10 Internasjonalt arbeid

Pilegrimsledene i **Norge og Sverige** henger sammen, og det er naturlig å utvikle et formalisert samarbeid mellom pilegrimsmiljøene i de to land.

Tiltak 10a:

Felles pilegrimsutvalg i Norge og Sverige, det etableres et felles pilegrimsutvalg for Norge og Sverige der det nasjonale senteret i Trondheim og Vadstena Pilgrimcentrum er sentrale aktører

Det **europaiske** nettverket må styrkes og videreutvikles, (European Network of Pilgrimage Sites”), og her bør det konkret bygges på det avsluttede prosjektet Coesima I, der pilegrimsmålene Lourdes (Frankrike, lead partner), Santiago se Compostela (Spania), Fatima (Portugal), Czestokowa (Polen), Altötting (Tyskland), Loreto (Italia) og Patmos (Hellas) var med. Det bør etableres et nytt prosjekt Coesima II, der de samme aktørene pluss Vadstena, Trondheim og Canterbury inngår. Her er det naturlig å satse på programmet ”Employment, Human Capital og Education” under ”Innovation and knowledge economy, som del av Interreg IV C programmet innen EU. Lead partner denne gang bør være Santiago de

Compostela: Proxectos Europeos under Xeral de Turismo de Galicia. Fokus her kan bl.a. være på reiselivsdelen for pilegrimsmålene, bl.a. med vekt på frivillighet.

Det bør etter hvert søkes om at Nidarosdomen som pilegrimskirke, som nasjonalhelligdom og som Nordens største katedral kommer på Unescos Verdensarvliste. Katedralen i Santiago de Compostela kom på denne listen i 1993, og dette var viktig for utviklingen av pilegrimstradisjonen der.

Pilegrimsvegene i Danmark, Sverige og Norge bør søke status som såkalt ”European cultural route” innen programmet for ”The Council of Europe”. Caminoen til Santiago de Compostela oppnådde denne status i 1987 som den aller første kulturvei i Europa, og dette var viktig for utviklingen av pilegrimstradisjonene der.

Tiltak 10b:

EU prosjekt under Interreg IV C (Coesima II), det søkes om midler til å utvikle et ”European Network of European Sites” under programmet ”Employment, Human Capital and Education”. Norske prosjekteiere bør være Trondheim kommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune (lead partner i Norge). På svensk side vil det være Linköping stift.

Foreløpige, aktuelle mål (objectives):

- Increase the employability in the tourist sector linked to pilgrimage
- Consolidate a permanent network of cooperation and exchange of experiences among the partners of the projects
- Promote the human capital that exists in the area part of the project

Aktuelle samarbeidspartnere er:

- Santiago de Compostela (General Management of Tourism, Galicia, lead partner)
- Altötting (Tyskland)
- Czestokowa (Polen)
- Fatima (Portugal)
- Loreto (Italia)
- Lourdes (Frankrike)
- Patmos (Hellas)
- Trondheim (Norge)
- Vadstena (Sverige)
- Canterbury (England)
- Pafos (Kypros)
- Patras (Hellas)

Ansvar: Sør-Trøndelag fylkeskommune som lead partner, på vegne av eierne på norsk side (Trondheim kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune i tillegg til S.-T.fylkeskommune)

Tiltak 10c

Nidarosdomen på Unescos Verdensarvliste, det etableres et forprosjekt med sikte på å lage en søknad for at Nidarosdomen skal komme med på Unescos Verdensarvliste

Tiltak 10d:

European cultural route, det søkes om status som såkalt European cultural route for pilegrimsvegene til Trondheim i Danmark, Sverige og Norge

Ansvar: Sør-Trøndelag fylkeskommune

23.2.11 Informasjon/Markedsføring

Guidebøker

Det er behov for oppdaterte guidebøker for pilegrimsledene.

Oslo – Trondheim

Her trengs en guide på engelsk, og den er nå under utarbeidelse av Eivind Luthen og Tormod Berger. Det blir en bok basert på ”Pilegrimsguiden Tønsberg-Oslo-Hamar” av Eivind Luthen (Verbum forlag 2003) og ”Pilegrimsguiden Hamar-Nidaros” av Eivind Luthen og Tormod Berger. Den bør oversettes til tysk, spansk, italiensk og fransk.

Romboleden, fra Skardøra til Trondheim

Her finnes tekst og kart i forskjellige kilder (nettsider, pdf-filer og bøker), men stoffet må oppdateres, samles og redigeres. Det er viktig å knytte forbindelsen til den svenske delen av Romboleden fra Köping til Skardøra, samt Jämt-Norgevägen, som en viktig svensk-norsk veg og en del av Romboleden. Olavsarven er knyttet til disse vegene, og vegene må omtales i en ny guidebok. Boken må utgis både på norsk og svensk, og bør dessuten oversettes til engelsk, tysk, spansk, italiensk og fransk.

Østerdalsledene

Her finnes det guidebøker som kan samles og utvikles: ”Pilegrimsleden gjennom Rendalen” av Aslaug Sikveland Haugen og Toril Andreassen fra 2006, og ”Pilgrimsleden genom norra Klarälven och Trysil – en reseguide”, Museumssentret Trysil Engerdal og Torsby kommun 2007. Det er viktig i første omgang å prioritere en guide på norsk og en på svensk.

Pilgrimsleden St.Olav

Her er det utgitt en guidebok på norsk/svensk og engelsk av Interregprosjektet med Olavsfestdagene i Trondheim og Länsstyrelsen i Östersund i 2006. I tillegg ble det utgitt en svensk vandringsguide av Lantmäteriverket i år 2000.

Nordveien

En guidebok på norsk og engelsk bør utvikles.

Tiltak 11a:

Pilegrimsguidebøker for alle leder utvikles, med gode kart og vegbeskrivelser. Guidebøkene må inneholde informasjon om kulturhistorien langs ledene, samt praktisk informasjon om overnatting, bespisning, kulturminner og informasjon om arrangementer og åpne vegkirker langs leden.

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010

Kart

Pilotprosjekt pilegrimsleden er godt i gang med utvikling av standardiserte kart der ledene er inntegnet. Det er viktig at man får en felles norm for kartene, og at de er lett tilgjengelige.

Tiltak 11b:

Kart med ledene inntegnet, det må utvikles standardiserte kart over alle leder

Ansvar : Pilotprosjekt pilegrimsleden i 2010

TV-dokumentar

Som et ledd i markedsføringen av vandringene bør det lages en TV dokumentar, f.eks. med navnet ”Veien til Nidaros”, med profilerte vandrere som deltagere. Her kan f.eks TV 2 og Monica Øien være medspillere.

Tiltak 11c:

TV-dokumentar, ”Veien til Nidaros” produseres

Film

Det er naturlig å utvikle TV-dokumentaren til en film, f.eks. i et samarbeid med filmfestivalen Kosmorama

Tiltak 11d:

Film, ”Veien til Nidaros” produseres

Informasjonstavler

Pilegrimsledene er viktige kulturminner i seg selv, men det er viktig å forsterke det kulturelle innholdet langs leden samt å gi god informasjon. Alle vandrere må få et godt innblikk i vår kulturarv og vår historie, enten de går i gruppe eller er individuelle vandrere. Det må derfor settes opp standardiserte informasjonstavler som gir oppdatert informasjon på norsk/engelsk om, for eksempel

- Hvor befinner du deg nå, kart
- Hvor langt det er til neste stoppested/rastplass/kirke
- Historiske severdigheter og kulturminner i nærheten
- Viktige telefonnumre
- Informasjon om åpne kirker
- Gjerne et ord til ettertanke
- Avstand til Trondheim

Det er også viktig å gi god informasjon om f.eks. verneområder for flor og fauna, geologi og kulturlandskap, samt informasjon om den enkelte kommune og fylkeskommune. Bibelsitater og andre visdomsord fra filosofi og litteratur kan det også være godt å møte for vandrerne, de kan gi grobunn for egne refleksjoner under vandringen. Presentasjoner av forfattere, billedkunstnere og andre kunstnere tilknyttet regionene bør også få en presentasjon. Dette vil gi ”added value” til vandringene.

På enkelte deler av leden vil det være naturlig å sette opp en forklaring på stedsnavn eller fortelling om stedets historie, særtrekk i naturen m.m. I tillegg bør tavlene inneholde gode kart over ledene, samt informasjon om overnatting og bespisning.

Tiltak 11e:

Informasjonstavler må settes opp langs ledene, bl.a. med informasjon om kulturminner, severdigheter, kommuner og infrastruktur.

Ansvar: Pilotprosjekt Pilegrimsleden i 2010, deretter det nasjonale sentret i samarbeid med kommunene

Nettsted

Norsk pilegrimsvirksomhet bør ha ett nettsted. Dette nettstedet bør koordinere all informasjonsvirksomhet rundt pilegrimsarbeidet, og driftes av det nasjonale pilegrimssenteret. Her må det ligge linker til all relatert virksomhet og alle sentrale nettverk, både nasjonalt og internasjonalt.

Tiltak 11f:

Nettsted, det etableres ett permanent nettsted for norsk pilegrimsvirksomhet, driftet av det nasjonale senteret

23.2.12 Tilskuddsordninger

Kunststipender

Den kunstneriske dimensjonen langs ledene bør utvikles bl.a. med vekt på skulptur, naturkunst, arkitektur, landskapskunst og lokale kulturminner. Kunsten bør bidra til en utvidet estetisk opplevelse som kan hjelpe pilegrimen i en søken. Kunst kan åpne sinnet for en økt opplevelse av hva livet egentlig handler om, og dermed skapes muligheter for en ny og utvidet indre samtale og refleksjon.

De regionale sentrene bør ha ansvaret for å utvikle kunstprosjekter, for eksempel skulpturelle installasjoner og forgjengelige naturkunstarbeider som gir nye tanker om naturen og livets forgjengelighet og syklus. Slike kan legges til byer og tettsteder, ved vann, på fjellet, i åpne landskap og i skogsterreng. Gjennom en god dialog med omgivelsene vil kunstverkene kunne forsterke opplevelsen av landskapet, naturen og stedene underveis og ved målet.

Bestillingsverker i tilknytning til pilegrimsmotivet vil også kunne få en viktig plass i utvikling og fornying av pilegrimstradisjonene.

Tiltak 12a:

Stipendordninger for pilegrimsrelatert kunst etableres

Priser

De frivilliges innsats er helt avgjørende for at vi skal lykkes i utviklingen av pilegrimstradisjonene, og denne innsatsen bør bl.a. stimuleres gjennom en egen, årlig pris.

En annen pris bør være ”årets pilegrim”, som kan være en person som har gjort ekstra mye for utviklingen av pilegrimstradisjonene rent generelt på et eller annet nivå. Her må det utvikles kriterier for tildelingen.

I tillegg er det viktig å stimulere kommunene til innsats for pilegrimsvirksomheten, og det bør derfor utdeles en årlig pris til den kommunen som har vært mest aktiv på feltet.

Tiltak 12b:

Pilegrimspriser, det opprettes tre årlige priser: *Frivillighetsprisen*, prisen som *Årets pilegrim* og prisen som *Årets pilegrimskommune*

Ansvar: Det nasjonale senteret

Skattemessige fordeler

For å stimulere til økt investering i elementer tilknyttet pilegrimsvandringene er det naturlig å etablere ordninger som betyr skattemessige fordeler for aktørene.

Tiltak 12c:

Skattemessige fordeler, det bør etableres ordninger som gir skattefordeler for dem som investerer i pilegrimsaktiviteter

23.2.13 Pilegrimsvandringer, særskilte opplegg

Skoleelever, konfirmanter

Det ligger et stort potensial i Den kulturelle skolesekken som formidlingskanal for pilegrimshistorie og tradisjon, dette må pedagogisk tilpasses. Det kan være mest effektivt å tilpasse ”undervisningspakker” for skolene.

Eksempler på opplegg:

Det utvikles et opplegg for grunnskoletrinnet med en pedagogisk tilnærming gjennom RLE-faget, med en teoretisk, en praktisk og en gjennomføringsdel over 3-4 måneder, slik at motiv og inntrykk kan modnes:

1. Besøk av pilegrimsprest 1-2 skoletimer (historie, motiv, mål etc.)
2. Elevene lager utstyr for pilegrimen (stav, kappe, hatt etc.)
3. Vandring langs leden
4. Evt. dramatisering av pilegrimsvandring som fremføres ved skolens arrangementer

Et annet opplegg kan være å utvikle planer for en 3-dagers leirskole med pilegrimsvandring som motiv.

Et opplegg kan være for konfirmantene

Tiltak 13a:

Vandringer for skoleelever, det planlegges og gjennomføres vandringer for skoleelever innenfor ordningen av Den kulturelle skolesekken

Psykisk helsevern

Enkelte steder gjennomføres pilegrimsvandringer som en del av behandlingen for folk med psykiske lidelser. Man har svært gode erfaringer med disse tiltakene, og disse bør videreutvikles i flere regioner.

Tiltak 13b:

Vandringer for folk med psykiske lidelser, det bør etableres ordninger der folk med psykiske lidelser kan få muligheter til å gå pilegrimsvandringer som en del av behandlingen hvis de ønsker det

Innsatte

Det har blitt gjennomført flere vandring Oslo – Trondheim for innsatte ved Bastøy kretsfengsel, under ledelse av Eivind Luthen. Det er gode erfaringer med slike vandring, og denne muligheten bør gis til flere, i samarbeid med Justisdepartementet og fengselspresten ved Bastøy. Det bør vurderes om soningen kan forkortes for de som går pilegrimsvandring.

Tiltak 13c:

Vandring for innsatte, ordningen med muligheter for vandring for innsatte utvides til å gjelde flere fengsler. Det vurderes om soningslengden kan forkortes for de innsatte som går pilegrimsvandring

23.2.14 Nidaros Pilegrimsgård

Nidaros Pilegrimsgård (NP) bør, i likhet med det nasjonale senteret og de regionale sentrene, overtas av Opplysningsvesenets fond (OVF) og leies ut rimelig til formålet. NP bør etablere en formell samarbeidsavtale med det nasjonale senteret, til gjensidig styrking av enhetene. Etter hvert bør NP legges under det nasjonale senteret.

Tiltak 14:

Nidaros Pilegrimsgård bør overtas av OVF, og etablere en formell samarbeidsavtale med TNP. Etter hvert legges Nidaros Pilegrimsgård under det nasjonale senteret

23.2.15 Pilotprosjekt Pilgrimsleden

Pilotprosjekt pilegrimsleden (PP) utfører et viktig arbeid for utviklingen av pilegrimstradisjonene, særlig mht infrastrukturen rundt ledene. PP bør styrkes, og gis en sentral oppgave under den videre satsingen i 2010, prosjektets siste år. PP bør ha ansvaret for gjennomføringen av de tiltak som er knyttet til PP ovenfor. PP må derfor styrkes med 1,25 stilling, der daglig leders stilling utvides fra 0,75 til 1,0 samt at 1,0 stilling kommer i tillegg med nasjonalt ansvar. Stillingene bør komme fra Miljøverndepartementet.

Tiltak 15

Pilotprosjekt Pilegrimsleden styrkes, og får ansvaret for tiltakene 2c, 2d, 2e, 2f, 2g, 2h, 2i, 2j, 6b, 11a og 11b. Prosjektet styrkes i 2010 med 1,25 stilling fra Miljøverndepartementet

23.2.16 Samarbeid med reiselivet

Det er viktig å utvikle langsiktige samarbeidsmodeller med reiselivet, både regionalt, regionalt og nasjonalt. Pilegrimene og turistene trenger mye av den samme informasjonen, og det ligger

et stort potensial i synergieffekter av et slikt samarbeid. På informasjons- og markedsføringsiden er det også mange berøringspunkter.

Et samarbeid med reiselivet er integrert i tiltakene 2a, 8a, 8b, 10a, 10b, 10c, 12d, 12c ovenfor.

Tiltak 16a:

Pilegrims- og reiselivsutvalg, et formalisert samarbeid mellom det nasjonale pilegrimssenteret og Innovasjon Norge etableres

Tiltak 16b:

Møtesteder, det bør etableres faste møtesteder med årlige møter for representanter fra lokalt reiseliv og lokalt pilegrimsliv for å utveksle kunnskapsferfaringer og dermed heve kompetansen

Tiltak 16c:

Reiselivsnæringen etterspør en bedre samordning av det offentliges innsats, og dette bør rettes opp. Det er behov for forutsigbare rammebetingelser slik at næringen har mulighet for å se potensialet som ligger i pilegrimssaken. Myndighetene må bidra til å synliggjøre mulighetene som ligger i pilegrimsbevegelsen.

Samordning, det må være en god koordinering av reiselivsstrategiene på regionalt og nasjonalt nivå mht pilegrimssatsingen, dette bør sikres gjennom et samarbeid med det nasjonale senteret

Tiltak 16d:

VRI-midler, ("Virkemidler for regional forskning, utvikling og innovasjon"), det bør arbeides for å utløse VRI-midler til pilegrimssatsinger

23.2.17 Liturgisk senter

Liturgisk senter er en enhet under Kirkerådet, og er nå stasjonert i Erkebisppegården. Det synes naturlig å forslå en flytting av dette senteret til det nasjonale pilegrimssenteret i forbindelse med etableringen av dette. Dette kan gi gode samarbeidsmuligheter.

Tiltak 17:

Liturgisk senter forelås flyttet til det nasjonale pilegrimssenteret

23.3 Budsjett og tidsplan

Det presiseres at stykkprisene og andre beregninger i budsjettet er foreløpige estimater.

BUDSJETT										
(i Mkr)										
			(antall)	stykkpr	Stat	Fylker	Komm	2010	2011	2012
Tiltak 1	Pilegrimsforeningen St. Olav									
	Leder				3			1	1	1
	Overhead				0,6			0,2	0,2	0,2
Tiltak 2a	Pilegrimsfond									
Tiltak 2b	Pilegrimsherberger									
Tiltak 2c	Kommunal drift		60	0,05			9	3	3	3
Tiltak 2d	Milesteiner		200	0,05	10			10		
Tiltak 2e	Merkestolper		1000	0,001	1			1		
Tiltak 2f	Opplysningsskilt		100	0,005	0,5			0,5		
Tiltak 2g	Byskilt		20	0,005			0,1	0,1		
Tiltak 2h	Merkesteiner		500	0,05	15	5	5	10	10	5
Tiltak 2i	Avtaler med grunneiere				3			1	1	1
Tiltak 2j	Nye pilegrimsleder				1			0,4	0,3	0,3
Tiltak 2k	Pilegrimsbåter		4	1	12			4	4	4
			(tilskudd)							
Tiltak 3a	Pilegrimsprest Nasj pilegr sen									
		Nasjonal	1		3			1	1	1
		Regional	0,5		1,5			0,5	0,5	0,5
Tiltak 3b	Pilegrimsprest Stiklestad									
			0,5		1,5			0,5	0,5	0,5
Tiltak 3c	Pilegrimsprest Dovre									
			0,5		1,5			0,5	0,5	0,5
Tiltak 3d	Pilegrimsprest Dale-Gudbr gard									
			0,5		1,5			0,5	0,5	0,5
Tiltak 3e	Pilegrimsprest Granavollen									
			0,5		1,5			0,5	0,5	0,5
Tiltak 3f	Pilegrimsprest Rendalen									
			0,5		1,5			0,5	0,5	0,5

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Tiltak 3g	Pilegrimsprest Oslo		0,5		1,5			0,5	0,5	0,5
Tiltak 3h	Pilegrimsprest Stavanger									
			1		3			1	1	1
Tiltak 3i	Pilegrimsprest Røldal									
			0,5		1,5			0,5	0,5	0,5
Tiltak 4	Nasjonalt pilegrimssenter									
	Forprosjekt				0,1			0,1		
	Ansatte	Pilegr prester	1,5							
		Drift/infrastruktur			3			1	1	1
		Info/markedsføring			3			1	1	1
		Overnatting/mottak			0,5					0,5
		Formidling			1					1
		Daglig leder			3			1	1	1
	Drift				2					2
		Andre funksj Sør-Trøndelag			3,6	1,2	1,2	2	2	2
Tiltak 5a	Stiklestad pilegrimssenter									
	Forprosjekt				0,1			0,1		
	Ansatte	Pilegr prest	0,5							
		Andre funksj.	2		3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead				0,6	0,2	0,2		0,5	0,5
	Drift				1,2	0,4	0,4		1	1
Tiltak 5b	Dovre pilegrimssenter									
	Ansatte	Pilegr prest	0,5							
		Andre funksj.	2		3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead				0,9	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5
	Drift				1,8	0,6	0,6	1	1	1
Tiltak 5c	Dale-Gudbrands gard pilegrimssenter									
	Ansatte	Pilegr prest	0,5							
		Andre funksj	2		3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead				0,9	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5
	Drift				1,8	0,6	0,6	1	1	1
Tiltak 5d	Granavollen pilegrimssenter									
	Ansatte	Pilegr prest	0,5							
		Andre funksj	2		3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead				0,9	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5
	Drift				1,8	0,6	0,6	1	1	1
Tiltak 5e	Rendalen/Hamar pilegrimssenter									
	Ansatte	Pilegr.prest	0,5	Rendalen						
		Andre funksj	2		3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead				0,9	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5
	Drift				1,8	0,6	0,6	1	1	1
Tiltak 5f	Oslo pilegrimssenter									
	Ansatte	Pilegr prest	0,5							
		Andre funk	2		3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead				0,9	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5
	Drift				1,8	0,6	0,6	1	1	1

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Tiltak 5g	Stavanger pilegrimssenter								
	Ansatte	Pilegr prest	1						
		Andre funksj	2	3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead			0,9	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5
	Drift			1,8	0,6	0,6	1	1	1
Tiltak 5h	Røldal pilegrimssenter								
	Ansatte	Pilegr.prest	0,5						
		Andre funksj	2	3,6	1,2	1,2	2	2	2
	Overhead			0,6	0,2	0,2		0,5	0,5
	Drift			1,2	0,4	0,4		1	1
Tiltak 6a	Godkjenning av ledene								
Tiltak 6b	Pilegrimsmarket								
Tiltak 6c	Pilegrimspass								
Tiltak 6d	Olavs brevet								
Tiltak 6e	Pilegrimsmanifest "Declaration of Trondheim"								
	Forprosjekt			0,1			0,1		
Tiltak 7	Åpne vegkirker								
Tiltak 8a	Nasjonalt pilegrimsutvalg								
	Overhead			0,3			0,1	0,1	0,1
Tiltak 8b	Kommunale pilegrimsutvalg								
	Overhead		60	0,5		9	3	3	3
Tiltak 9a	Konferanser								
	Planlegging			0,1			0,1		
	Gjennomføring			1				0,5	0,5
Tiltak 9b	Festivaler								
	Pilegrimsrelatert program, tilskudd			3			1	1	1
Tiltak 9c	Festival "Holy Year"		2012	1,2	0,4	0,4		0,5	1,5
Tiltak 9d	Pilegrimsmuseum								
	Forprosjekt			0,1			0,1		
Tiltak 9e	Pilegrimsbibliotek								
				0,9			0,3	0,3	0,3
Tiltak 9f	Forskning								
	Forprosjekt			0,5			0,5		
	Prosjekter			12				6	6
Tiltak 10a	EU prosjekt Coesima II				1,6	0,8	1,2	1,2	
Tiltak 10b	Unescos Verdensarvliste				0,025	0,025	0,05		

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Tiltak 10c	European cultural route				0,025	0,025	0,05		
Tiltak 11a	Utvikling av guidebøker								
	Kjøp av tjenester				1,5		0,5	0,5	0,5
Tiltak 11b	Utvikling av kart m/ledene				0,6		0,2	0,2	0,2
Tiltak 11c	TV-dokumentar				0,5		0,5		
	"Veien til Nidaros"								
Tiltak 11d	Film				0,5		0,5		
	"Veien til Nidaros"								
Tiltak 11e	Informasjonstavler	150	0,01	0,9	0,3	0,3	0,75	0,75	
Tiltak 12a	Kunststipender				2			1	1
Tiltak 12b	Pilegrimspriser								
	Frivillighetsprisen				0,075		0,025	0,025	0,025
	Årets pilegrim				0,075		0,025	0,025	0,025
	Årets pilegrimskommune				0,15		0,05	0,05	0,05
	Skattemessige fordeler								
Tiltak 13a	Pilegrimsvandringer								
	Skoleelever/konfirmanter				1,5		0,5	0,5	0,5
Tiltak 13b	Psykisk helsevern				0,6		0,2	0,2	0,2
Tiltak 13c	Innsatte				0,6		0,2	0,2	0,2
Tiltak 14	Nidaros Pilegrimsgård				1,62	1,08	1,08	1,26	1,26
	(igangsatt)								
Tiltak 15	Pilotprosjekt pilegrimsleden				3	4	2,33	2,33	2,33
	(igangsatt)	Økning			1,2		1,2		
Tiltak 16a	Reiseliv								
	Felles utvalg				0,15		0,05	0,05	0,05
Tiltak 16b	Reiseliv								
	Møtesteder				0,15		0,05	0,05	0,05
Tiltak 16c	Reiseliv								
	Samordning, forprosjekt				0,1		0,05	0,05	
Tiltak 16d	Reiseliv								
	VRI-midler								

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

Tiltak 17	Liturgisk senter									
	Sum pr. år							82,29	78,29	75,79
	Totalt fylkeskommuner snitt pr. år					9,94				
	Totalt kommuner snitt pr. år						14,37			
	Totalt stat snitt pr. år					54,47				

Litteraturliste

- Andresen, Kjersti m fl *Stedsutvikling Granavollen – St.Petri/Hadeland Folkemuseum. Rapport med anbefalinger fra prosjektgruppa August 2007*
- Andresen, Knut *Olsok i Nidaros Domkirk. En historisk gjennomgang* (Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2005)
- Bakken, Arne *Livet beveger seg til fots. Fornyelse av pilegrimstradisjonene* (Prosjektrapport 1993-97)
- Bakken, Arne og Huuse, Merete *Vår kulturelle vandringsstav. Opplegg til pilegrimsvandringer for skolene i hamar bispedømme i forbindelse med 100-årsmarkeringen for unionsoppløsning i 1905*
- Bratberg, Terje *Trondheim Byleksikon* (Kunnskapsforlaget 1996)
- Brox, Ellen Zirr *Romboleden från Mälaren til Nidaros. En kulturbistorisk vandring på Romboleden* (Selbu-Trykk As 2000)
- Bujak, Adam *The Grace of Pilgrimage. Santiago de Compostela* (Xacobeo, Galicia 1999)
- Baasland, Ernst *Korsfylket. Rogalands rotter inn I vår tid.* (Mosaikk Forlag 2003)
- Daae, L. *Norges helgener,* (Christiania: Alb. Cammermeyer, 1879)
- Dahl, Hans-Jacob *Dovre pilegrimssenter* (Notat 2002)
- Dahl, Hans-Jacob og Bengt Fasteraune *Pilegrimsmotivet og Dovre* (13.11.08)
- Ekroll, Øystein *”Korset viser veg: Pilegrimsferder til Trondheim – Nordens Jerusalem”* (foredrag Olsokseminaret 2007)
- Ekroll, Øystein og Keller, Karl-Fredrik *Middelalderbyen Nidaros* (Karl-Fredrik Keller 2008)
- Engen, Arnfinn og Steiri, Rasmus *Hundorp, Tusenårsstaden i Oppland* (Det Norske Samlaget, Oslo 2005)
- Evensen, Liv Eirill m fl *Pilegrimssenter i Røldal. Oppstart av hovedprosjekt for realisering av et nybygg ved Røldal stavkyrkje* (18.11.08)
- Fischer, G. *Oslo under Eikaberg* (1950)
- Fischer, Gerhard *Utstein Kloster. Kongsgård – Kloster. Herregård.* (Stiftelsen Utstein Kloster, Stavanger 1965)
- Gervin, Karl *Klostrene ved verdens ende Lyse Nonneseter Bergen Hovedøya Munkeby og Tautra.* (Oslo: Pax Forlag)
- Gran kommune *Pilegrimsleden gjennom Gran kommune* (1997)
- Gran menighetsråd *Granavollen – vid horisont og høy himmel*
- Granum, Gina m fl *Dale-Gudbrands gard, Forprosjekts rapport* (Hybris as 22.02.08)
- Granum, Gina m fl *Dale-Gudbrands Gard, Fase 2 rapport* (Hybris as 30.09.08)
- Hagebakken, Nina og Toril *Pilegrimsledene gjennom Eystradalir. Rendalen –*
- Andreassen m fl *knutepunkt på pilegrimenes vandring langs Østerdalsleden mot Nidaros* (24.11.08)
- Hammarškiöld, Dag *Att föra världens talan* (Atlantis 2005)
- Hammarškiöld, Dag *Vägmärken* (Albert Bonniers Förlag 1963)
- Haugen, Aslaug Sikveland og *Pilegrimsleden gjennom Rendalen – vandrevei og*
- Andreassen, Toril *kulturbistorisk knutepunkt* (Rendalen kommune og Rendalen pilegrimsforum)

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

- Holmsen, Andreas *Norges historie, fra de eldste tider til 1660* (Universitetsforlaget, 4.utg. 1977)
- Hommedal, A.T. *Olavsklosteret i Oslo* (1987)
- Høydal, Una ”*Fann eg dei stigar -* ”. *Pilegrimsvegen frå Vest-Telemark til Røldal. Ei kulturhistorisk vegbok.* (Wera as, Porsgrunn 2007)
- Høydal, Una (red) *Kartbok for pilegrimsvegen frå Vest-Telemark til Røldal*
- Kirkefondet, Fredriksberg *Vejkirker og andre åbne kirker. Øerne.*
- Kirkefondet, Fredriksberg *Vejkirker og andre åbne kirker. Jylland.*
- Kollandsrud, Mari *Pilegrimenes vandring til Nidaros* (Hagen offset as, Brumunddal 2000)
- Krarp, Jens Kristian *Den Danske Klosterrute, Gennem Sønderjylland til Ribe* (Unitas Forlag 2007)
- Krarp, Jens Kristian *Den Danske Klosterrute, Fra Ribe til Viborg* (Unitas Forlag 2007)
- Kvam, Bjørn Olav Grüner ”*Utbredelsen av Olavskirker: Rapport fra prosjektet ”Registrering av Olavskirker”*
- Lange, Bernt C. *Søsterkirkene og Steinhuset på Granavollen* (HTR as, Brandbu 2006)
- Langslet, Lars Roar *Hellig Olav i norsk nasjonsbygging* (Tale på Stiklestad 30.07.05)
- Lindaräng, Ingemar *Helgonbruk i moderniseringstider. Bruket av Birgitta- och Olavstraditionerna i samband med minnesfränden i Sverige och Norge 1891-2005* (Linköpings universitet 2007)
- Lindström, Hans-Erik *Den lille pilgrimsbøg* (Verbum Forlag 1997)
- oversatt av Elisabeth Lidell
- Lindström, Hans-Erik og Lidell, Elisabeth *Pilgrimsliv- håndbok for vandringsfolk*
- Luthen, Eivind *I Pilegrimenes fotspor til Nidaros* (1992)
- Luthen, Eivind og Berger, Tormod *Pilegrim ved verdens ende* (2006)
- Luthen, Eivind (red.) *Pilegrimen* (tidsskrift, fire ganger pr år, 13.årgang)
- Luthen, Eivind *Pilegrimsbyen Tønsberg* (1996)
- Luthen, Eivind og Berger, Tormod *Pilegrimsguiden Halden – Oslo* (2006)
- Luthen, Eivind *Pilegrimsguiden Hamar –Trondheim* (2004)
- Luthen, Eivind *Pilegrimsguiden Tønsberg-Oslo-Hamar* (2003)
- Luthen, Eivind *På pilegrimsferd* (1995)
- Luthen, Eivind *Selja, Sunnivakulten og pilegrimsmålet* (1997)
- Luthen, Eivind *Tusenårsengelen* (1999)
- Mandt, Anne Margrethe og Berg, Håkan *Raus rasteplass. Lia Gård* (Kom forlag as 2006)
- Oppdal kommune *Pilegrimsleia* (Wennbergs trykkeri as 1997)
- Raju, Alison *Pilgrim Road to Nidaros* (Cicerone 2001)
- Raju, Alison *The Way of St. James* (Camino de Santiago) Pyrenees-Santiago-Finisterre
- Seierstad, dr. Andreas *Olavsdyrking i Nidaros og Nord-Europa*
- Skard, Eiliv (oversetting) *Passio Olavi* (Det Norske Samlaget 1970)
- Steen, Sverre m fl *Hellig Olav og hans by 1030-1930* (Moestue as 1930)
- Steinsland, Gro ”*Nasjonalfjellet Dovre – myte og symbol*”, artikkel i Aftenposten 18.06.05

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

- Synnes, Rolf og Lindholm, Peter St. *Vandringen og målet. 10 år med pilegrimsleden 1997-2007. Pilegrimen på vei i et nytt århundre* (Fagtrykk Trondheim 2007)
- Sæther, Tor og Haug, Jan
Tveiten, Bjarne og Næsheim, Egil Torin *Hamar i middelalderen* (Domkirkeodden, Hamar 2005)
- Søyland, Margaret Buer *Underet i Breive. Pilegrimsvandring til Røldal for 400 år sidan* (Hovden Fjellstoge 2006)
- Thorsen, Randi m fl *Orkney Pilgrimage. Perspectives of the Cult of St. Magnus.* (The University of Glasgow 2004)
- Tydal kommune, Selbu kommune og Malvik kommune *Kulturutvikling Verdiskaping Profilerings i det nasjonalt verdifulle kulturlandskapet Granavollen – Tinglestadhøgda. Forprosjektrapport Januar 2008.*
- Tydal kommune, Selbu kommune og Malvik kommune *ROMBOLEDEN fra svenskegrensen gjennom Tydal, Selbu og Malvik til Trondheim. Grunnlagsdokument 2009-2012 (15.12.08)*
- Volden, Astrid *På pilegrimsvandring. Et undervisningsopplegg for grunnskolen i Oppdal* (Drivdalen skole, oppdal 2008)
- Wagle, Finn *Hva er Olavsarven? Hva har den betydd? Hva kan pilegrimstradisjonen bety for åndelig fornyelse i vår tid?* (Foredrag ved pilegrimskonferanse, Erkebispegården, Trondheim 09.05.08)
- Wagle, Finn *Pilegrimsarbeidet i Den norske kirke 1992-2007: Et femtenårsperspektiv*

Vedlegg

Dialog- og samarbeidsmøter (utvalg)

<u>Dato</u>	<u>Sted</u>	<u>Personer/Sted</u>
17.01.2008	Santiago de Compostela	Pilegrimskontoret Genaro Cébrian Tolk
29.01.2008	Trondheim	Fylkesutvalget Stfk
30.01.2008	Trondheim	Pilotprosjekt pilegrimsleden Knut Lillealtern
12.02.2008	Trondheim	Ref gruppe Trøndelagsrådet
18.02.2008	Trondheim	Arr. Vandringer til Santiago Bente Berg
12.03.2008	Oslo	Innovasjon Norge Per Arne Tuftin
12.03.2008	Oslo	Mellomkirkelig Råd Olav Fykse Tveit Sven Oppegård
18.03.2008	Brüssel	Council of Europe Mme Hennicot-Schoepges
31.03.2008	Trondheim	Innovasjon Norge Vigdís Harsvik Hans Henrik Næss
01.04.2008	Trondheim	Pilotprosjekt pilegrimsleden Knut Lillealtern Tove Nypan
02.04.2008	Oslo	Spansk ambassadør Spansk reiselivssjef Vårt Land Terje Storli Monica Øien
07.04.2008	Vadstena	Biskop Martin Lind Ordfører Vadstena kommun Turistchef Pilgrimscentrum
10.04.2008	Trondheim	Referansegruppe Trøndelagsrådet

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

14.04.2008	Trondheim	Pilegrimsutvalget Nid Bisped
16.04.2008	Oslo	Kirkerådet Jens Petter Johnsen Gerd Karin Røsæg Per Tanggaard Vårt Land Eivind Luthen Gran, Hadeland Hundorp
17.04.2008	Trondheim	Pilotprosjektet - pilegrimstreff
21.04.2008	Trondheim	Pilegrimsfellesskapet St. Olav Direktoratet for naturforvaltning
23.04.2008	Oslo	Øystein Dahle Monica Øien
30.04.2008	Stjørdal	Reiselivskonferanse
02.05.2008	Stavanger	Utstein Kloster Utstein Pilegrimsgård Domprosten i Stavanger
06.05.2008	Oppdal	Ordfører Oppdal kommune Oppdal pilegrimsutvalg Pilegrimsdagene på Dovrefjell Dovre Pilegrimsutvalg
08.05.2008	Trondheim	Åpning Nidaros Pilegrimsgård
09.05.2005	Trondheim	Pilegrimskonferanse
14.05.2008	Oslo	Kirkerådet Mellomkirkelig Råd Den Norske Turistforening Statsråd Trond Giske Andrimne Forlag
16.05.2008	Trondheim	Idium
19.05.2008	Trondheim	Oppdal pilegrimsutvalg
21.05.2008	Trondheim	Pilotprosjektet Pilegrimsleden
22.05.2008	Trondheim	Fylkesordfører Tore O.Sandvik
26.05.2008	Trondheim	VRI-gruppen i S.-T.
27.05.2008	Oslo	Opplysningsvesenets Fond Egil Sundbye Mellomkirkelig Råd

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

		Olav Fykse Tveit
28.05.2008	Trondheim	Pilotprosj pilegrimsleden Styringsgruppa
02.06.2008	Trondheim	Pilgrim i Sverige Elisabeth Andersson
04.06.2008	Trondheim	Pilotprosjekt pilegrimsleden Knut Lillealtern Tove Nypan
05.06.2008	Trondheim	Pilegrimsfellesskapet St. Olav
09.06.2008	Oslo	Den norske turistforening Kristin Krohn Devold
10.06.2008	Trondheim	Innovasjon Norge Hans Henrik Næss
16.06.2008	Granavollen	Bred samling Vandring
17.06.2008	Hundorp	Bred samling Vandring
19.06.2008	Utstein	Åpning av Utstein Pilegr gård
23.06.2008	Stavanger	Bred samling
01.07.2008	Bodø	Biskop Tor B. Jørgensen
13.-18.07	Dovre	Vandring over Dovre
30.07.2008	Stavern	Oslocenteret for fred Kjell Magne Bondevik
14.08.2008	Trondheim	Pilotprosjekt pilegrimsleden Knut Lillealtern Tove Nypan
15.08.2008	Trondheim	Høgskolen i S.-T. Harald Høgseth
20.08.2008	Oslo	Kirkerådet Jens Petter Johnsen Mellomkirkelig Råd Olav Fykse Tveit Norsk Folkemuseum Terje Planke
27.08- 05.09	Spania	Vandring til Santiago Møter i Santiago

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

09.09.2008	Trondheim	Stein Thue
17.09.2008	Oslo	Oslocenteret for fred Kjell Magne Bondevik KIFO Hans Stifoss-Hansen Maria Aase Monica Øien
19.09.2008	Trondheim	Knut Kittelsaa
22.09.2008	Selbu	Bredt møte med Tydal, Selbu og Malvik
23.09.2008	Trondheim	Tor Singsaas
24.09.2008	Trondheim	Statsråd Trond Giske
29.09.2008	Stavanger Trondheim	Pilegr konferanse Næringskonferanse
01.10.2008	Oslo	Bredt møte med Hordaland og Telemark Eiler Prytz
09.10.2008	Stiklestad	Stiklestad nasjonale kultursenter Turid Hofstad Per Steinar Raaen Prost Nils Åge Aune
16.10.2008	Trondheim	Gruppe SØT samarbeid (Sundsvall-Østersund-Trondheim)
23.10.2008	Trondheim	Berit Lånke
24.10.2008	Trondheim	Knut Andresen
28.10.2008	Trondheim	"Nidaros-gruppen"
29.10.2008	Oslo	KIFO Eivind Luthen
31.10.2008	Stavanger	Forsker Margaret Buer Søyland
06.11.2008	Hamar	Domkirkeodden Steinar Bjerkestrand Arne Bakken
07.11.2008	Rendalen	Lia Gård Bredt møte
08.11.2008	Hjerkinnhus	Øyvind Frich Jo Skorem
10.11.2008	Kristiansand	Rolf Synnes

Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt

13.11.2008	Trondheim	SØT-konferanse
27.10.2008	Trondheim	"Nidarosgruppen"
16.12.2008	Trondheim	Biskop Tor Singsaas

Pilegrimskonferanse 9.mai 2008 – brosjyre